

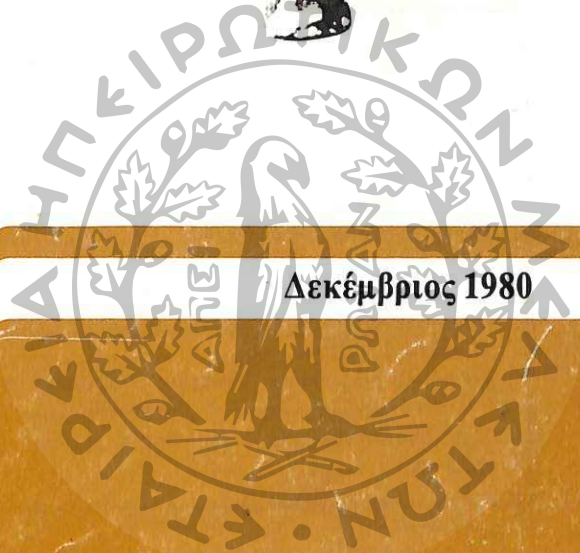
ΑΡΜΟΛΟΙ

ΤΡΙΜΗΝΗ ΕΚΔΟΣΗ ΜΕ ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΥΡΣΟΓΙΑΝΝΗ ΚΑΙ ΤΑ ΓΥΡΩ ΜΑΣΤΟΡΟΧΩΡΙΑ

10

Δεκέμβριος 1980

αρμολόι

ΤΡΙΜΗΝΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΜΕ ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΥΡΣΟΓΙΑΝΝΗ
ΚΑΙ ΤΑ ΓΥΡΩ ΜΑΣΤΟΡΟΧΩΡΙΑ

Εκδίδεται από συντακτική επιτροπή
μέ τη συμπαράσταση της Προοδευτικής
Ενώσεως Πυρσόγιαννης

Υπεύθυνος Σύνταξης
Βασίλης Παπαγεωργίου
Θεσσαλονίκη

Επιμέλεια - Σελιδοποίηση
Κλέαρχος Τσαουσίδης
Θεσσαλονίκη

Γραφεία Περιοδικού
Καραϊσκάκη και Γυμναστηρίου 8
τηλ. 229-321 (041)
Λάρισα

Ετήσια συνδρομή:
Εσωτερικού δρχ. 250
Εξωτερικού δολ. 50

Αλληλογραφία — Έγγραφές
συνδρομητών και εμβάσματα:
Θανάσης Παπαγεωργίου
Καραϊσκάκη & Γυμναστηρίου 8
Λάρισα

Φωτοστοιχειοθεσία:
Θεοδ. Γεωργιάδης & Σία
Βασ. Όλγας 42
τηλ. 846-288
Θεσσαλονίκη

Φωτογράφιση:
Γ. Κόκκορης — Ί. Μπλάνας Ο.Ε.
Ανδρομάχης 51 — Χαροκόπου
τηλ. 9592039
Καλλιθέα — Αθήνα

Εκτύπωση:
PHOTO & GRAPHIC
Α. Κασαπίδης
Αρχ. Λητής 2 και Κρήτης
τηλ. 656576
Σταυρούπολη — Θεσσαλονίκη

Περιεχόμενα

Αιώνια επίκαιρο (της Σύνταξης)	3
Η ελληνική επαρχία, όπως τη «βλέπουν» ο ήμερήσιος και ο περιοδικός τύπος της πρωτεύουσας	4
Πόρτες, όξωπορτες, τσινέντια, κρικέλες	9
Γκούρ μέ γκούρ (Α. Εύθυμιού)	19
Μιά Γκόλφω στά Λέλοβα — 1938	20
Τό μάτι του βοδιού (Η. Πετρόπουλου)	25
Πυρσογιαννίτικες πίτες	43
Διακονιό ή σιντίλα	46
Τά τοπικά οικοδομικά εργαστήρια της νεοελληνικής παραδοσιακής αρχιτεκτονικής στήν Πελοπόννησο (Α. Πετρονάτη)	53
Προοδευτική Ένωση Πυρσόγιαννης	63
Ειδήσεις	68

αιώνια επίκαιρο

Αιώνια επίκαιρο: Πόση, δηλαδή, δύναμη αντιστάσεως
έχει ή κάθε τοπική — προφορική παράδοση σάν
έκφραση και διεκδίκηση αυτονομίας και ανεξαρτησίας
σέ σχέση μέ τήν ισοπεδωτική μανία γιά άφομοίωση
και όμαλοποίηση πού επιδιώκουν οί πάσης φύσεως
κεντρικές έξουσίες δημιουργώντας τίς γνωστές ένοχές
και ντροπές σέ όλους εκείνους πού δέν ξέρουν
νά μιλάνε όπως «όλος ό κόσμος».

Γιατί βέβαια άν όλος ό κόσμος μιλούσε σάν
«όλο τόν κόσμο», λησμονώντας τίς ιστορικές
ιδιαιτερότητες της καταγωγής του τότε θά πεθαίναμε
όλοι από πλήξη, κενότητα, μίμηση γελοία και τελικά
πλήρη άσυνεννοησία. Όλα αυτά μέσα σέ μιάν
άφάνταστη γλωσσική φτώχεια και μιάν
άπολίθωση της επικοινωνίας.

Η σύνταξη

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΗΓΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
ΚΟΙΝΩΝΙΑ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΑΡΧΕΙΟΥ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
ΔΩΡΕΑ 26.000
ΗΜΕΡΟΜ. 26-3-81
ΑΡΙΘ. 19304

Ἡ ἑλληνικὴ ἐπαρχία

ὅπως τὴ «βλέπουν» ὁ ἡμερήσιος καὶ ὁ περιοδικὸς τύπος τῆς πρωτεύουσας

Τὰ ἀποσπάσματα εἶναι ἀπὸ τὴν ὁμιλίαν τοῦ **Οὐμπέρτο Έκο** στὸ συνέδριον ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ, Μιλάνο 1979.

Τὸ σημείωμά μας δὲ φιλοδοξεῖ νὰ ὑποδείξει λύσεις. Περιορισμένη ἢ ἔκτασή του, θέλει ἀπλὰ νὰ διακρίνει μερικὰ σημεῖα ποὺ ἀφοροῦν τὴν ἀντιμετώπιση τῆς ἑλληνικῆς ἐπαρχίας ἀπὸ τὸν ἡμερήσιο καὶ περιοδικὸ τύπο τῆς Ἀθήνας. Οἱ παρατηρήσεις μας εἶναι προφανεῖς καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ τίς διαπιστώσει ἀπὸ γεγονότα τῶν ὁποίων εἴμαστε καθημερινὰ μάρτυρες. Ἡ ὅποια ἐπιθετικότητά μας (ἂν ἔτσι διαβαστεῖ) εἶναι σαφέστατη καὶ δὲ φοβόμαστε νὰ τὸ παραδεχτοῦμε. Ἡ ἑλληνικὴ ἐπαρχία, «ὡς γνωστόν», ἀπασχολεῖ συχνὰ καὶ σὲ ἔκταση τίς καθημερινές ἐφημερίδες. Ἡ ἀπασχόληση αὐτὴ καταλαβαίνει καὶ παραπέμπει σὲ ἓνα καὶ μόνο χρῶμα: τὸ γκριζο. Ἡ ἐπαρχία λοιπὸν γκριζα, οἱ ἄνθρωποι τῆς γκριζοί, ἡ ἀτμόσφαιρά τῆς γκριζα, τὸ παρόν καὶ τὸ μέλλον τῆς γκριζο, γενικά γκριζο χρῶμα παντοῦ χωρὶς καμιὰ φωτεινότερη ἀπόχρωση.

Σ' αὐτὴ λοιπὸν τὴν ἀπέραντη τοιχογραφία τοῦ γκριζοῦ οἱ δημοσιογράφοι ὅλων τῶν εἰδικότητων δὲ βλέπουν καμιὰ ἐλπίδα. Τὰ δημοσιογραφικὰ μυαλά, πολὺ πιὸ πλούσια σὲ βεβαιότητα παρά σὲ θεμελιωμένες γνώσεις, συστηματικὰ ἀγνοοῦν τὴν ὑπόγεια σκληρότητα τῆς ἐπαρχίας καὶ τῆς ἱστορίας τῆς. Ἡ λέξη ὁδοιπορικὸ εἶναι ὁ πιὸ εὐχρηστος τίτλος στὴν κάθε ἀνίχνευσή τους. Ὀδοιπορικὰ λοιπὸν τῆς *θλίψης*, τῆς *νοσταλγίας*, τῶν *σκανδάλων* καὶ τῆς *σαβούρας* κατακλύζουν καθημερινὰ τίς ἐφημερίδες καὶ μὲ τὸ ἀζημίωτο ἰσχυρίζονται τὸ καλὸ καὶ τὴν προκοπὴ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαρχίας.

Ὀδοιπορικὰ τῆς *θλίψης* ἢ πολιτικο-οικονομικο-κοινωνιολογικὴ σαλάτα. Γραφικὰ καὶ ἀνῶδυνα κείμενα στὸ σύνολό τους γεμίζουν συχνὰ τὰ μεσαῖα καὶ μόνο (ἔχει σημασία αὐτό) φύλλα τῶν ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων. Τίτλοι ἡχηροὶ καὶ μεγαλόστομοι παραπέμπουν στὴ χρυσή κινηματογραφικὴ ἐποχὴ τοῦ μελό: «ΠΕΡΠΑΤΗΣΑ ΑΠΟ ΤΗ ΘΡΑΚΗ ΣΤΟ ΤΑΙΝΑΡΟ ΚΑΙ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΚΡΗΤΗ», «ΤΑ ΜΑΣΤΟΡΟΧΩΡΙΑ ΠΕΘΑΙΝΟΥΝ», «ΕΓΚΛΗΜΑ ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ: ΙΨΕΝΙΚΟ ΤΕΤΡΑΓΩΝΟ (!) ΣΤΗΝ ΑΡΤΑ», «ΕΡΗΜΩΣΕ Ο ΚΑΜ-

Εἶναι δυνατό νὰ συζητήσουν σήμερα, μέσα σὲ μία ἐφημερίδα, ἢ ἐπιτυχία καὶ τὸ κύρος, ἢ σοβαρότητα τοῦ στίλ καὶ τὰ μεγάλα τιράζ, ἢ βαθυστόχαστη ἐπιχειρηματολογία καὶ ἢ ἀποδοχὴ ἀπὸ ἓνα μαζικὸ κοινό;

ΠΟΣ... ΘΑ ΦΥΓΟΥΜΕ ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ», «ΓΗΡΟΚΟΜΕΙΑ ΚΑΙ ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΑ ΧΩΡΙΑ ΜΑΣ», «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΡΧΙΑ... ΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ», «ΣΤΟ ΠΛΕΥΡΟ ΤΟΥ ΠΡΟΔΟΜΕΝΟΥ ΑΓΡΟΤΗ...». Κάθε σχόλιο σὲ τέτοιους τίτλους εἶναι περιττό.

Ὁ δημοκρατικὸς λεγόμενος τύπος μονοπωλεῖ σταθερὰ τὴν παραπάνω ἀρθρογραφία. Ὁ στατιστικὸς κατήφορος τῆς ἐπαρχίας δὲν εἶναι σύγχρονο φαινόμενο οὔτε μεταπολεμικό. Οἱ ρίζες του φτάνουν στίς ἀρχές τοῦ αἰῶνα. Οἱ τελευταῖοι πόλεμοι αὐξήσαν τὴν κρίση καὶ ἐπιτάχυναν τὴν παρακμὴ ἀλλὰ δὲν τὴν προκάλεσαν. Ἡ μόνιμη στατιστικὴ εἰκόνα τῆς παρακμῆς διευκολύνει τὴν «τεκμηρίωση» τοῦ θανάτου τῆς ἐπαρχίας. Τὰ χωριά ἐμφανίζονται νεκρά, ἀσήμαντα, ἀκίνητα. Οἱ ὁδοιποροῦντες δημοσιογράφοι ξεμοναχιάζουν στὰ καφενεῖα τῶν χωριῶν μερικοὺς συνταξιούχους, φωτογραφίζουν καμιὰ γερόντισσα μὲ ζαρωμένα χαρακτηριστικά (πάντοτε σὲ γκρό-πλάν), κρατοῦν σημειώσεις γιὰ αἰτήματα(!), παραγοντίζουν, φιλοξενοῦνται ἀπὸ λαχταρισμένους γιὰ ἀνταπόκριση προέδρους καὶ ἐπιστρέφουν στὴν Ἀθήνα. Λίγο πολὺ πιστεύουν ὅτι ἐκμαιεῦν τὸ διάλογο ἢ ἀκόμα καὶ τὸ βίαιο ἀντίλογο. Ὁ λυρισμός τῶν εἰκόνων καὶ ἡ ρεαλιστικὴ ἀληθοφάνεια διατρέχουν μόνιμα τὰ ὁδοιπορικὰ τῆς «θλίψης».

Ὀδοιπορικὰ τῆς *νοσταλγίας*. Ἐποχὴ μνήμης, συνεχοῦς ἀναφορὰς, τύψης καὶ νοσταλγίας. Μέσα σὲ πρόχειρα σχολιασμένα κείμενα ἀναπολοῦν ἡθογραφίες τοῦ προηγούμενου αἰῶνα, θλίβονται γιὰ χαμένες πατρίδες καὶ ἐπιμένουν γιὰ ἐπιστροφή στίς ρίζες.

Περὶ ὅνυμα φαράγγια, κάστρα καὶ τοξωτὰ γιοφύρια, ὀνομαστά ὄρεϊνὰ πολίσματα, πετρόχιστα ἀρχοντικά καὶ δημόσια κτίρια τῆς μεταεπαναστατικῆς Ἑλλάδας ἀποτελοῦν συνήθως τὰ θέματά τους. Βλέπουν τὴ «συντήρηση» τῆς παράδοσης μὲ τὰ μάτια τῶν τουριστικῶν γραφείων. Πριμοδοτοῦν τὴν τρέχουσα ἀρχιτεκτονικὴ ὑστερία γιὰ ἀναπαραστάσεις ἢ διατήρηση κατὰ σκευὴν σὲ ἄλλες ἐποχές.

Ἀντικειμενικότητα; Καλύτερα θὰ ἦταν νὰ μιλήσουμε γιὰ μῦθο τῆς ἀντικειμενικότητας ποὺ δὲν εἶναι παρά ἓνα ἰδεολογικὸ προϊόν. Ἐνα ἄλλοθι γιὰ τίς λεγόμενες ἀνεξάρτητες ἐφημερίδες. Πῶς εἶναι δυνατό νὰ μιλάμε γιὰ ἀντικειμενικότητα ὅταν ὁ τίτλος ποὺ βάζουμε σ' ἓνα ἄρθρο, ἢ θέση στὴν ὁποία τὸ δημοσιεύουμε καὶ ἡ ἐπιλογή τῶν εἰδήσεων ἀποτελοῦν μιὰ πυκνὴ σειρὰ ἀπὸ ἰδεολογικά φίλτρα; Μιὰ εἰδήση ἀποκτίνει διαφορετικὴ σημασία ὅταν μπαίνει στὴν πρώτη σελίδα καὶ ὅχι στίς ἐσωτερικές.

«Ἀγνοοῦν» ὅτι πρόκειται γιὰ ἀπλὲς ἀπομιμήσεις ἀφοῦ ἢ ἴδια τους ἢ ζωντάνια, ἢ βαθύτερη ἀξία τους ἐξαφανίστηκε. Σὲ τελευταία ἀνάλυση σκέφτονται πῶς ἡ ἀρχιτεκτονικὴ φυσιογνωμία τοῦ τόπου μας θὰ φωτογραφηθεῖ ἀπὸ περισσότερους τουρίστες.

Ἀνῶδυνα δημοσιογραφικὰ κείμενα ἀναζητοῦν τὴν παράδοση ἀνάμεσα στοὺς πεθαμένους καὶ ἀγνοοῦν τοὺς ζωντανούς. Ἡ ἐμμονὴ στὴν παράδοση χωρὶς ἓνα πνευματικὸ παρόν καταντᾷ τέχνασμα ποὺ ἐξυπηρετεῖ ἄλλους σκοπούς. «Ἀδυνατοῦν» νὰ δοῦν ὅτι μέχρι τώρα «κά-

ποιοι» διαλέγουν τὰ θνησιγενή στοιχεία της παράδοσης καί τὰ χρησιμοποιούν γιά νά κατασκευάζουν τούς νοσταλγικούς της ρόλους καί νά διαμορφώνουν τὰ γούστα καί τὰ μοντέλα μιᾶς κοινωνικῆς κατηγορίας. **Ὀδοιπορικά τῶν σκανδάλων** ἢ τὰ ἁμαρτήματα τῆς ἐπαρχίας. Γεγονότα ἀσήμαντα, παλιά καί καινούρια, μετατρέπονται ἔντεχνα μέ βαρβάτους τίτλους (προέχουν τὰ τιράζ) σέ πρωτοσέλιδα θέματα. Ἐδῶ συχνάζουν βιασμοί, αἰμομιξίες, σκοτωμοί γιά κτηματικές διαφορές, βεντέτες γιά ἔρωτες. Ὅλα αὐτά κι ἄλλα πολλά συμβαίνουν σταθερά γιά τίς ἐφημερίδες μας πάντοτε στήν ἐπαρχία. Λίγο πολύ ἐπιρρίπονται εὐθύνες στήν ἐπαρχία γιά τό μουντζούρωμα τῆς νεοελληνικῆς ἠθικῆς καί τό πέσιμο τῆς ταρίφας της στίς εὐρωπαϊκές πιάτσες. Ἡ σύγχρονη εὐρωπαϊκή Ἑλλάδα δέν ἀνέχεται τέτοια ἐξευτελιστικά γεγονότα καί μάλιστα χωρίς τήν ἀθηναϊκή πρωτοβουλία. Ἀθήνα καί ἀστικά κέντρα σημαίνουν «πολιτισμός», «ἐξέλιξη», «λεπτότητα στούς τρόπους» καί προπαντός «εὐρωπαϊκή φινέτσα». Μεταθέτοντας τό πρόβλημα στήν πλάτη τῆς «ἄτακτης» καί «καθυστερημένης» ἐπαρχίας διασφαλίζουν τό μοντέρνο τους προσωπεῖο καί τὰ μεγάλα τους τιράζ.

Πρόσφατο παράδειγμα ἡ ἄρρωστη κοπέλα ἀπό τό χωριό Κωσταλέξι τῆς Λαμίας. Θέμα ἐκπληκτικῆς μεταχείρισης καί εὐνουχισμού ἀπό ὅλον τόν ἑλληνικό τύπο. Ἐνέδωσαν ἀκόμα καί οἱ «σοβαρότερες δημοκρατικές» ἐφημερίδες μέ πολυσέλιδα καί πρωτοσέλιδα ρεπορτάζ ὅπως παλιότερα καί στό περίφημο νερό τοῦ Καματεροῦ. Ὑψηλόμισθοι δημοσιογράφοι μέ ὄνομα καί ὑπερφυσικές ικανότητες, κάτι μεταξύ δαίμονα καί Τζέιμς Μπόντ (κάπως ἔτσι πλασάρονται ἀπό τίς ἐφημερίδες) ἀναλαμβάνουν τὰ θέματα αὐτά, ἄλλως «λαυράκια». Εἰδαν τὰ μάτια μας γιά τήν κοπέλα τοῦ Κωσταλέξι ἡλίθιες συνεντεύξεις ἀναγνωστῶν, σοβαροφανεῖς βλακεῖες μέ ψευτοεπιστημονική ἀμφίεση, ἐξευτελισμούς τῶν ψυχικῶν καί δημιουργικῶν ικανοτήτων τοῦ ἀνθρώπου, ἐμετικές συγκρίσεις καί ἀληθοφάνειες. Ἀλλοιώθηκαν καί παραμορφώθηκαν γεγονότα καί ἀνθρώπινες καταστάσεις καί ἀπό ἄγνοια καί ἀπό κακοπιστία. Οἱ ρίζες τους εἶναι κοινές. Τό πράγμα ὅμως ἀρχίζει νά γίνεται ἐπικίνδυνο ὅταν ἡ ἄγνοια ἐπικαλεῖται τήν εἰλικρίνεια. Ἡ εἰλικρίνεια ὅμως σπάνια ἐξηγεῖ καί οὐδέποτε δικαιολογεῖ.

Ὑπάρχουν τόσα ὑποπτα συμφέροντα, τόσες ἄπληστες προθέσεις γύρω ἀπό τόν τύπο πού μοιάζει μέ μπερδεμένο κόμπο ἢ ἱστορία.

Ὀδοιπορικά τῆς σαβούρας ἢ πολιτιστική ἐξαγωγή. Ἡ

Καί κάτι ἀκόμη. Ἡ ἴδια ἡ φύση τοῦ μέσου πληροφόρησης, ἡ φύση τῆς ἐφημερίδας πού κάθε μέρα εἶναι ὑποχρεωμένη νά γεμίζει τόν ἴδιο χῶρο, εἴτε συμβαίνει κάτι τό ἐξαιρετικό, εἴτε ὄχι, ἐπιβάλλει τελικά στή βιομηχανία τῆς πληροφόρησης τήν ἀνάγκη νά δημιουργεῖ μέ κάθε θυσία τό ἐντυπωσιακό γεγονός, ἀκόμη καί ὅταν δέν ὑπάρχει.

Ἡ πληροφόρηση ὑπάρχει κίνδυνος νά ἀγνοήσει τόν κόσμο ἐπειδὴ ἔχει τήν τάση νά μιλάει μόνο γιά τό τμήμα ἐκεῖνο τοῦ κόσμου πού κατασκευάζεται γιά νά μεταβληθεῖ σέ εἶδηση. Ἡ πληροφόρηση μιλάει γιά τήν πληροφόρηση, τό σκάνδαλο γίνεται γιά λόγους διαφημιστικούς καί συχνά γιά τούς ἴδιους λόγους γίνεται μιᾶ ἀπεργία πείνας, μιᾶ διαδήλωση, μιᾶ ἀπεργία, ἢ μιᾶ ὑπουργικῆς δήλωσης. Τό σύμπαν μεταβάλλεται σέ συνέντευξη Τύπου.

κριτική στή μεταπολεμική Ἑλλάδα γιά τὰ πολιτιστικά πράγματα διέφθειρε τήν πολιτιστική συνείδηση μιᾶς ὁλόκληρης γενιᾶς καί κατέστρεψε ὅλες τίς ἰδέες, τίς γνώμες καί τίς θέσεις γιά ποιοτική ἐξέλιξη. Τά χρόνια πέρασαν, ἡ πολιτιστική σκέψη ἀλλάζει διαρκῶς, οἱ σχολιαστές της ἀρνοῦνται νά ἀντιληφθοῦν αὐτές τίς μεταβολές καί παραμένουν ἀδιόρθωτα στάσιμοι.

Ἡ ὁποιαδήποτε δημιουργική δραστηριότητα στήν ἐπαρχία συνθλίβεται ἀπό τό καπέλωμα τοῦ ἐνημερωμένου κέντρου (πηγή). Ἡ ἐπαρχία δέν μπορεῖ νά ὑπερασπίσει δυναμικά τή δουλειά της καί πολύ περισσότερο νά ἀναμετρηθεῖ. Μία αὐτοδύναμη καλλιτεχνική παραγωγή ἢ προσπαθεῖ νά ἐπιβιώσει ὀδυνηρά ἢ ἀρχίζοντας τίς χειραψίες μέ τό κέντρο κινδυνεύει ἀνεπανόρθωτα.

Σπάνια οἱ ἐφημερίδες θά ἐρμηνεύσουν σωστά καί σέ βάθος ἀπόπειρες, γεγονότα πνευματικῆς δουλειᾶς πού συμβαίνουν μακριά ἀπό τήν πρωτεύουσα. Ἀντίθετα εὐνοοῦν ἀναφανδόν κάθε «πολιτιστική ἐξαγωγή» πρὸς τήν ἐπαρχία. Καθημερινά οἱ πνευματικές-καλλιτεχνικές στῆλες τῶν ἐφημερίδων ἐκθειάζουν πάντος τύπου ἐξαγωγή καί ἰσχυρίζονται εὐεργετικά ἀποτελέσματα γιά τήν περιφέρεια. Σπάνια θά γραφοῦνε κείμενα γιά τήν ποιότητα τῶν ἔργων πού βλέπει ἡ ἐπαρχία καί σπανιότερα θά ἐπισημανθοῦν οἱ σκοπιμότητες μιᾶς τέτοιας ἐξαγωγῆς. Δέν εἶναι τυχαῖο ὅτι ποτέ ὁ ἡμερήσιος καί περιοδικός τύπος τοῦ κέντρου δέ θέλησε ἢ δέν «μύρεσε» νά ἀναγνώσει τή δυσφορία τῶν ντόπιων.

Ἐξαγωγή λοιπόν θεαμάτων, στό σύνολό τους σαβούρα, κατακλύζουν τήν ἐπαρχιακή Ἑλλάδα ἰδίως τούς καλοκαιρινούς μῆνες καί «χαροποιοῦν» τό σοφό κέντρο. Ὁ ἡμερήσιος τύπος «ἐπιμένει» νά ἐκθειάζει τήν «προσέγγιση» αὐτή διαθέτοντας ἀτσιγκούνεα δίστηλα καί τρίστηλα γιά ἀνιάρεις καί ὑποπτες συνεντεύξεις σαλτιμπάγκων «δημιουργῶν» πού «ἀγωνιοῦν» καί «πάσχουν» νά φωτίσουν τό ἐπαρχιακό «τέλμα». Ἀπέραντο φεστιβάλ ἢ ἐπαρχιακή Ἑλλάδα δέχεται παντός εἶδους ἐπιβήτορες πού στήνουν μέ ἀσυνήθιστη εὐκολία «πνευματικές γιορτές», θεατρικές σαλατοπαραστάσεις (συμφέρουν λόγω τουρισμοῦ οἱ τραγωδίες), παπατζίδικες συναυλίες, τουριστικές ἀναπαραστάσεις τοπικῶν ἐθίμων, ἄθλιους λόγους καί προσφωνήσεις ἀπό μακάριους ἀκαδημαϊκούς καί μικρονοϊκούς ἐπαγγελματίες, μνημόσυνα καί πανηγύρια καί... τῆς Ἀθήνας τό κάγκελο. (Τί κάγκελο; μαῦρο, κόκκινο, πράσινο, κυβερνητικό, ἀντικυβερνητικό, δεξιό καί ἀριστερό, πάντως κάγκελο... κεντρικό).

Οἱ ἐφημερίδες καταγράφουν τούς ὑπερβολικούς πυρετούς καί ἀρνοῦνται νά ἀσχοληθοῦν μέ τὰ ὅσα «περιλαμβάνονται στόν κανόνα». Καί ὄχι μόνο αὐτό ἀλλά ἔχουμε φτάσει καί στό φαινομενικά παράδοξο νά προκαλοῦνται δηλαδή γεγονότα πού στή συνέχεια μετατρέπονται σέ εἰδήσεις. Ἀπόδειξη τό δραματικό μάθημα τῶν τρομοκρατικῶν ἐνεργειῶν.

πόρτες ὀξώπορτες τσινέτια κρικέλες

Κόρη μέ τά ξανθά μαλλιά καί μέ τά μαῦρα μάτια
κατέβα κάτω κι ἄνοιξε τήν πόρτα τήν καρένια
κι ἔχω δύο λόγια νά σοῦ πῶ γλυκά καί ζαχαρένια.

(Πυρσογιαννίτικο τραγούδι)

διηγείται, γράφει και σχεδιάζει
ο μάστορας Θύμιος Βατσακαλής

Πρίν αναφερθώ στις αὐλόπορτες ἢ ὀξώπορτες, ὅπως τίς λέμε, θά πῶ μερικές μου σκέψεις γιά τήν κύρια εἴσοδο τοῦ σπιτιοῦ.

Αὕτη χτιζόταν σέ δύο τύπους· ὁ ἓνας εἶναι σέ λαμπαδιά καί μέ ζέχη πού κρύβει τήν κάσα καί φαίνεται μόνο ἀπό τίς δύο μεριές καί ὁ ἄλλος λέγεται γαλλικός (ὀνομασία παλιακιά). Στό γαλλικό τύπο ἡ κάσα φαίνεται ἀπό τρεῖς μεριές καί χωρίς κεφαλοκόλωνα (κιονόκρανα) ἐνῶ στά λαμπαδιά βάζουν κεφαλοκόλωνα καί χτιζονται στό πάχος τοῦ τοίχου.

Μπαίνοντας στήν κύρια εἴσοδο συναντοῦμε ἓνα μεγάλο πλατύσκαλο καί γύρω ἓνα μεγάλο τόξο μέ πολεμίστρες. Στό κέντρο τοῦ θόλου κρεμόταν ἓνα φανάρι πού ἔκαιγε μέ στουπί βουτηγμένο σέ πετρέλαιο ἢ μέ μιά χεριά δαδί γιά νά βλέπουν καθαρά ἀπό τίς πολεμίστρες τοὺς ληστές. Αὐτά βέβαια γίνονταν στά παλιά τά χρόνια καί τέτοιες πόρτες εἶχαν τά Παγνέικα σπίτια ἀπό τή μεριά τοῦ Ζήκου Ψεύτη καί ἀπό τή μεριά πού ἔβλεπε στόν Ἅγιο Μηνᾶ καί πού κάθονταν ὁ Βασίλης Σιάσος καί Γιοβάνης. Ἰδιες ἀκριβῶς πόρτες καί καλύτερες εἶχαν τά Σουρλέικα τῆς Κυρά-μάνας καί τοῦ Ζήση Κύρκα Σούρλα.

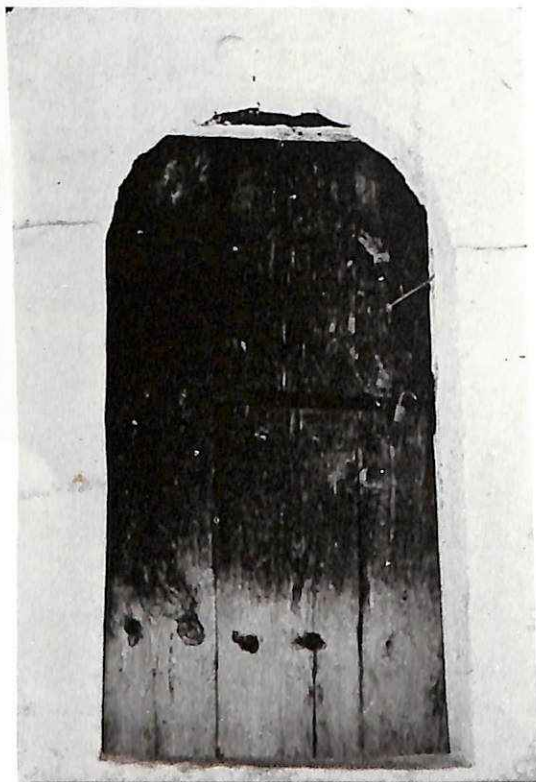
Οἱ αὐλόπορτες ἢ ὀξώπορτες διακρίνονται σέ τρεῖς τύπους.

Ὁ ἓνας εἶναι στό πάχος τοῦ τοίχου μέ λαμπαδιά καί γιά σκεπή μόνο τόν τοῖχο γιά νά φυλάει τήν πόρτα ἀπό τή βροχή μόνον ὅταν εἶναι κλειστή.

Δεύτερος τύπος εἶναι οἱ μονές οἱ πόρτες πού ἔρχονται στήν ἐξωτερική περασιά τοῦ τοίχου μέ λαμπαδιά, κεφαλοκόλωνα καί ζέχη. Ἀπό τό ἐσωτερικό μέρος κάνουν μεγαλύτερες κολόνες ὥστε ὅταν ἀνοίγουν τά φύλλα τῆς πόρτας νά μή βρέχονται. Τέτοιες πόρτες εἶναι τοῦ Καρακώστα, τοῦ Χαρίλαου Παπαδημητρίου, τῶν ἀδελφῶν Σούρλα κι ἄλλες πολλές.

Ἄλλος τύπος εἶναι οἱ διπλές πόρτες πού καλύπτονται ἀπό τό ἐσωτερικό μέ τίς κολόνες καί ἀπό τό ἐξωτερικό μέ τά καθίσματα. Ἡ σκεπή πιάνει μέσα καί ἔξω καί δέ βρέχεται ἡ πόρτα στό ἀνοιγμά της, οὔτε τά καθίσματα, ἡ λόντζια ὅπως τή λέμε στά χωριά μας. Ἐκεῖ ἔβγαιναν οἱ γυναῖκες τά παλιά τά χρόνια τά καλοκαίρια καί κουβέντιαζαν γνέθοντας ἢ πλέκοντας. Τέτοιες πόρτες ἦταν πολλές ἀλλά καταστράφηκαν. Σήμερα σώζεται ἀκόμα τοῦ Ἀντρέα Χρυσάφη καί τοῦ Λάμπρου Γκάσιου. Θυμιέμαι μιά τέτοια πόρτα πού τήν εἶχε πελε-

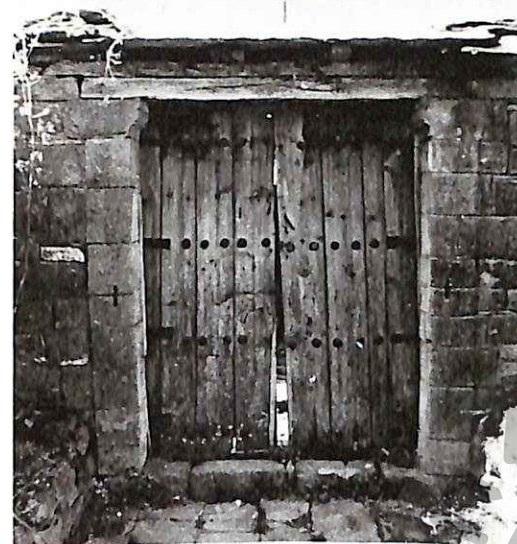
Πορτοπούλα Ἁγίου Νικολάου (1774)

κήσει ὁ Γιώργος Βατσακαλῆς, πατέρας τοῦ Μίχου, πού κατά τή γνώμη μου ἦταν ἡ καλύτερη στό εἶδος της, δηλαδή ἀπό τεχνική καί καθαροπελέκημα. Εἶχε ὕψος τρία μέτρα καί πλάτος 2,10· δηλαδή, ἀνοίγοντας τά φύλλα τῆς πόρτας περνοῦσε ἄνετα ἓνα φορτωμένο ζῶο. Τό κάτω πρέκι καί τό πάνω ἦταν μονοκόμματα πέτρες πελεκημένες μέ σπουδαία τεχνική. Τέτοιο πανωπρέκι ἔχει καί ἡ πόρτα τοῦ Παπαδημητρίου πού σώζεται ἀκόμα. Μάλιστα, στό πανωπρέκι εἶχε σκαλισμένο ὠραιότατο σταυρό μέ περικύκλωμα καί ἔγραφε «Ἰησοῦς Χριστός Νικά». Ἀπό κάθε μεριά εἶχε τρία λαμπαδιά,

Ἐξώπορτα Καρακώστα (1851)

Ἐξώπορτα Σούρλα (18ος αἰώνας)

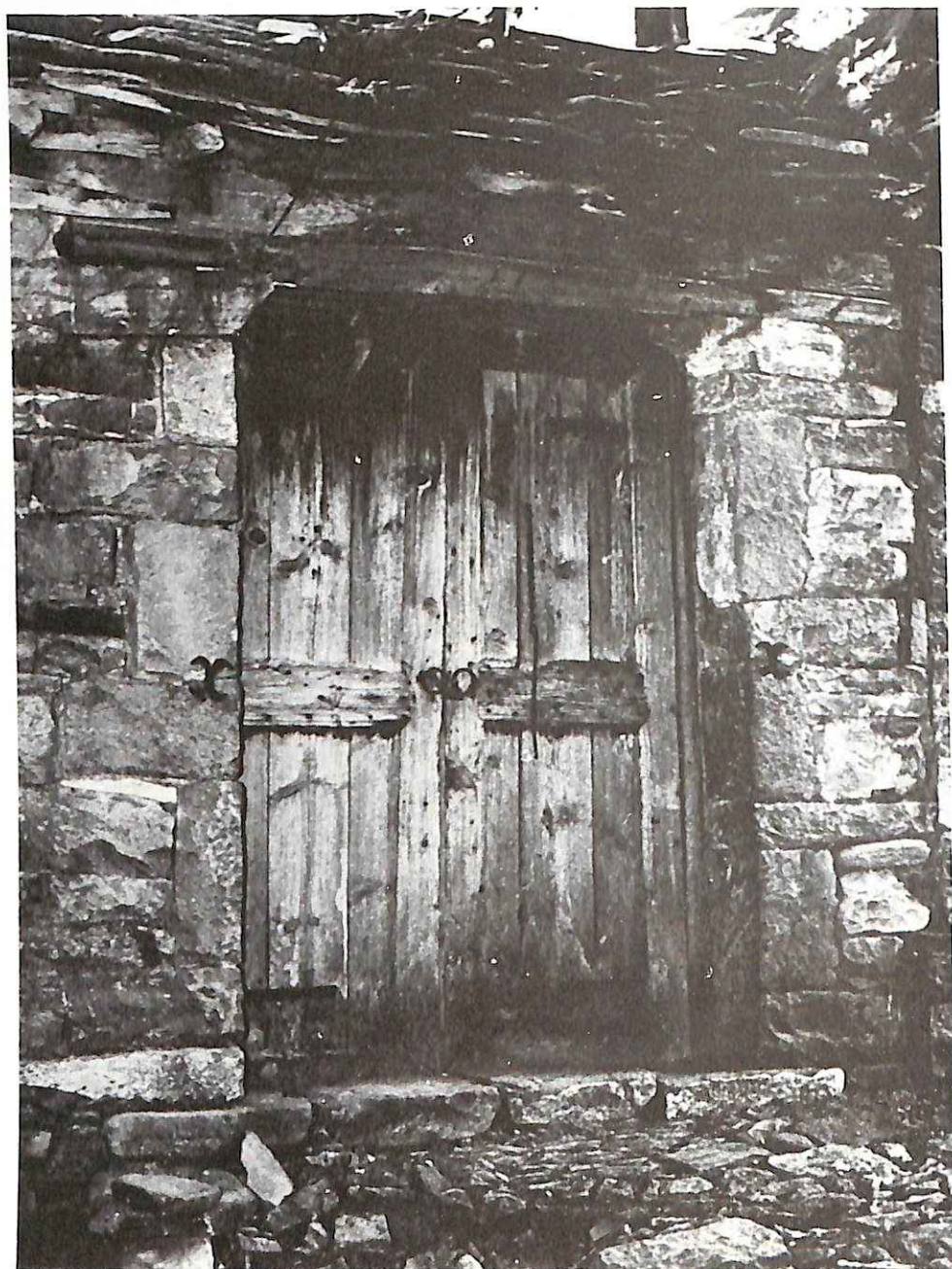
Ἐξώπορτα Παπαδημητρίου (1861)

δηλαδή τρεῖς πέτρες 28x20 ἢ καθεμιά. Εἶχε καί βάση λαμπαδί καί κεφαλοκόλωνα. Τίς πέτρες τίς ἔφερε ὁ Γιώργος Βατσακαλῆς ἀπό τό λάκκο τῶν Ταξιαρχῶν. Τίς μεγάλες τίς ξεχόντρισε ἐπιτόπου καί τίς κουβάλησαν μέ τριχιές καί ξύλα. Τίς ἄλλες τίς φόρτωσαν στά ζῶα ἀφοῦ τίς ξεχόντρισε γιά νά τίς ἀλαφρύνει στή μεταφορά.

Ὅλες αὐτές οἱ ὀξώπορτες ἦταν ἄριστες καί καλοφτιαγμένες μέ πολλές πέτρες, 6-7 συνήθως. Γι' αὐτό ἀναφέρθηκα στήν πόρτα τοῦ Γιώργου Βατσακαλῆ πού εἶχε μόνο τρεῖς πέτρες. Συνήθως εἶχαν ξύλινο τό πάνω πρέκι καί τό κάτω πού πατοῦσαμε γιά νά μπουῖμε στό σπίτι ἦταν κομματιαστό, ἀπό τρεῖς συνήθως πέτρες.

Ἐξώπορτα Γκουντή (1849)

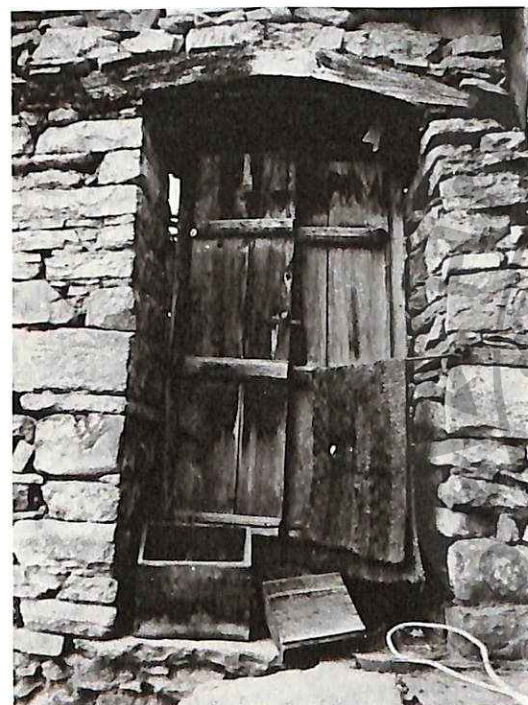
Ἐξώπορτα
Γ. Κοσμᾶ
(19ος αἰώνας)

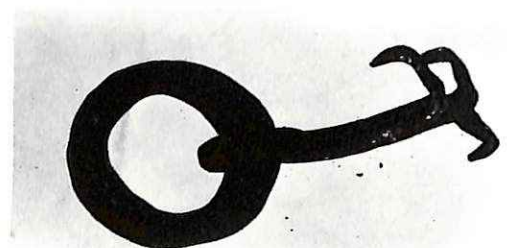
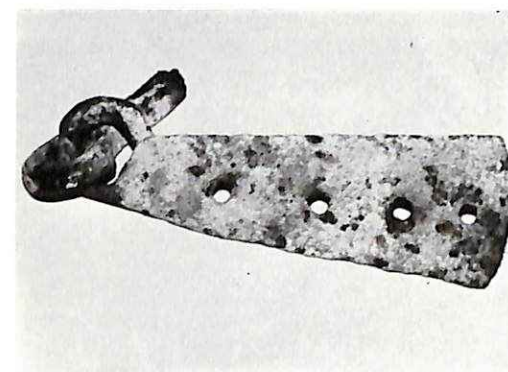
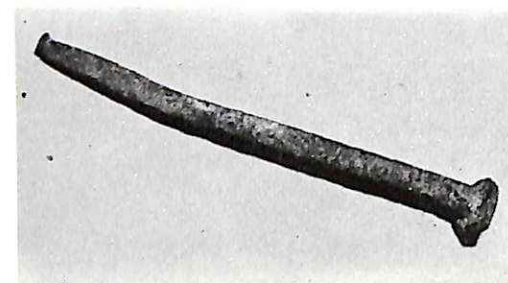
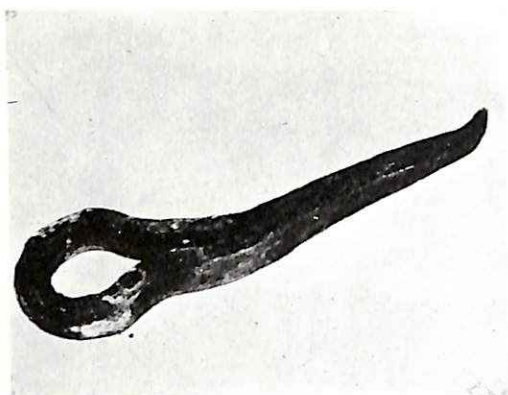

Πόρτα
στό
Τσανέικο
σπίτι
(19ος
αἰώνας)

Ἐσωτερικό ἐξώπορτα τοῦ Μπατσκέικου. Τό
ξύλινο περαστάρι εἶναι ἀπὸ δόγκες καρούτας
(19ος αἰώνας)

Πορτοπούλα Εὐαγγέλου (Ζάτση) (18ος αἰώνας)

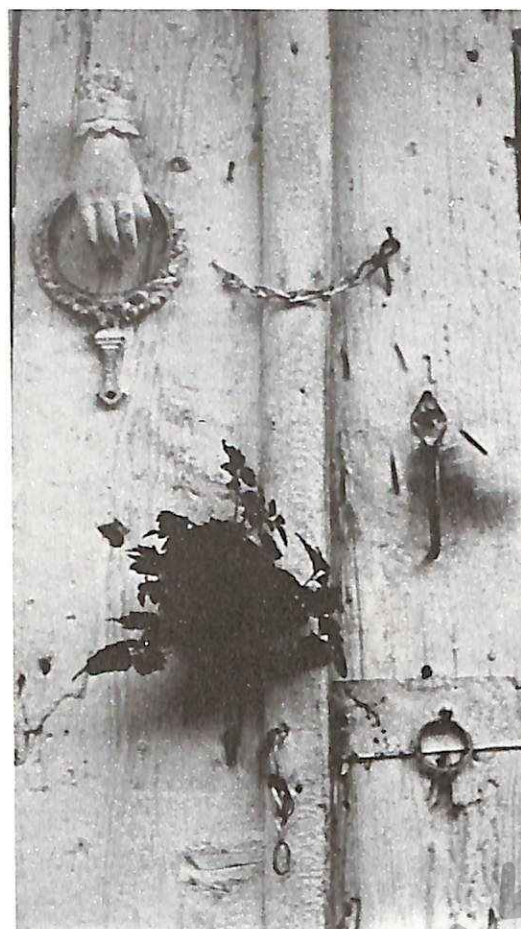
Γυφτόκαρφα και συνδετήρες εξώπορτας

Τοῦ Βατσκαλῆ καί τό πάνω καί τό κάτω ἦταν μονοκόμματη πέτρα. Ἐξω ἀπό τήν δξώπορτα ἔστρωναν πλάκες καί μετὰ ἔφκιαχναν τό καλντερίμι.

Ἡ συμφωνία γιά τίς δξώπορτες γινόταν χωριστά ἀπό τό ὑπόλοιπο σπίτι. Τίς πόρτες τίς συμφωνοῦσαν μαζί μέ τίς μάντρες. Ὑπολόγιζαν τίς μάντρες μέ τόν πήχη καί τίς πόρτες ἀνάλογα μέ τή δουλειά γιατί ὁ κάθε πελεκάνος ἔβγαζε μιά, τό πολύ δύο πέτρες τήν ἡμέρα. Ἡ-θελαν περίπου 20 μεροκάματα νά πελεκηθοῦν μόνο οἱ πέτρες ἐκτός τήν τοποθέτηση, τό χτίσιμο καί τήν ἐργασία τῆς σκεπῆς. Πελεκάνοι γιά πόρτες ὑπῆρξαν πολλοί καί σπουδαῖοι μαστόροι παλιότερα. Ἐγώ λίγους πρόλαβα ὅπως τόν Πέτρο Κοντοζήση πού ἔκανε τή σκαλονά-δα τοῦ Ἀγιώρη καί πολλές πόρτες στό χωριό μας καί στά Πωγώνια. Στή Στράτσανη ἔκανε μιά σπουδαία δξώπορτα μέ τόξο, στό σπίτι τοῦ Πρωτόπαπα· μαζί καί τά δύο τζάκια. Ἄλλος καλός πελεκάνος γιά πόρτες ἦταν ὁ Βασίλης Στύλος πού ἔκανε τήν πόρτα τοῦ Λάμπρου Γκάσιου. Αὐτοί, καί οἱ δύο εἶναι σχετικά νεότεροι καί μέ τεχνική καλή ἀλλά ὄχι ὅπως οἱ παλιοί μαστόροι πού ἔραβαν τήν πέτρα ὅπως οἱ γυναῖκες ράβουν τό ροῦχο.

Θά ἤθελα νά ἐξηγήσω, γιατί ἴσως δέν εἶμαι κατανοητός, ὅτι λαμπαδιά ἢ λαπάδες λέμε τίς πέτρες πού συνήθως εἶναι 6-7 καί μπαίνουν ἢ μιά πάνω στήν ἄλλη γιά νά ἀποτελέσουν τήν κύρια κατασκευή. Ἡ ἄλλη τοιχοποιία ἔχει δευτερότερη πέτρα καί λιγότερη δουλειά. Αὐτά λοιπόν τά λαμπαδιά ἢ λαπάδες χωρίζονται σέ ἰσοκέφαλα καί ἰσόμετρα. Τά ἰσοκέφαλα μπαίνουν ἀπό τό μέρος τῆς κάσας καί ἔχουν διαστάσεις 18x20 ἑκατοστά. Τά ἰσόμετρα ὑπολογίζονται ἀπό τό ὕψος τῆς πόρτας, δηλαδή ἂν μιά πόρτα ἔχει ὕψος 2,50 μ. γίνεται ἡ βάση 0,30 ἑκατοστά, τό κεφαλοκόλονο 0,25 ἑκατοστά καί τό ὑπόλοιπο τό μοιράζουν σέ ὅσες πέτρες χωράει, ἀλλά ἴσιες μεταξύ τους. Τέτοια πόρτα εἶναι ἡ Σουρλέικη στής Κοκοβίνος.

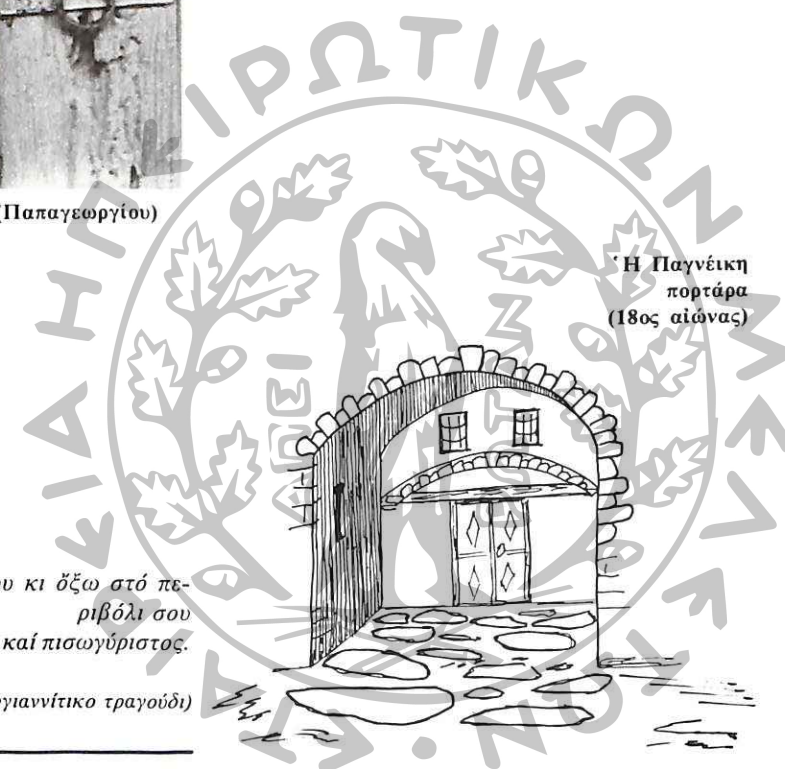
Τά τζινέτια δέν μπαίνουν μόνο γιά φιγούρα. Μπορεῖ μέ τά χρόνια νά τελειοποιήθηκε ἡ ὁμορφιά τους ἀλλά πάντοτε παίζουν καθοριστικό ρόλο στήν κατασκευή τῆς δξώπορτας. Τά τζινέτια εἶναι ἓνα ἢ δύο ἀπό κάθε πλευρά καί μπαίνουν γιά νά στηρίζουν τούς λαπάδες γιατί τό ὕψος τῆς πόρτας εἶναι μεγάλο καί πρέπει νά δέσουν μεταξύ τους οἱ πέτρες (λαπάδες). Τά παλιά τζινέτια πού σώζονται στίς παλιές τίς

Ἐξώπορτα Λεωνίδα Γκάσιου (Παπαγεωργίου)

Δυό φύλλα ἔχει ἡ πόρτα σου
δέν ξέρω ποιό ν' ἀνοίξω.
Ρίξε νερό στήν πόρτα σου
νά μπῶ νά ξαγλιστρίσω
νά βρῶ ἀφορμή τῆς μάνας σου
νά μπῶ νά σέ φιλήσω.

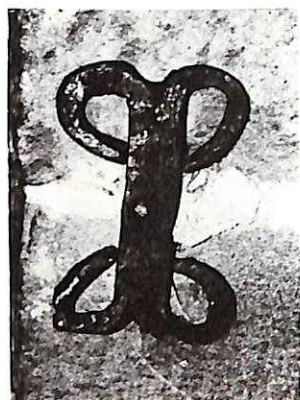
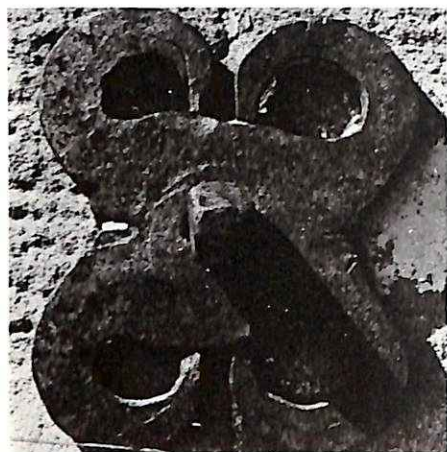
(Πυρσογιαννίτικο τραγούδι)

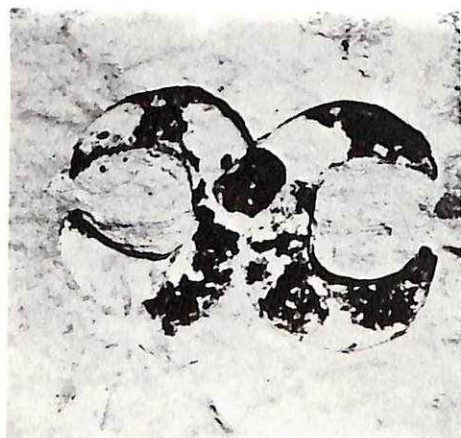
Ἡ Παγνέικη
πορτάρα
(18ος αἰώνας)

Στήν πόρτα σου στ' ἄλώνι σου κι ὀξω στό πε-
ριβόλι σου
τρανός χορός πού γίνεται τρανός καί πισωγύριστος.

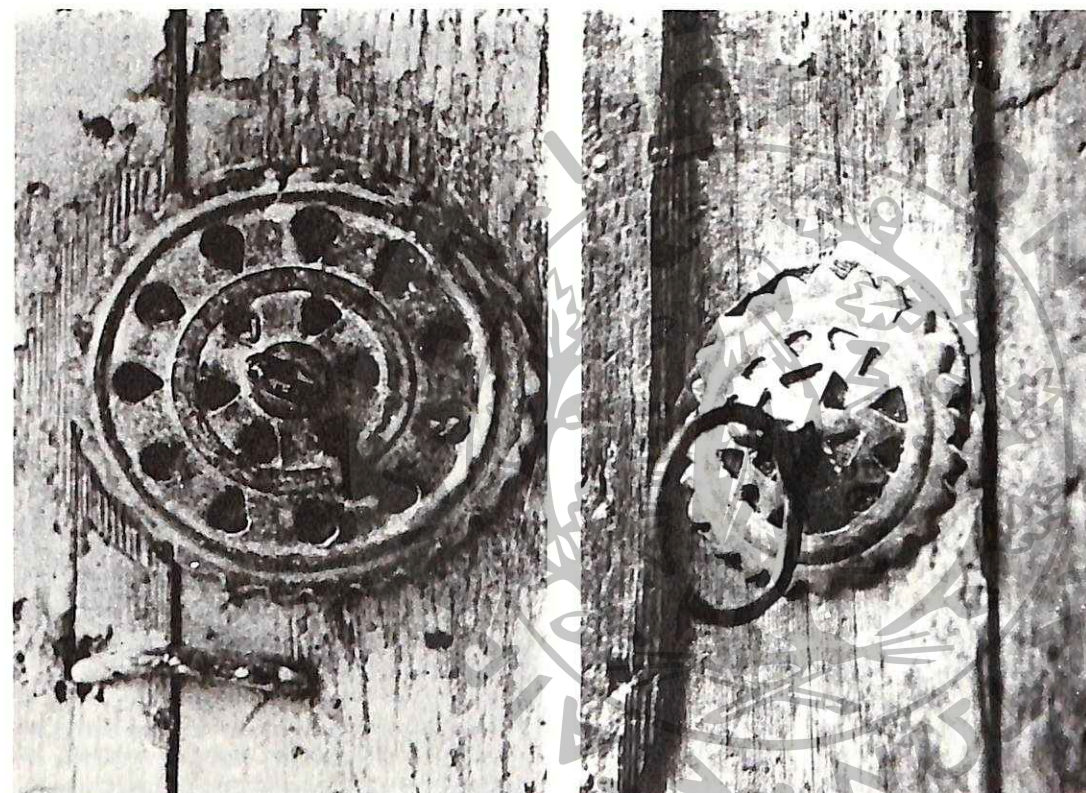
(Πυρσογιαννίτικο τραγούδι)

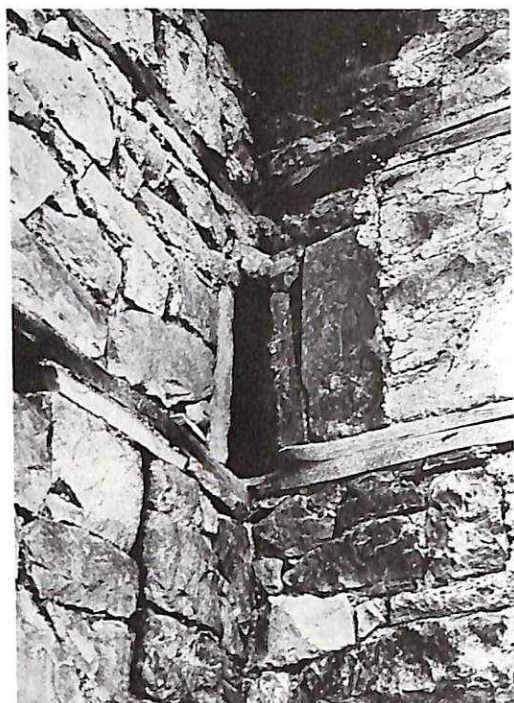

Τσινέτια από παλιές πυρσογιαννίτικες πόρτες

Κρικέλες
καί
χτυπητάρι
από
πυρσογιαννί-
τικές
πόρτες

Πολεμίστρα
σέ γωνία τοιχοποιίας
πού βλέπει
στην εξώπορτα
(Σπίτι 'Α. Γκουντή, 1841)

πόρτες τὰ ἔφκιαχναν οἱ γύφτοι τοῦ χωριοῦ μας, οἱ Χαλκιάδες, καὶ συγκεκριμένα ὁ Χριστούλης καὶ ὁ Βασίλης. Ἀργότερα, συνέχισαν καὶ τὰ παιδιά τους ὁ Κώτσιος καὶ ὁ Νάσιος μέχρι τὶς μέρες πού ἔγινα καὶ ἐγὼ μάστορας. Θυμῆμαι πού εἶχαν στὰ καμίνια τους διάφορους τύπους ἀπὸ τζινέτια καὶ, ἀνάλογα μὲ τὴν προτίμηση τοῦ νοικοκύρη καὶ τὴν οικονομική του θέση, γινόταν ἡ παραγγελία. Τὸ τζινέτι δὲν εἶναι μόνο αὐτό πού φαίνεται ἀλλὰ ἔχει πίσω του οὐρά. Τρυποῦσαν οἱ μαστόροι τὴν κάσα μὲ ἀρίδια καὶ ἀφοῦ ἐφάρμοζε καλά τὸ τζινέτι τὸ στράβωναν ἀπὸ τὴν πίσω μεριά τῆς κάσας καὶ σταθεροποιοῦσαν τοὺς λαπάδες. Ἀλλὰ στίς μέρες μας τὰ φκιάχναμε κρυφά, δηλαδή τρυποῦσαμε στίς δύο πέτρες, ὅπου ἐφαπτόταν τὸ τζινέτι, δύο τρύπες μὲ τὸ καλέμι καὶ ἔτσι μπαῖναν χωνευτά καὶ δὲ φαινόταν ἀπὸ πουθενά ἡ οὐρά τους. Ἀπὸ περιοχή σὲ περιοχή ὑπῆρχε μιὰ διαφορά στίς πόρτες γιατί παίζει μεγάλο

ρόλο τὸ ὑλικό, δηλαδή ἡ πέτρα. Στὰ Ζαγόρια ἔχει σκληρὴ πέτρα καὶ ἀραδωτή, στὰ Πωγώνια ὅπως καὶ ἡ δικιά μας καὶ λίγο καλύτερη. Πάντως, ἐδῶ στὴν Ἡπειρο, οἱ διαφορὲς εἶναι σχετικὰ ἐλάχιστες.

Παλιά, τίς σκεπὲς τίς ἔκαναν οἱ μαστόροι. Πρῶτα βάζανε τὰ ταμπάνια δηλαδή τὰ μεγάλα δέντρινα ξύλα πού ἀκουμποῦνε ἀπὸ πλευρά σὲ πλευρά. Ἀπάνω στὰ ταμπάνια καρφώνανε καθέτως τὰ κοντογρέντια γιὰ νὰ σφίξουν καὶ νὰ δέσουν τὴ βάση. Ὑστερα καρφώνανε ἀνάλογα μὲ τὸ μήκος 2-3 παπάδες πού εἶναι κάθετοι στὰ κοντογρέντια γιὰ νὰ στηρίζουν ἀπάνω τους τὸν καβαλάρη πού μπαίνει μονοκόμματος ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρά μέχρι τὴν ἄλλη. Τώρα ἀπάνω στὸν καβαλάρη καρφώνανε τίς ψαλίδες καὶ ὕστερα τὰ πέταβρα γιὰ νὰ ἀκουμπήσουν οἱ πλάκες. Τὶς κάσες καὶ τὰ φύλλα τῆς πόρτας τὰ ἔκαναν οἱ μαραγκοί. Τὰ παλιά τὰ χρόνια ὅμως τὰ ἔκαναν μόνοι τους οἱ μαστόροι. Καρφώνανε μέχρι τὴν τουρκοκρατία ἐκεῖνα τὰ παλιά γυφτόκαρφα γιατί δὲν εἶχαν πρόκες. Τὰ γυφτόκαρφα ἢ περόνια τὰ ἔκαναν οἱ γύφτοι στὰ καμίνια τους. Χρειαζόταν καλὴ δουλειά γιατί αὐτὰ τὰ γυφτόκαρφα ἔδεναν γερὰ τὰ ξύλα καὶ τότε οἱ δῶπορτες δὲν ἦταν γιὰ φιγούρα γιατί οἱ ἄνθρωποι κινδύνευαν συχνά ἀπὸ τοὺς ληστές, Ἀρβανίτες καὶ Ἕλληνες. Ἀπὸ τὴ μέσα μεριά ἀσφάλιζαν τὴν πόρτα μὲ ἓνα χοντρό ξύλο πού ἔμπαινε πέρα πέρα, ἀπὸ πλευρά σὲ πλευρά, καὶ χώνευε σὲ μιὰ μεγάλη τρύπα πού ἄφηναν εἰδικὰ οἱ μαστόροι μέσα στὴν τοιχοποιία. Ἀργότερα ἐπικράτησαν τὰ σίδερα ἢ γκατινάτσα, ἓνα ἀπὸ τὸ ἓνα φύλλο τῆς πόρτας καὶ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο.

Πάνω στὸ δεξιὸ φύλλο τῆς πόρτας καρφώνανε τίς κρικέλες ἢ ρόπτρα ὅπως τὰ λένε σήμερα οἱ ἀρχιτέκτονες. Τὰ παλιά τὰ ἔκαναν οἱ γύφτοι στὰ καμίνια. Ἀργότερα ὅμως τὰ ἀγόραζαν οἱ νοικοκυραῖοι ἀπὸ μαγαζιά στίς πολιτείες ἢ τᾶφερναν στὸ χωριό τὰ μπακάλικά. Ἦθελα τελειώνοντας νὰ τονίσω ὅτι ἡ τέχνη τῆς δῶπορτας ἦταν ἰδιαίτερη καὶ σπουδαία. Σήμερα χάθηκαν τέτοιοι μαστόροι καὶ εἶναι δύσκολο νὰ πελεκήσεις δῶπορτες. Πάντως ἡ σπουδαιότερη δουλειά γινόταν στὰ κεφαλοκόλωνα ἢ κιονόκρανα ἢ ἐπικράνα ὅπως τὰ λένε οἱ ἀρχιτέκτονες σήμερα. Τὸ πελέκημα γίνεται μὲ τέχνη γιὰ νὰ γίνουν ἐκεῖνα τὰ κυμάτια καὶ οἱ ἔλικες πού φκιάχνονται στὸ κεφαλοκόλονο. Ἐκεῖ δίναμε ἰδιαίτερη προσοχή γιατί ἦταν καὶ τὸ διακοσμητικὸ σημεῖο τῆς δῶπορτας.

Γκούρ μέ γκούρ (Ἀνέκδοτα τῶν παλιῶν μαστόρων)

γράφει ὁ Ἀναστάσιος Εὐθυμίου

Ἦταν κάποτε ἓνα μπουλούκι μαστόρων ἀπὸ τὸ Κάντσικο (τώρα Δροσοπηγή) πού εἶχε γιὰ ἀρχηγό του κάποιον πού ἦταν πολυλογάς καὶ φαφλατάς. Ἄσος στὸ νὰ παζαρεύει καὶ νὰ κάνει συμφωνίες μὲ τ' ἀφεντικά· ἀλλὰ ἡ εἰδικότητά του ἦταν λατόμος. Δούλευε ὅλο στὰ νταμάρια κι ἔβγαζε καλὴ πέτρα, κι ἐτοίμαζε ἀγκωνάρια, πρέκια, φουρούσια καὶ τὰ παρόμοια γιὰ τοὺς πελεκάνους. Ἀπὸ χτίσιμο δὲ σκάμπαζε τῆς προκοπῆς· ἦταν πέρα γιὰ πέρα ντραγάτης.

Μιὰ φορὰ, δούλευαν σ' ἓναν μπῆ μέσα στὴν Ἀρβανιτιά πού εἶχε πολὺ πέτρα ἀπὸ ἓνα παλιό σαράι καὶ δὲ χρειαζόταν καθόλου νὰ βγάλουν ἀπὸ τὸ νταμάρι. Ἀναγκάστηκε λοιπὸν κι ὁ ἀρχηγὸς τοῦ μπουλουκιοῦ νὰ μπεῖ στὸ χτίσιμο. Ἐπειδὴ ὅμως ἦταν ἀτζαμής, ὅπως εἶπαμε, δὲν κατόρθωνε νὰ βάζει μὲ τὸ πρῶτο τὴν κάθε πέτρα στὴν περασιά τῆς· τές ἔβανε ἄλλες μέσα κι ἄλλες ὅξω. Κατόπι, σάν ἔβλεπε τὰ σφάλματά του, ἔπαιρνε ἄλλο λιθάρι καὶ τές χτυποῦσε δυνατὰ (αὐτὸ τὸ κάνουν πολλοί) ἐκεῖνες πού προεξεῖχαν γιὰ νὰ ῥχονται στὴν περασιά. Πολλὲς φορές καὶ ἀπὸ πάνω γιὰ νὰ στρώνουν, ἀντὶ μὲ τὸ τσιοκάνι, τές χτυποῦσε μ' ἄλλη πέτρα.

Τὸ ἀφεντικό, ὁ μπῆς, πού ἦταν περιέργος, παρατήρησε αὐτὴ τὴ λεπτομέρεια καὶ κοντοζύγωσε ρωτώντας.

— Πῶ ὦρὲ μάστορα, πῶ γιατί χτυπᾷς ὅλο γκούρ μέ γκούρ (πέτρα μέ πέτρα) καὶ ὄκι μὲ τὸ τσιοκάνις!

— Γιὰ νὰ στρώνουν καὶ νὰ σφίγγουν καλύτερα μπῆ μου, ἀπάντησε ὁ πάντα ἐτοιμόλογος Καντσιώτης.

Αὐτὸ ἦταν! Ἀπὸ κείνη τὴ στιγμή ὁ περιέργος καὶ ιδιότροπος μπῆς πρόσταξε ὅλους νὰ μιμηθοῦν τόν... «πρωτομάστορα».

— Γκούρ μέ γκούρ τοὺς ἔλεγε, γιὰ νὰ γιένεται τὸ τοῖχο γερότερο.

Σάν ἤθελαν ἄς ἔκαναν κι ἀλλιῶτικα

Βλαστημοῦσαν κρυφά καὶ φανερά τὸν ἀρχηγό τους, γιατί ὅσο ἦταν παρόν τὸ ἀφεντικό μεταχειρίζονταν πολὺ λίγο τὸ τσιοκάνι. Ἀλλὰ ὅταν ὅμως ἔφευγε δούλευαν φυσικά ὅπως πρῶτα. Ἀμα ὅμως ἀγνάντευαν τὸ μπῆ ἀπὸ μακριά νὰ ῥχεται, ἀκουγόταν ἀμέσως καὶ μεταδινόταν ἀπὸ στόμα σὲ στόμα, σάν σύνθημα καὶ παρασύνθημα σ' ὅλη τὴν οἰκοδομή.

— Ξεσέρνεντ' ὁ μπαρός (ἔρχεται τ' ἀφεντικό), γκούρ μέ γκούρ.

ΠΥΡΣΟΓΙΑΝΝΙΤΕΣ ΜΑΣΤΟΡΟΙ ΠΑΙΖΟΥΝ ΘΕΑΤΡΟ

Θεατρικότητα: "Εννοια πού δέν ταυτίζεται μέ τό θέατρο. Διευρυμένη, όρίζεται σάν ή Αίσθηση-πηγή όλων των τεχνών από καταβολής 'Ανθρώπου. Δέν κωδικοποιείται, άπλως προσδιορίζεται σάν τό «κάτι άλλο», κάτι σάν *ψυχανέμισμα*, μεταδίδεται όμως κατά τρόπο άκαριαίο. 'Αποτελεί τό σπέρμα του θεάτρου, στην πιό γνήσια μορφή του, τό μεδούλι, την πεμπτουσία. Παρ' όλα αυτά, ένω σπανίζει σέ κείμενα πού έχουν μορφή θεατρική, καταφεύγει σέ μορφές παρα-αντι-εξωθεατρικές, υπόστασης μυστήριας και αίσθητικής ιδιόρρυθμης και εύμετάβλητης.

(ΘΕΑΤΡΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ «ΠΕΡΙΘΩΡΙΟ»)
ΣΠ. ΒΡΑΧ. — Θεατρική Λέσχη Βόλου

Διηγούνται οί μαστόροι Σπύρος και Χρήστος Ντόβας (έπαιξαν στην Γκόλφω τούς ρόλους της Γκόλφως και του Γιάννου)

ουλεύαμε στά Λέλοβα σ' ένα χωριό, Νικολίτσι, τό '38 ή '39 θά σέ γελάσω, δέ θυμιέμαι και καλά. Πήγαμε χειμώνα καιρό νά φκιάσουμε μία εκκλησιά και δέν είχε καλό καιρό για δουλειά. Λέμε του δάσκαλου: *μωρέ δέ φκιάνουμε ένα θέατρο!* Κόκαλο ο δάσκαλος: άπόρησε και μάς κοιτούσε περίεργα. Μαστόροι, σκέφτηκε, και θέατρο, τί στό διάολο μ' ανακατώνουν έτσι. 'Εμείς τό χαβά μας, επιμέναμε κι ο δάσκαλος ξεροκατάπινε άπορώντας. Ποιός ώρέ θά φκιάσ' θέατρο; 'Εμείς του λέμε ξαναπαίξαμε και του είπαμε τό και τό, ότι στό χωριό μας παίξαμε πολλές φορές θέατρο. 'Ετυχε βέβαια έγώ νά ξέρω τό ρόλο της Γκόλφως, ο Κήτος τό Γιάννο και ο Σωτήρ Γαλάνης τόν Τάσιο. 'Οπως ακριβώς παίξαμε στην Πυρσόγιαννη, οί πρωταγωνιστές του έργου είμασταν πάλι μαζί στά Λέλοβα. Είχαμε μία όρεξη άλλο πράγμα. Χειμώνας ήταν, δουλειά δέν είχαμαν, δέ μάς κρατούσε τίποτα. Στην αρχή ο δάσκαλος δέν ήθελε, φοβόταν. «Θά μου κάνουν αναφορά στον επιθεωρητή», λέει κι άρχισε νά τά γυρνάει. «Χέσκε ή φοράδα στ' άλώνι», του λέμε έμεις: «μή φοβάσαι, έμεις είμαστε έδώ». Τί νά πεις σουρβιές βακούφκες για νά τ' αλλάξουμε τά μυαλά. «Ρέ καλέ μου, ρέ χρυσέ μου θά βγάλουμε λεφτά», τ' λέμε, «θά αγοράσουμε κιμωλίες και μολύβια για τά παιδιά: δέν ντρέπεσαι, δάσκαλος είσαι σύ νά μή θέλεις νά βοηθήσεις τά παιδιά». Τελικά μέ τουτα και μέ κείνα τόν καταφέραμε. Πήραμε και τό γραμματέα και μερικούς ντόπιους και συμπληρώθηκαν οί ρόλοι. 'Αμέσως την άλλη μέρα στρώθαμαν στη δουλειά. Φκιάσαμε τη σκηνή έξω άπ' τό σχολείο γιατί δέ χωρούσε μέσα. Βάλαμε κάτι παλιοστρώματα για αυλαία. 'Επρεπε όμως ν' άνοιγοκλείνει. «'Αφήστε το σέ μένα αυτό» λέει ο Τόλ' Μπαλτάς. 'Εβαλε ένα καρφί στό κέντρο και κρατούσαν δυό μέ τις γκλίτσες, ένας άπ' τη μεριά κι ο άλλος άπ' την άλλη. «Μόλις σās δίνω τό σύνθημα», λέει ο Τόλης, «μέ τρία χτυπήματα, θά τραβάτε μέ τις γκλίτσες τά στρώματα». Είχε βρεί μία ξύλινη παλιόβουρτσα πού βάφαν τό σχολείο και μ' αυτή χτυπούσε και έδινε τό σύνθημα: *μπάμ-μπουμ* μάς ξεκούφανε και γκρίνιαζε κι από πάνω. Κι όπως καταλαβαίνεις, στον Τόλη δέ σήκωνε δεύτερη κουβέντα, ήταν λίγο άγρίγιος. Κάναμε και καναδυό πρόβες για τούς άλλους ρόλους γιατί έμεις τά ξέραμε. Αυτοί οί διαόλοι ντρέπονταν, δέν καταλάβαιναν. Πού νά άνοιξουν τό κλειδοπίνακο. Θυμιέμαι, τη μέρα πού παίξαμε την Γκόλφω, έκανε ένα ξεροβόρι φαρκάκι: έριχνε ένα χιόνι ψιλό κι οί χωριανοί ήταν όλοι μαζεμένοι, μικροί και τρανοί, σκεπασμένοι μέ τις κάπες. 'Εκατσαν εκεί μέχρι τό τέλος και ξεπάγιασαν, τόσο πολύ τούς συγκλόνισε τό έργο. 'Αφού χουχάλιζαν τά χέρια τους μέ τά χνώτα για νά τά ζεστάνουν. Βαροῦσαν παλαμάκια, άλλο καλό. Θρίαμβος σου λέω, θρίαμβος. Χτυπούσαν τις γκλίτσες καταί και γινόταν πανδαιμόνιο, μάς ξεκούφαναν. Οί άνθρωποι, έδώ πού τά λέμε, πρώτη φορά έβλεπαν θέατρο. Ζούσαν μακριά άπ' τόν κόσμο μέ κάτι λιόπες στά ποδάρια, χειρότεροι κι από Μπλισγιανίτες.

Εμείς για νά είμαστε ειλικρινείς δέ θέλαμε οὔτε τίς ἐλιές οὔτε τό λάδι· μόνο νά παίξουμε θέατρο θέλαμαν. Εἴχαμαν ὄρεξη πολλή, πῶς νά στό περιγράψω. Ἐγὼ εἶχα μπεῖ στό πετσί τοῦ ρόλου πάρα πολύ. Ἐφοῦ ἐνιωθα σάν νά ἤμουν ἡ ἴδια ἡ Γκόλφω. Ἐλεγα μέσα μου ὅτι πρέπει ὅπωςδὴποτε ὅταν φτάσει ὁ ρόλος στό σημεῖο πού πρέπει νά κλάψει ἡ Γκόλφω, ἐγὼ θά εἶμαι ἔτοιμος ἀπό πρὶν. Ἐπρεπε ν' ἀρχίσει ἡ συγκίνηση ἀπὸ νωρίτερα καὶ ἔφτανε τό σημεῖο πού ἔπρεπε νά κλάψω καὶ ἔκλαιγα. Αἰσθανόμουν ἓνα ρίγος σάν νά σοῦ ρίχνουν παγωμένο νερό στήν πλάτη. Πρέπει νά παίξεις θέατρο γιὰ νά καταλάβεις αὐτά πού σοῦ λέω. Γιατί αὐτοὶ οἱ ἐπαγγελματίες οἱ ἡθοποιοὶ τὰ κάνουν ὅλα ψεύτικα, δέν τὰ αἰσθάνονται. Ἐνῶ ἐμεῖς εἴμασταν ἐρασιτέχνες, γιατί παίζαμε γιὰ τό κέφι μας ἀφοῦ ἡ δουλειά μας ἦταν ἄλλη, εἴμασταν μαστόροι. Ἐμένα προσωπικά δέ μ' ἐνδιέφεραν τὰ χειροκροτήματα. Βέβαια, νιώθεις ἱκανοποίηση, δέ λέω, ἀλλά τό βασικό εἶναι νά παίξεις θέατρο. Θυμιέμαι τήν ἄλλη μέρα, πού δουλεύαμε στήν ἐκκλησιά, πέρασαν δυὸ γυναῖκες γιὰ νά πᾶν στή βρύση. Κοντοστάθηκαν ἐκεῖ δίπλα μας κι ἔδειχνε ἡ μιὰ στήν ἄλλη, πού ἦταν ἔγκυος καὶ δέ θά ἦρθε στήν παράσταση, ἐμένα, ὅτι δηλαδή νά, αὐτὸς ἔκανε τήν Γκόλφω. Μὲ κοιτοῦσαν μὲ ἀπορία, μὲ θαυμασμό μπορῶ νά σοῦ πῶ, καὶ μὲ περιεργάζονταν πολλήν ὥρα. Δέν εἶχαν ξαναδεῖ ἄντρα νά παρασταίνει τή γυναῖκα καὶ τοὺς ἔκανε μεγάλη ἐντύπωση.

Στό χωριό μας παλιά, ὅταν πρωτόπαιζαν τήν Γκόλφω, θυμιέμαι τόν Ἀντρέα Καραγκιόζη, πατέρα τοῦ πρωταγωνιστῆ, καθόταν στήν πρώτη θέση· ὅταν ὁ γιὸς τοῦ πάνω στή σκηνή ἀρνήθηκε τήν Γκόλφω, ἄρχισε νά φωνάζει: «Φτάνει ρέ παιδί μου μὴν τὴν τυραννᾷς ἄλλο». Στό τέλος πού ἡ Γκόλφω ξετύλιξε τό χαρτί μὲ τό δηλητήριο — πού ἦταν σκέτη ζάχαρη — φώναξε καναδυὸ φορές «μὴ, μὴ». Κάποιος πού καθόταν δίπλα τοῦ τοῦ εἶπε «σῶπα» καὶ τοῦ ἀπάντησε δυνατὰ «τί σῶπα καὶ σῶπα ρέ, γιὰ τό θέατρο νά χάσω ἐγὼ τὴ νύφη μου». Ἡ πρωταγωνίστρια ἦταν ἡ νύφη τοῦ, ἡ μακαρίτισσα ἡ Βικτωρία Καραγκιόζη. Τράβηξε ὁ γέρος μὲ τό μπαστούνι τοῦ τό χαρτί πού εἶχε πετάξει ἡ Γκόλφω γιὰ νά δεῖ τί εἶχε μέσα. Τέτοιο φόβο εἶχε πάρει ὁ γέρος.

Τότε στά Λέλοβα μᾶς παρακαλοῦσαν νά παίξουμε καὶ στ' ἄλλα τὰ χωριά. Εἶχαν ἐνθουσιαστεί καὶ μᾶς ἔκαναν τραπέζια, τόσο πολὺ μᾶς ἐκτίμησαν. Πάντως ἀπὸ τὴν παράσταση πήραμε μερικοὺς ντενεκέδες λάδι καὶ ἐλιές. Δώσαμε καὶ στό δάσκαλο, ὅπως τοῦ εἶχαμαν ὑποσχεθεῖ, γιὰ νά ἐπισκευάσει τὰ τζάμια τοῦ σχολείου καὶ νά ἀγοράσει κιμωλίες καὶ μολύβια στά παιδιά. Ὁ Τόλης ὁ Μπαλτᾶς εἶχε κάνει σπουδαῖο κουμάντο. Καθόταν στήν πόρτα, ἔπαιρνε τὸν τρουβά μὲ τίς ἐλιές, τὸν κρατοῦσε στά χέρια τοῦ κι ἔλεγε «τράβα-τράβα, βάλε κι ἄλλες».

Κάτι πού ξέχασα νά σοῦ πῶ. Ὅταν χρειαστήκαμε ροῦχα γιὰ τοὺς ρόλους πήραμε κάτι σποῦνες καὶ σιλιβάρια. Ἐνα παλιοσιλιβάρ' τό πήρε ὁ Κῆτος ἀπὸ κοτέτσι. Ὁρὲ ψεῖρα καὶ κακό, μᾶς πελέκησαν. Εἴχαμε γεμίσει κοτόψειρες, κι ὁ Κῆτος τραγώταν στή φαγούρα. Ἀπὸ τότε πέρασαν σαράντα χρόνια, γεράσαμεν, ἀλλά ἡ καρδιά μου τό λέει ἀκόμα καὶ συγκινοῦμαι μόλις ἀκούσω γιὰ θέατρο.

Διηγείται ὁ μαστορας Σωτήρης Γαλάνης (ἔπαιξε στήν Γκόλφω τό ρόλο τοῦ Τάσιου).

Τότε, στά χρόνια τοῦ πολέμου καὶ λίγο πρὶν, μᾶς βρῆκε ὁ χειμῶνας στό Νικολίτσι, στά Λέλοβα. Φκιάχναμε μιὰ ἐκκλησιά μὲ τὸν Τόλη Μπαλτᾶ, τό Σπύρο Ντόβα καὶ τὸν Κῆτο, τὸν ἀδερφό τοῦ. Λίγες οἱ δουλειές, δύσκολα τὰ χρόνια κι ἡ πείνα θέριζε. Γνωριστήκαμε μὲ τοὺς χωριανούς καὶ γενομένης συζητήσεως εἶπαμε ὅτι ἐμεῖς παίξαμε πολλές φορές θέατρο στό χωριό μας. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἦταν μακριὰ ἀπ' τὸν κόσμο, πολὺ μακρότερα ἀπὸ μᾶς. Μᾶς παρακάλεσαν λοιπόν, τό θέλαμε καὶ ἐμεῖς, καὶ πήραμε τὴν ἀπόφαση νά παίξουμε. Βάλαμε τό δάσκαλο, τό γραμματέα καὶ μερικά παιδιά τοῦ σχολείου γιὰ τοὺς μικρότερους ρόλους. Εἴχαμε καλές ἐπιτυχίες ἀφοῦ κάναμε καὶ κάτι πρόβες τὴν ὥρα τῆς δουλειᾶς πάνω στό τραγούδι καὶ στό μίστρισμα. Ὁ Τόλης ὁ Μπαλτᾶς ἦταν ὁ σκηνοθέτης καὶ κανόνιζε πού θά κάτσει ὁ κόσμος. Ἐκανε πολὺ καλὸ κουμάντο γιατί ὁ κόσμος δέν εἶχε ξαναδεῖ θέατρο κι ἔμπαινε στήν πρόχειρη σκηνή πού κάναμε μὲ κάτι παλιόξυλα. Μὲ τὰ πολλὰ τοὺς ἔκανε ζάπ' γιατί ἄλλοι χάζευαν ἀπὸ δῶ κι ἄλλοι γυρνοῦσαν πίσω ἀπ' τὴ σκηνή. Ἐβαλε μπροστά τοὺς γερόντους καὶ τὰ μικρά παιδιά κι ὀχπίσω τίς γυναῖκες καὶ τοὺς τρανούς. Γιὰ εἰσιτήρια λάδι καὶ ἐλιές, γιατί παρὰ δέν ὑπῆρχε. Ἐδῶ πού τὰ λέμε, εἴχαμε ἀνάγκη ἀλλά πιὸ πολὺ θέλαμε νά παίξουμε θέατρο. Μεγάλη ὑπόθεση νά παίξεις θέατρο κι ἂς εἴμασταν μαστόροι. Νά σοῦ πῶ κάτι, τό θέατρο εἶναι μεγάλο σαράκι. Εὐχαριστιέσαι νά παίζεις καὶ μερακλώνεις σάν μεθυσμένος. Βέβαια, ἄλλο θέατρο δέν εἶδα καὶ οὔτε ξέραμε τίποτα.

Τέλος πάντων, κουμάντο στά εἰσιτήρια εἶπαμε ὁ Τόλης. Εἴχαμε ἓναν ντενεκέ στήν εἴσοδο κι ὅποιος ἔμπαινε, ἄλλος λίγο ἄλλος πολὺ, ἀνάλογα μὲ τὴ δύναμή τοῦ ὁ καθένας, ἔριχναν τό λάδι στὸν ντενεκέ κι ὁ Τόλης τό φύλαγε σάν τὰ μάτια τοῦ. Μαζέψαμε τρία δοχεῖα λάδι καὶ τρία δοχεῖα ἐλιές καὶ τοῦτο χάριν τῆς ψυχαγωγίας. Θριαμβέψαμε στήν παράσταση κι ἐγὼ στό ρόλο τοῦ Τάσου κι ὁ Σπύρος Ντόβας στό ρόλο τῆς Γκόλφως. Ὁ Κῆτος, ὡς κωμικός, τὰ πήγε πολὺ σπουδαῖα ἀφοῦ κατοικήθηκε ὅλο τό χωριό στά γέλια.

έβαια, καθώς γνωρίζετε, τό έργο είναι συγκινητικό. Νά φανταστείτε ότι όταν πλέον μετανοεί ό Τάσος καί πηγαίνει νά συναντήσει τήν Γκόλφω, ή όποία έχει πάρει τό δηλητήριο χωρίς νά τό γνωρίζει ό Τάσος, τή βρίσκει στη βρύση όπου άνταμώναν όταν ήταν έρωτευμένοι καί τής λέει τίς έξής λέξεις: *Καί πάλιν πίσω έρχομαι πουλί μου πλανεμένο
στά πρώτα τά λημέρια μου,
στήν πρώτη τή φωλιά μου.
στή φουντωτή τριανταφυλιά πού τόσες φορές ξαπόστασαν τά τρυφερά φτερά*

(μου

έρχομαι πίσω πάλι στόν δροσερό τόν Ίσκιο σου, νά μέ χωρέσεις σου ζητώ.

Τότε γυρίζει ή Γκόλφω δακρυσμένη καί μου λέει:

Καί τί ζητάς, τί θέλεις τώρα;

Έγώ, βλέποντας τήν Γκόλφω δακρυσμένη, δάκρυσσα στήν πραγματικότητα καί θυμάμαι τίς λέξεις όπου τής απάντησα:

Θέλω απ' τή βρύση πόπινα, νερό πάλιν ποθώ νά πιω νερό.

Αυτή ή στιγμή του έργου είναι ή πιό συγκινητική καί, χαρακτηριστικά, έβλεπα τόν κόσμο νά μήν παίρνει ούτε άναπνοή.

Τότε, στά Λέλοβα, θυμιέμαι ό κόσμος μās αγάπησε καί μās είχε στά όπα-όπα έπειδή παίζαμε θέατρο. Πάντως, έδώ πού τά λέμε, καί τώρα άκόμα μούρχεται νά ξαναπαίζω θέατρο.

Γιά τίς συνδρομές σας

Η διεύθυνση του περιοδικού άλλαξε.

Έτσι, τώρα πιά θά πρέπει νά στέλνετε τίς συνδρομές σας στή νέα διεύθυνση πού είναι:

Θανάσης Παπαγεωργίου

Περιοδικό ΑΡΜΟΛΟΪ

Καραϊσκάκη & Γυμναστηρίου 8

Λάρισα

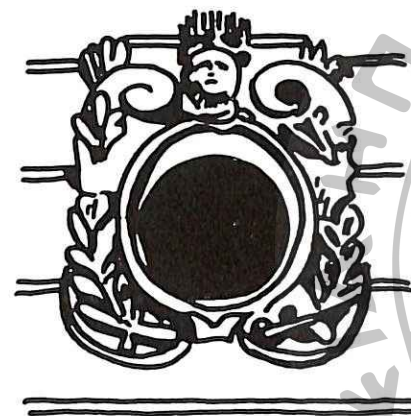

Ηλίας Πετρόπουλος

ΤΟ ΜΑΤΙ ΤΟΥ ΒΟΔΙΟΥ

Τό μάτι του βοδιού, σάν έκφραση, είναι άγνωστο στην Ελλάδα. Άλλά, σάν είδος, είναι γνωστό. Δανείζομαι τήν έκφραση απ' τή γαλική γλώσσα. Τό *oeil-de-boeuf* σημαίνει: παράθυρο στρογγυλό, ή όβάλ. Όστόσο, υπάρχουν καί πολυγωνικά μάτια του βοδιού. Η έκφραση *oeil-de-boeuf* έδήλωνε, επίσης, τήν αντικάμαρα του βασιλιά, στίς Βερσαλιές. Έδώ, δέν θά χρησιμοποιήσω τήν λέξη *φεγγίτης*, ούτε καμιάν άλλη περιφραστική απόδοση. Τό μάτι του βοδιού – συνήθως – δέν είναι *φεγγίτης* (μέ τήν σημασία πού έχει ή λέξη στή γλώσσα μας). Συνάντησα *μάτια του βοδιού* σ' όλη τήν Ελλάδα. Καί φρονώ ότι τό μάτι του βοδιού μās ήρθε, βασικώς, από τήν Δύση. Στην Εύρώπη τό *oeil-de-boeuf* είναι σύνθετος αρχιτεκτονικό μέλος. Οί ευρωπαίοι αρχιτέκτονες, πολύ νωρίς, έλυσαν επιτυχώς τά αισθητικά καί στατικά προβλήματα πού έθεσε τό *oeil-de-boeuf*. Γιατί, σέ τελική άνάλυση άκόμα καί τό *rose* των καθεδρικών ναών δέν είναι παρά ένα τεράστιο δαντελωτό *oeil-de-boeuf*. Η σχετική προβληματική στην Ελλάδα υπήρξε άφαντάσως πιό απλή. Καί, ενίοτε, άπλοϊκή.

Ένα συνηθισμένο *oeil-de-boeuf* τής Εύρώπης παρουσιάζει, περίπου, αυτή τήν όψη:

Στήν Ελλάδα, τό μάτι του βοδιού εμφανίζεται μέ τίς έξής μορφές:

1. Σάν δυτικο-ευρωπαϊκό μάτι του βοδιού όπως άπορεί ά μέσως καί εϋθέως μέσα από τά κτίσματα τής φραγκοκρατίας.

2. Σάν μάτι του βοδιού πού άποτελεί δευτερογενές προϊόν τής ευρωπαϊκής επιδράσεως.

3. Σάν μάτι του βοδιού πού γενήθηκε από τόν θυροφεγγίτη, ή τόν παραθυροφεγγίτη.

4. Σάν μάτι του βοδιού πού δέν είναι παρά μία σχηματοποιημένη τρύπα.

5. Σάν τό μάτι του βοδιού καθώς παρουσιάζεται στήν σημερινή αρχιτεκτονική.

Δέν θά επιμείνω στήν πρώτη περίπτωση. Σέ πολλά μέρη τής χώρας μας – κυρίως Έπτάνησα καί Κρήτη – βλέπουμε, σέ εκκλησιές καί σέ δημόσια κτίρια, *μάτια του βοδιού* νά μās σηματοδούν από τήν οικεία τους θέση: ψηλά από τό άέτωμα, πάνω από μία πύλη, πάνω από κάποιον παράθυρο.

Αυτό, τό καθαρώς ευρωπαϊκό μάτι του βοδιού, βλέπουμε νά διολισθαίνει (κάπως στραπατισμένο), πρός τήν λαϊκή μας αρχιτεκτονική. Πάμπολλες εκκλησιές τής τουρκοκρατίας διαθέτουν ένα, ή δύο, *μάτια του βοδιού*. Συναντάμε τό ίδιο μάτι του βοδιού (συνήθως στρογγυλό, ή κάθετο όβάλ) καί σέ πολλά άρχοντόσπιτα. Στην ίδια περίπτωση έντάσσεται καί τό μάτι του βοδιού τής λαϊκίζουσας ψευτο-νεοκλασικής αρχιτεκτονικής, πού ξεπήδησε από τήν λόγια ψευτο-νεοκλασική αρχιτεκτονική.

Η περίπτωση του *ματιού του βοδιού* πού προήλθεν από τόν θυροφεγγίτη (ή παραθυροφεγγίτη) είναι έξόχως ρευστή. Κατ' άρχήν, τό εκ παραδόσεως στρογγυλό (ή όβάλ) σχήμα ύποχωρεί. Τό μάτι του βοδιού αυτού του τύπου είναι άψιδωτό, ή σέ σχήμα *μηνίσκου* – δηλαδή, τό μάτι του βοδιού καταλήγει σέ κλειστό *βλέφαρο*. Ό λαϊκός θυροφεγγίτης (άνεξαρτήτως τής τυχόν επιδράσεως τής λαϊκίζουσας, ή λόγιας, ψευτο-νεοκλασικής αρχιτεκτονικής) στεφανώνει μία κατάκλειστη πόρτα, καλύπτοντας τήν άνάγκη φωτισμού του όπισθεν τής έξώπορτας διαδρόμου. Αυτός ό θυροφεγγίτης, ένεκα λόγων ασφαλείας, είναι όπλισμένος μέ μία γερή σιδεριά. Άργότερα, πού τό ισόγειο κερδίζει ύψος, ό θυροφεγγίτης μετατοπίζεται πρός τά πάνω – ή – άποχτάει έναν δεύτερον υπέρ-θυροφεγγίτη (πιθανότατα, γιά νά φωτίζεται τό κλιμακοστάσιο). Θυροφεγγίτης καί υπέρ-θυροφεγγίτης λειτουργούν, στατικώς, ως άνακουφιστικά τόξα. Ό υπέρ-θυροφεγγίτης τείνει νά άποκτήσει τήν αυτοτέλεια του ιδιαιτέρου αρχιτεκτονικού μέλους. Καί όντως, σέ άρκετά μέρη, είδα *μάτια του βοδιού* σέ σχήμα άψιδωτό, πού άποτελούσαν *ίδια* ν μορφήν παραθύρου, καί, πού δέν είχαν καμιάν έξάρτηση από πόρτα, ή παράθυρο, ή μπαλκόνι, ή στέγαστρο. Τό ίδιο φαινόμενο παρετήρησα καί στήν γενεαλογία του παραθύρου. Δηλαδή, ό

παραθυροφεγγίτης, διαδοχικώς: ξεκολλάει από τό παράθυρο δι' ανυψώσεως > μεταβάλλεται σε υπέρ-παραθυροφεγγίτη > καταλήγει σε άνεξάρτητο μάτι του βοδιού. "Όταν τὰ μαγαζιά απέχτησαν μόνιμο (καί προβλεπόμενο) στέγαστρο οί αρχιμάστορες έδοσαν μίαν άλλη λύση στο ίδιο πρόβλημα: οί πόρτες-βιτρίνες (μέ τὰ κεπέγκια) κάτω από τό στέγαστρο· οί θυροφεγγίτες άρκετά ψηλότερα από τό στέγαστρο.

Έρχομαι στην τρίτη περίπτωση. "Υπάρχουν μάτια του βοδιού που δέν αποτελούν είμή μίαν όπή στρογγυλεμένη. Πρόκειται, σχεδόν πάντα, για μία λύση ανάγκης, θεβαίως στο πλαίσιο της λαϊκής αρχιτεκτονικής. Καταχρηστικώς, εντάσσω αυτή την περίπτωση στην ταξινόμηση των ματιών του βοδιού. "Όμως, ένα τέτιο μάτι του βοδιού (πού, ίσως, είναι μία άπλή τρύπα έξαερισμού, ή φωτισμού) έξω τερικώς δίνει την έντύπωση του αὐτοσχέδιου *oeil-de-boeuf*, έγχωρίου κατασκευής.

Στην σύγχρονη αρχιτεκτονική τό μάτι του βοδιού επανακάμπει, ύποκύπτοντας σε πρακτικές ανάγκες, καί, αντιτιθέμενο σε κάθε ένα αισθητικής. Στην σημερινή πολυκατοικία, πάντοτε, μία σειρά έπαλλήλων ματιών του βοδιού αποκαλύπτει την ύπαρξη της άπναυτης σειράς των άποχωρητηρίων. Φυσικά, όμιλω είρωνικώς.

Ο σύγχρονος έλλην αρχιτέκτων κρατάει μία στάση αισθητικής άμηχανίας άπέναντι στο μάτι του βοδιού. "Ο κύκλος (κι άκόμα χειρότερα, τό όβάλ) είναι ένα παμπάλαιο σχήμα, φορτωμένο μέ μία θαριά παράδοση. "Ο κύκλος - άφ' έαυτού - έγγράφεται περίξ ενός κέντρου, όπόθεν ξεπηδοῦν (διαδοχικώς καί νοερώς) ένας σταυρός, ένα Χ, μία άπειρία άκτίνων. "Ιδού:

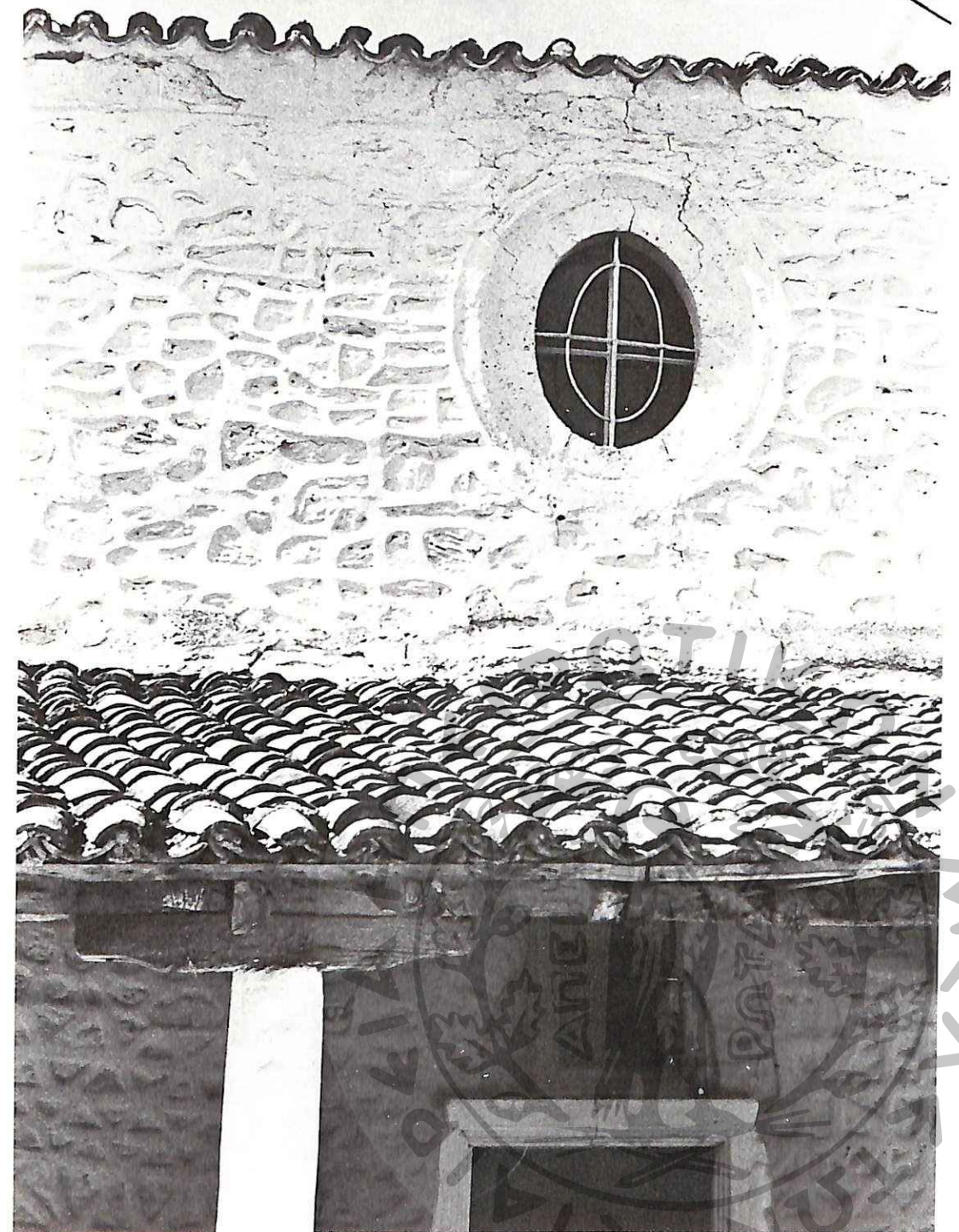

Αυτό αποδεικνύεται καί μέ τίς λαϊκές σιδεριές των ματιών του βοδιού. Οί σύγχρονοί μας αρχιτέκτονες άπάντησαν διά της κλοπής του προβλήματος: καλύπτουν τό μάτι του βοδιού μ' ένα σκέτο τζάμι. "Αλλά, τούς προδίδει ό αναίτιος συσχετισμός του ματιού του βοδιού προς τὰ γύρο αρχιτεκτονικά μέλη έν όνόματι της προσόψεως. Στην Ελλάδα, ή πολυκατοικία ύπήρξε ή καρμανιόλα της τρισδιάστατης αρχιτεκτονικής. "Αλλωστε, ή αισθητική του έσωτερικού χώρου συμπίεστηκε μέχρις έξαφανίσεώς της. Τώρα κερδίζει τή σημασία της ή έπιμονή του Δημή-

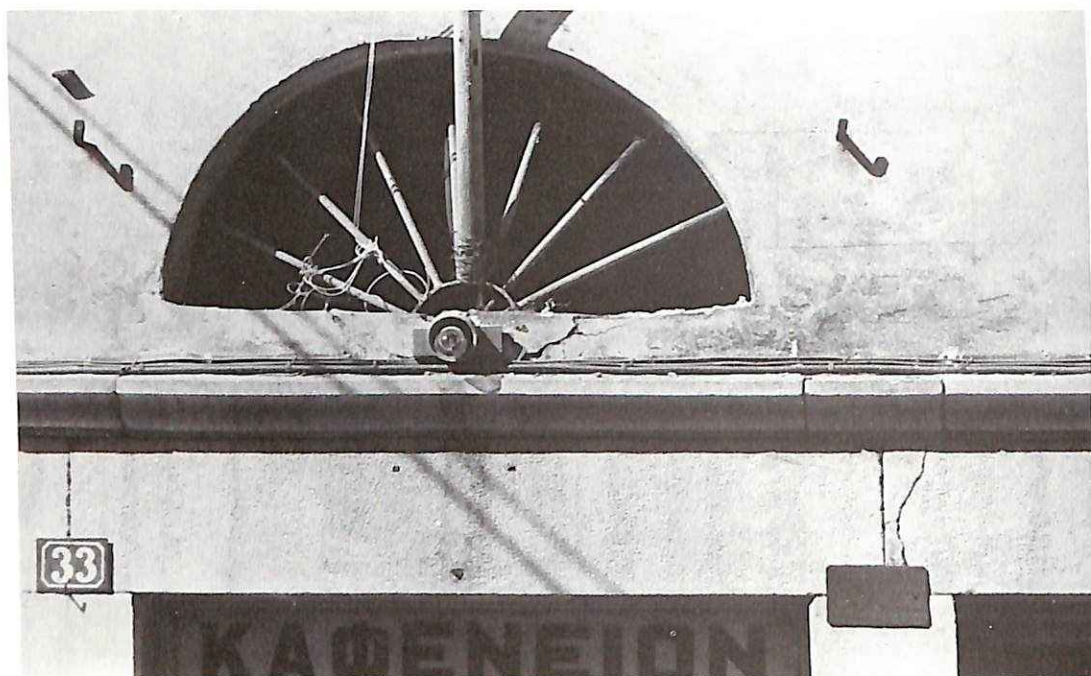
τρη Φατούρου πάνω στά ζητήματα της έσωτερικής αρχιτεκτονικής.

Τό λαϊκό μάτι του βοδιού δέν φοβάται τούς αισθητικούς συσχετισμούς, γιαντό καί ξεφυτρώνει όπου δεί. "Ο λαός αντιμετώπιζει τό μάτι του βοδιού σάν έτεροθαλή άδερφό του μικρού παράθυρου. "Όμως, τό μάτι του βοδιού έκπέμπει μίαν άνασφαλή περιδινούμενη στατική. "Ο λαός ξέρει θαυμάσια νά επικαλύψει ένα παραθυράκι-μασγάλι, αλλά δέν καταφέρνει νά σώσει την σταθερότητα του τοίχου πάνω από ένα μάτι του βοδιού. "Εξ ου καί οί σχετικές ραγισματιές, πού βλέπουμε τόσο συχνά. Γενικότερα, ή λαϊκή αρχιτεκτονική δέν τὰ πάει καλά - έκ στατικής άπόψεως - μέ τίς κυκλικές κατασκευές. Κλασικό παράδειγμα οί άνεμόμυλοι. "Ο άχανής κύλινδρος της Ροιόντας, της Θεσσαλονίκης, άντέχει στο βάρος του θόλου έπί χίλια-έφτακόσια χρόνια. Οί μυλωνάδες μας, για νά μήν σωριαστοῦν χάμω οί μύλοι, τούς δένουν μέ σιδερένια ζωνάρια. "Ο λαός ξέρει άριστα την σημασία του άκρογωνιαίου λίθου, μά άδυνατεί νά προβλέψει τίς, προς τὰ έξω, ροπές του επιβαρυνμένου κυλίνδρου.

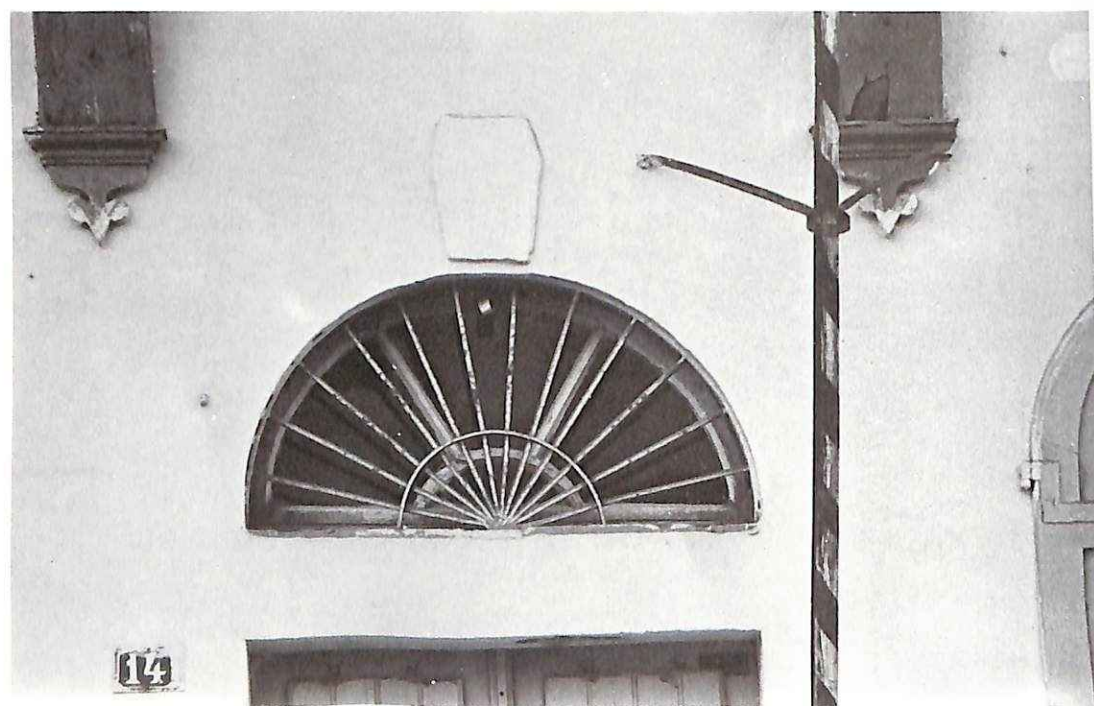
Δημοσιεύω, έδώ, λίγες σχετικές φωτογραφίες από τό άρχείο μου, σύν τη διαβεβαίωση ότι, δέν αντικρύζω την λαϊκή μας αρχιτεκτονική σάν ένιαίο καί άδιαίρετο σύνολο. Δέν ύφίσταται έλληνικό σπίτι. "Υπάρχουν λογις-λογής λαϊκές αρχιτεκτονικές στον έλλαδικό χώρο. Για την ώρα, προέχει ή συγκέντρωση-διάσωση του ύλικού. "Ας αφήσουμε τίς παρλαπίπες για άργότερα...

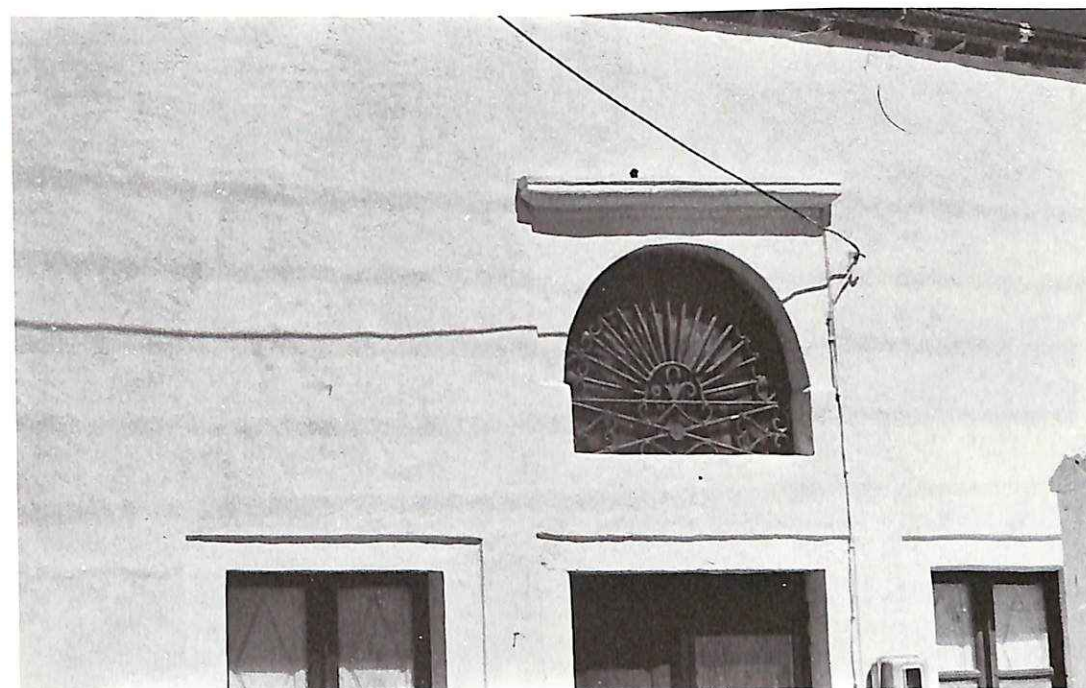
Χορτιάτης/Θεσσαλονίκης, 6-10-1974. Κάθετο όβάλ μάτι του βοδιού στην έκκλησιά του χωριού

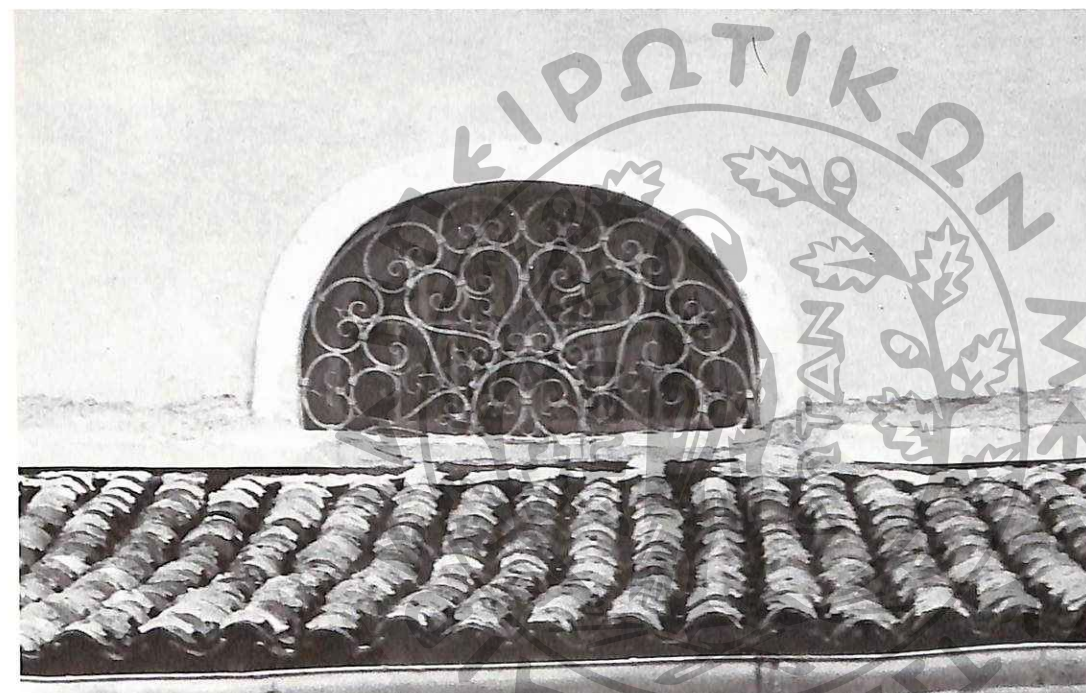
Ερμούπολη/Σύρου, 5-4-1975. Θυροφεγγίτης που τείνει να γίνει ανεξάρτητος

Ηράκλειο/Κρήτης, 22-3-1975. Τυπικός θυροφεγγίτης λαϊκής εξώπορτας

Οία/Σαντορίνης, 3-9-1974. Θυροφεγγίτης που σχεδόν απέχτησε την ανεξαρτησία του

Κέρκυρα, 2-1-1975. Παραθυροφεγγίτης εκκλησίας που ξέμεινε πάνω από το πρόσκτισμα, κατέχοντας έτσι μιά εντέχνως αυτότελη θέση

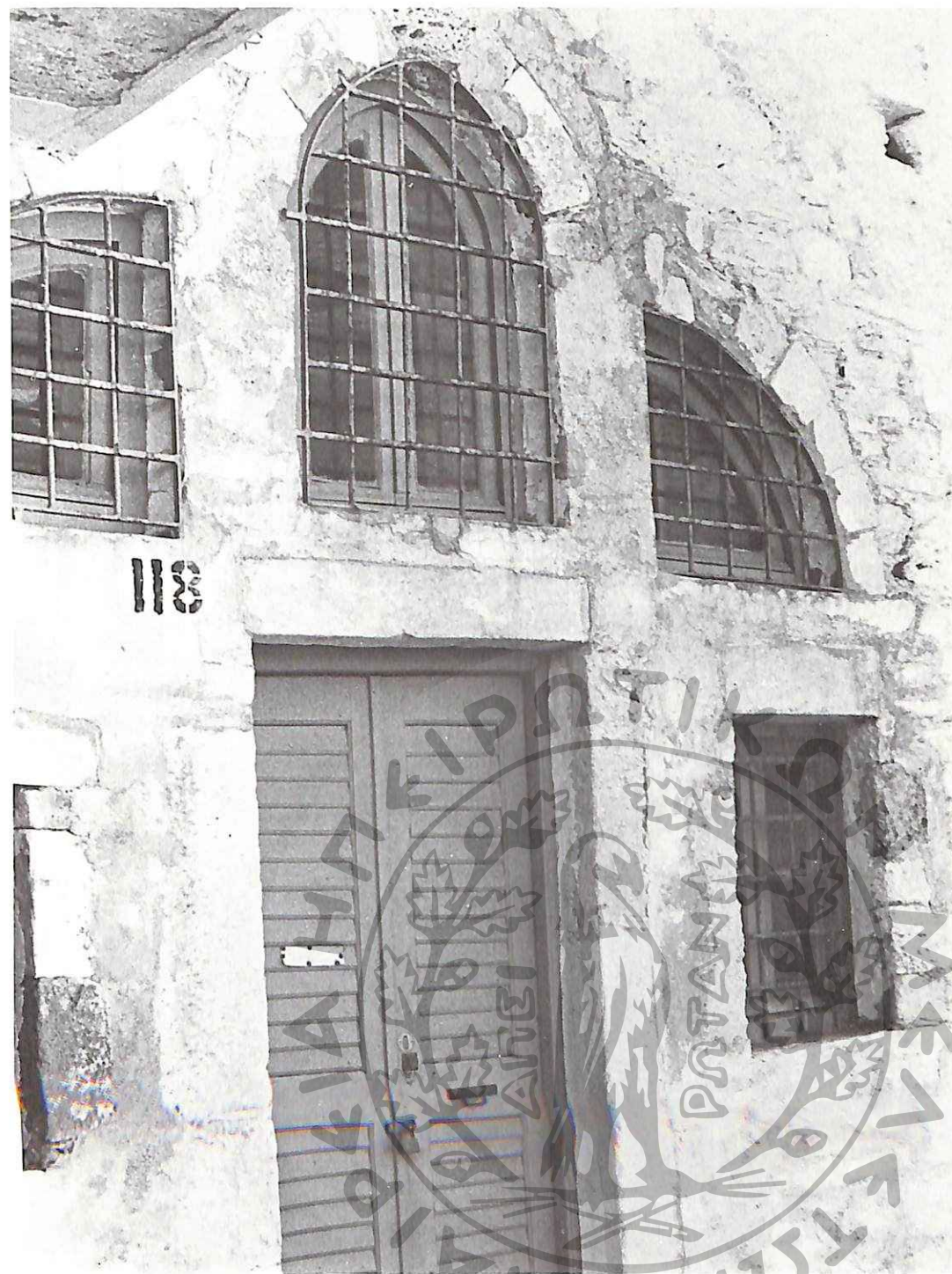

Άμφισα, 4-1-1975. Άψιδωτός υπέρ-θυροφεγγίτης

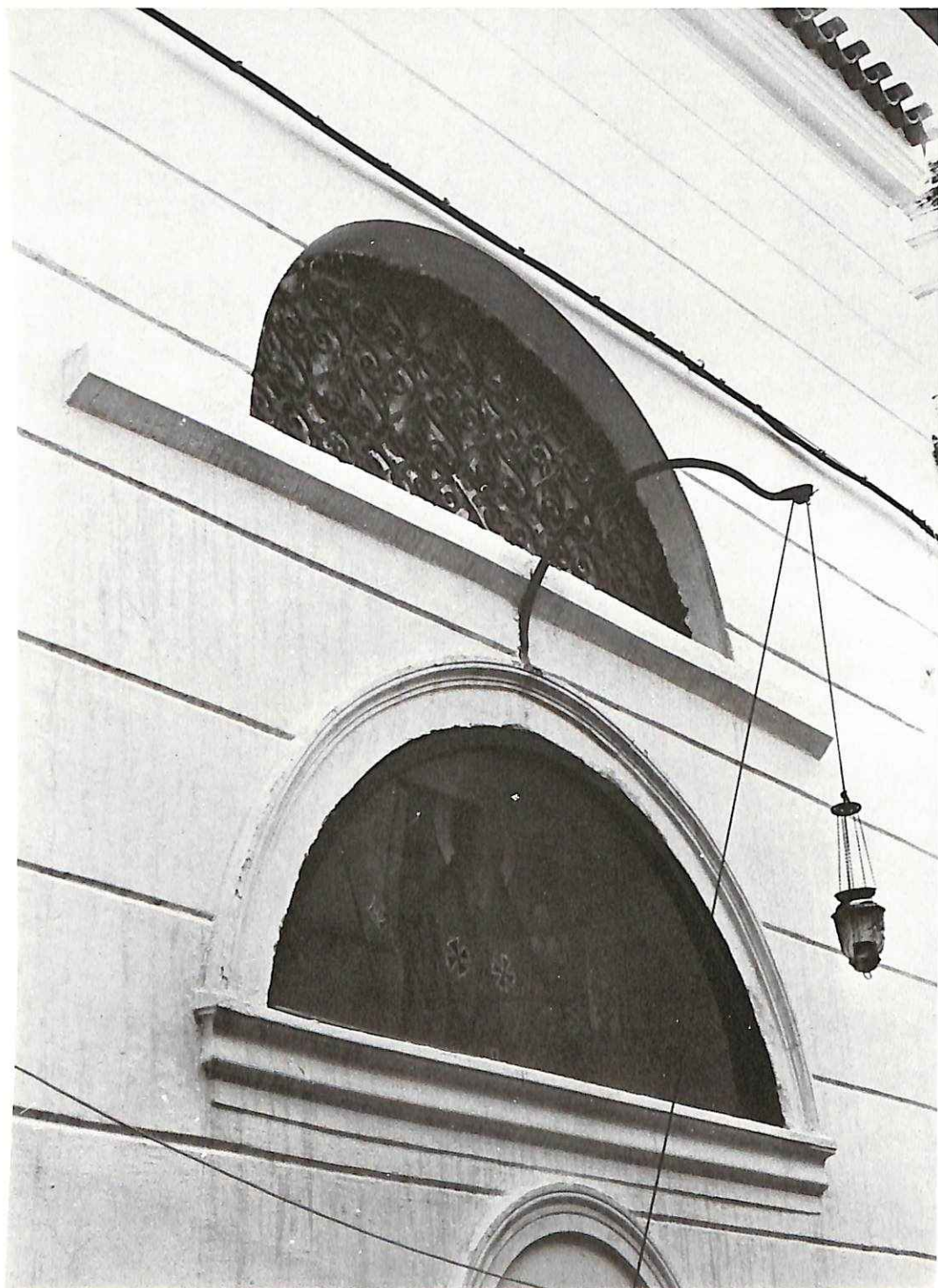
Χανιά, 25-3-1975. Έντελως ανεξάρτητο λαϊκό μάτι του βοδιού

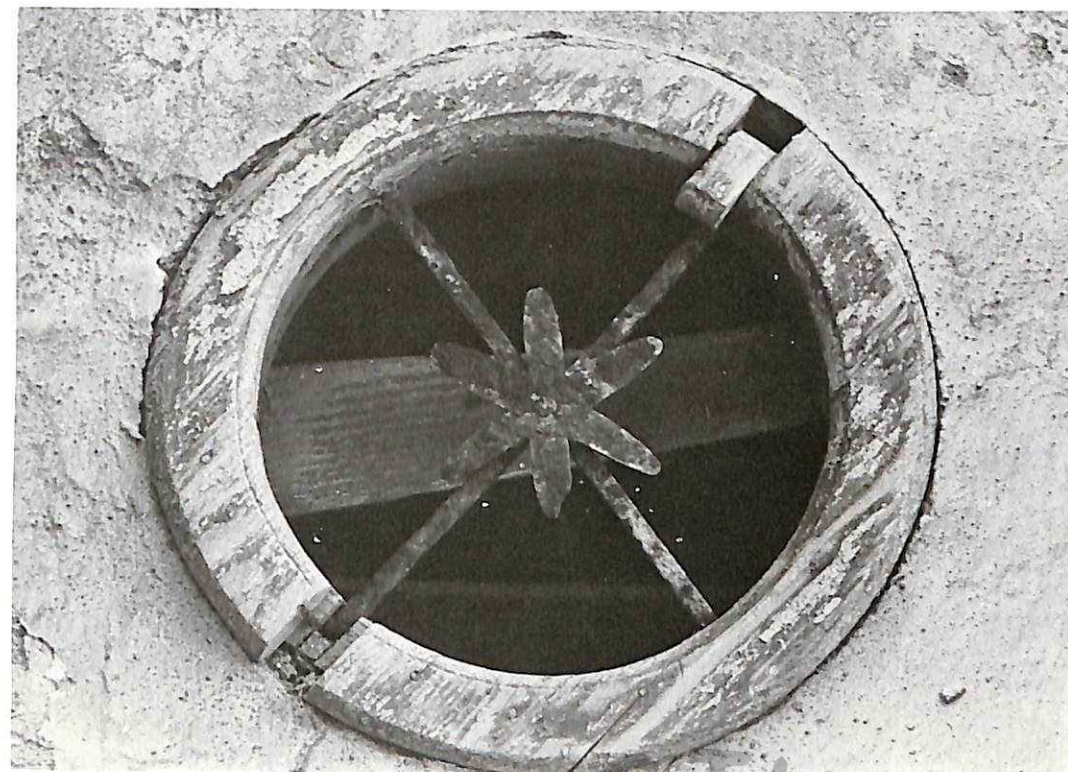
Γύθειο, 3-5-1975. Στρογγυλό μάτι του βοδιού

Κάστρο/Σίφνου, 29-8-1974. Θαυμαστό σύμπλεγμα πόρτας, παραθυριών, θυροφεγγίτη και παραθυροφεγγιτών

Ναύπλιο, 20-10-1974. Ήψιδωτοί θυροφεγγίτες (-εϊκονοστάσι) καί ύπέρ-θυροφεγγίτης

Χανιά/Κρήτης, 26-3-1975. Στρογγυλό λαϊκό μάτι τοῦ βοδιού, μέ ξύλινο πλαίσιο καί σιδεριά

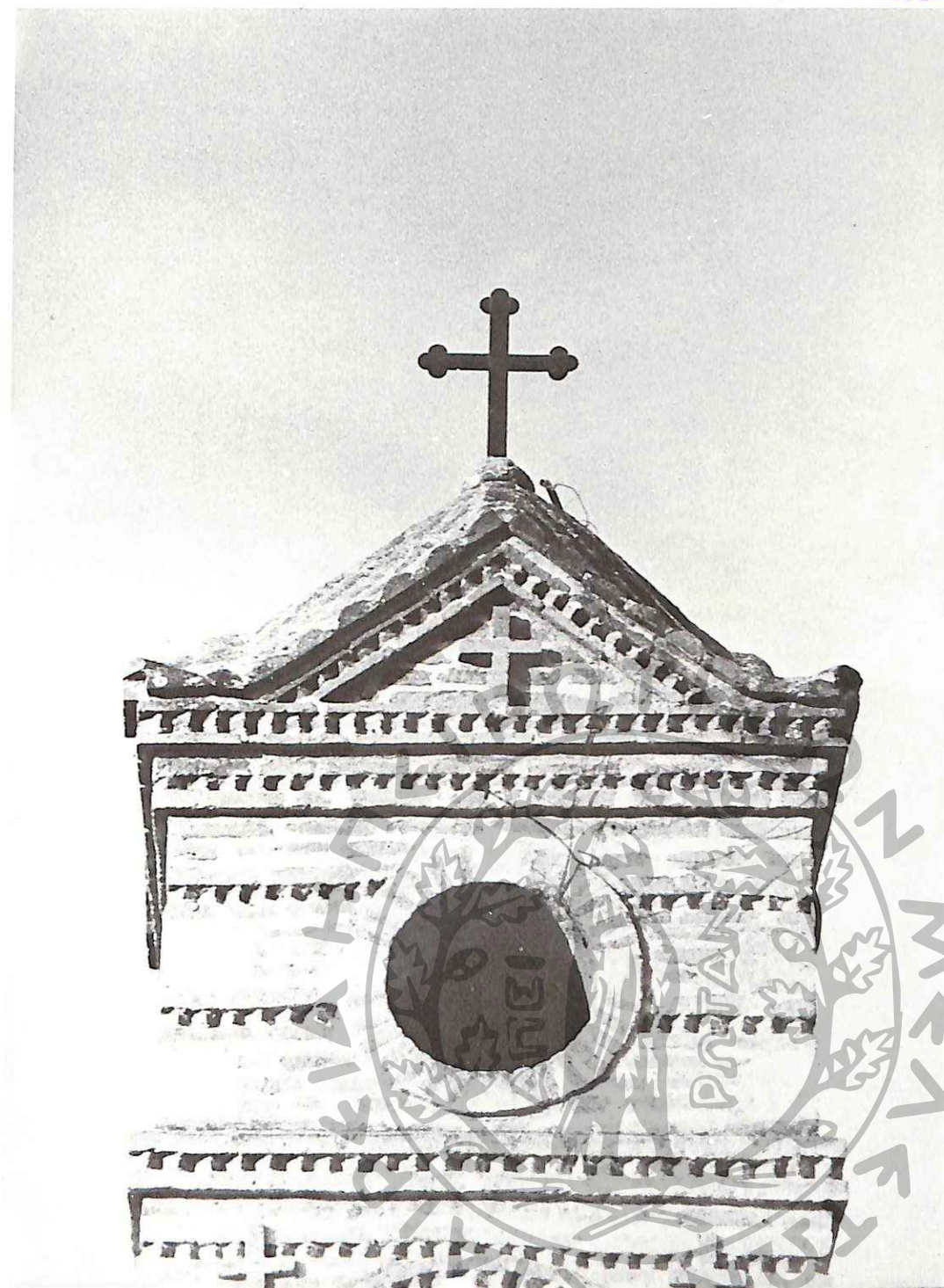
Κέρκυρα, 2-1-1975. Μάτι τοῦ βοδιού φράγκικης επίδρασεως

Λευκάδα, 3-1-1975. Φράγκικο μάτι του θοδίου σέ φράγκικο κτίσμα

Ρέθυμνο/Κρήτης, 25-3-1975. Μάτι του θοδίου φράγκικης επιδράσεως

Σέρες, 22-12-1974. Μάτι του θοδίου - δηλ. σέ θυζαντινίζον κτίσμα

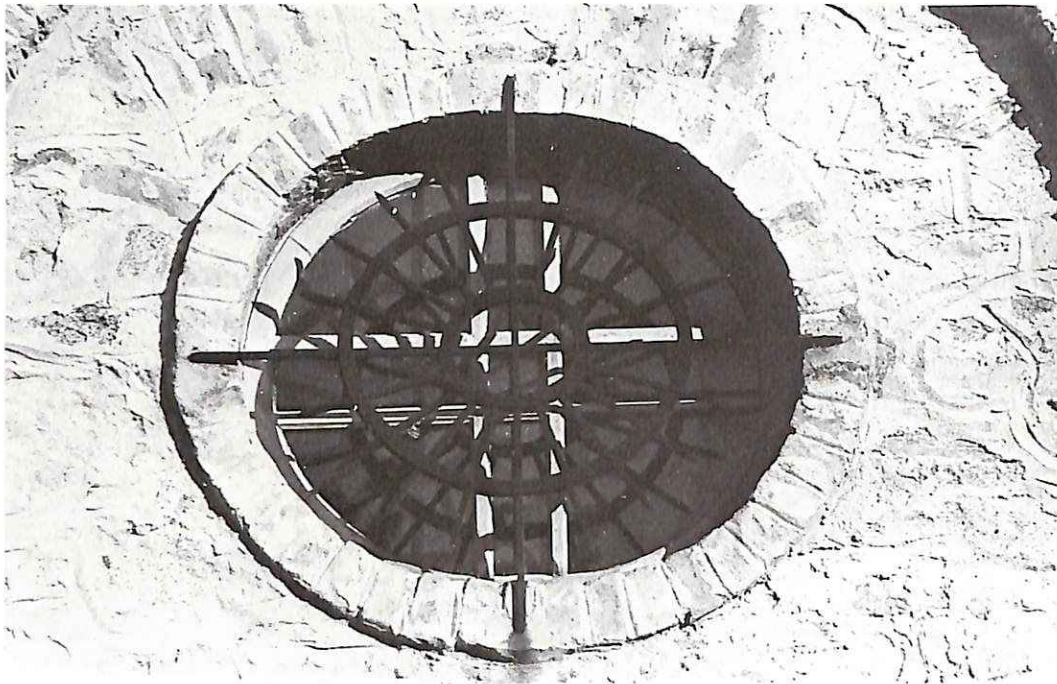
Μυτιλήνη/Λέσβου, 28-6-1975. Περίτεχνο σπίτι με παπαφίγκο. Δεξιά ένας φεγγίτης σέ σχήμα ματιού του βοδιού

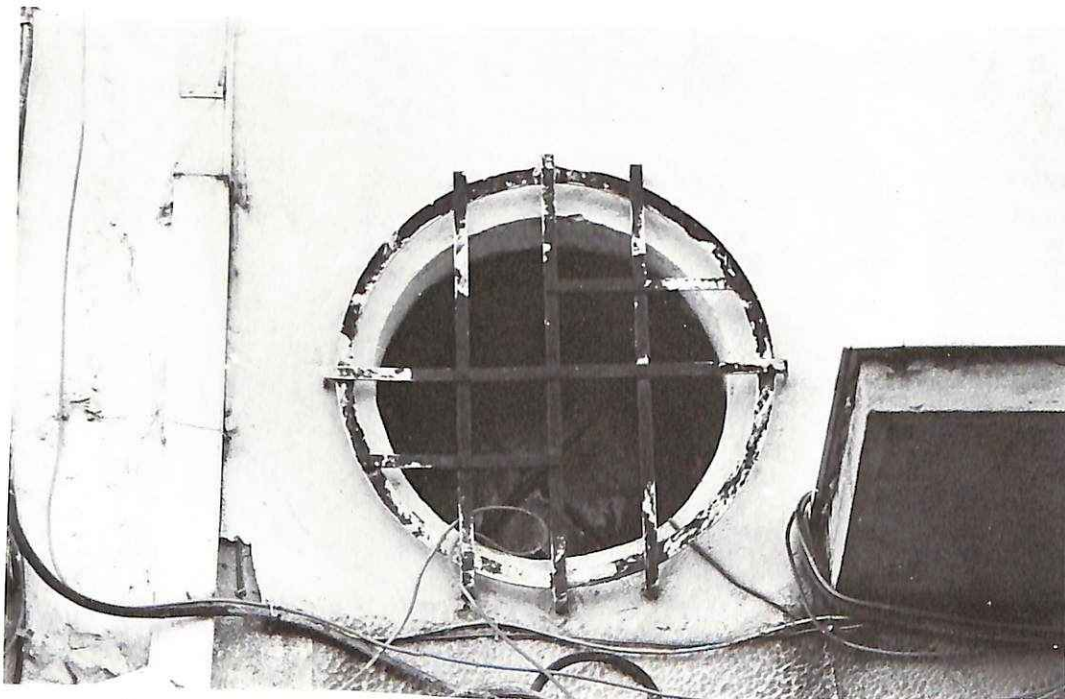
Ηράκλειο/Κρήτης, 22-3-1975. Πλάγιο όθάλ μάνι του βοδιού

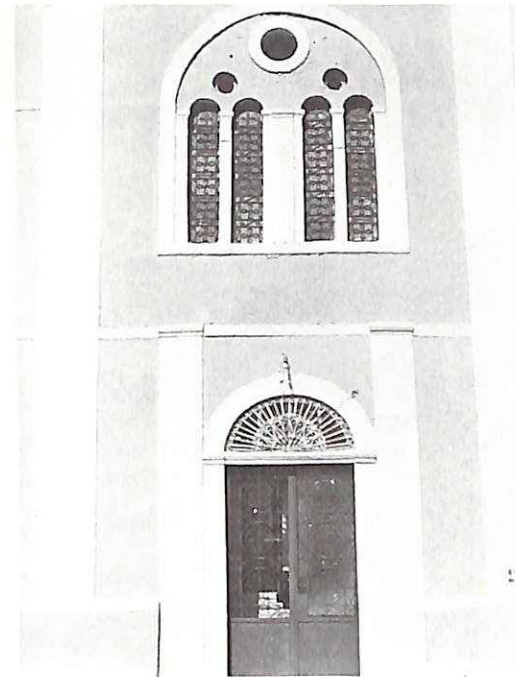
Χανιά/Κρήτης, 26-3-1975. Δυό μάτια του βοδιού. Ενθεν και ενθεν της εξώπορτας

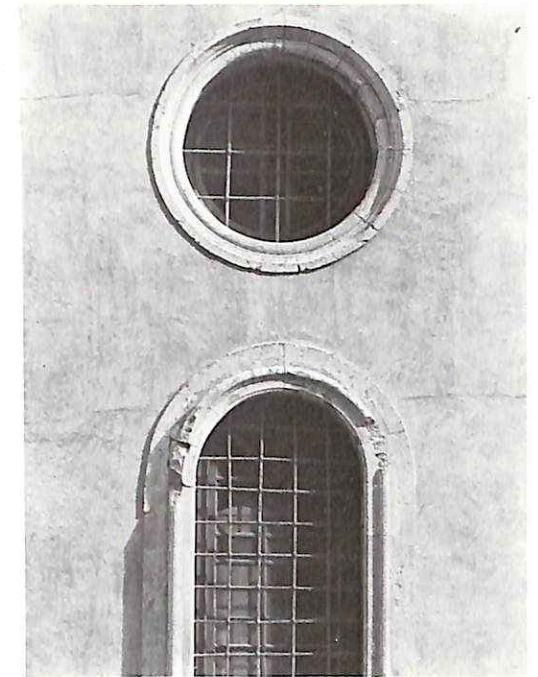
Σέρρες, 22-12-1974. Πλάγιο δθάλ μάτι του βοδιού με σιδεριά

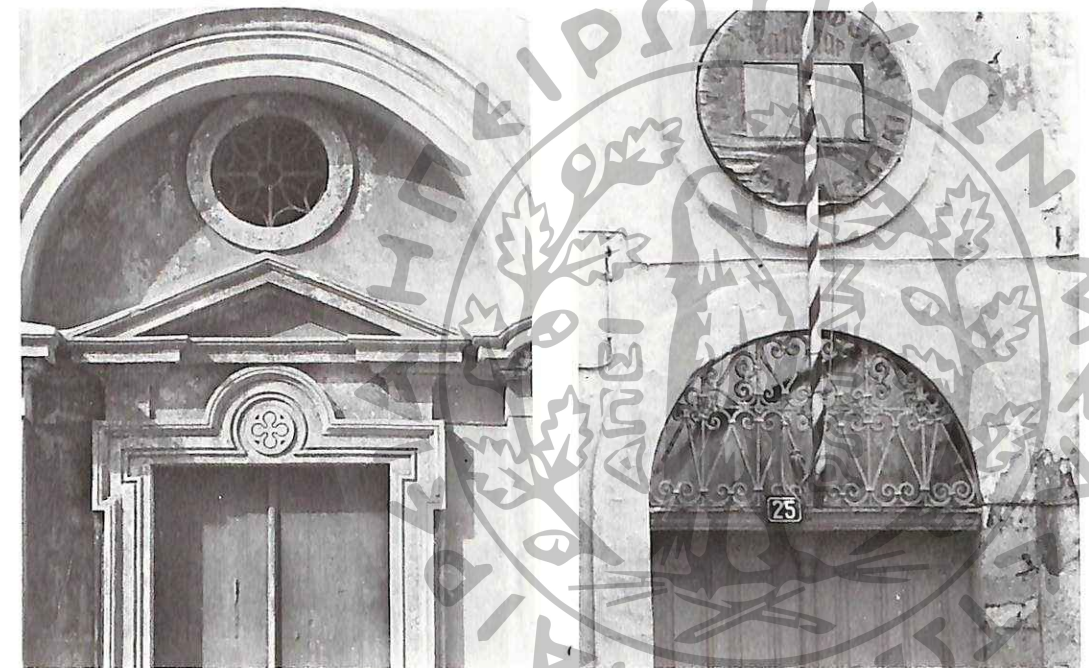
Αρτα, 3-1-1975. Σύγχρονο μάτι του βοδιού. Τό σαστισμένο σχήμα της σιδεριάς δέν καταφέρνει νά απομακρυνθεί από τόν σταυρό

Ζαχάρω, 2-11-1974. Σύνολο από δύο δίλοθα παράθυρα καί τρία μάτια του βοδιού

Ήράκλειο/Κρήτης, 22-3-1975. Τέως παραθυροφεγγίτης πού απέβη πλέον τέλειο μάτι του βοδιού. Τό παράδειγμα προέρχεται από κτίσμα φράγκικης έπιροής

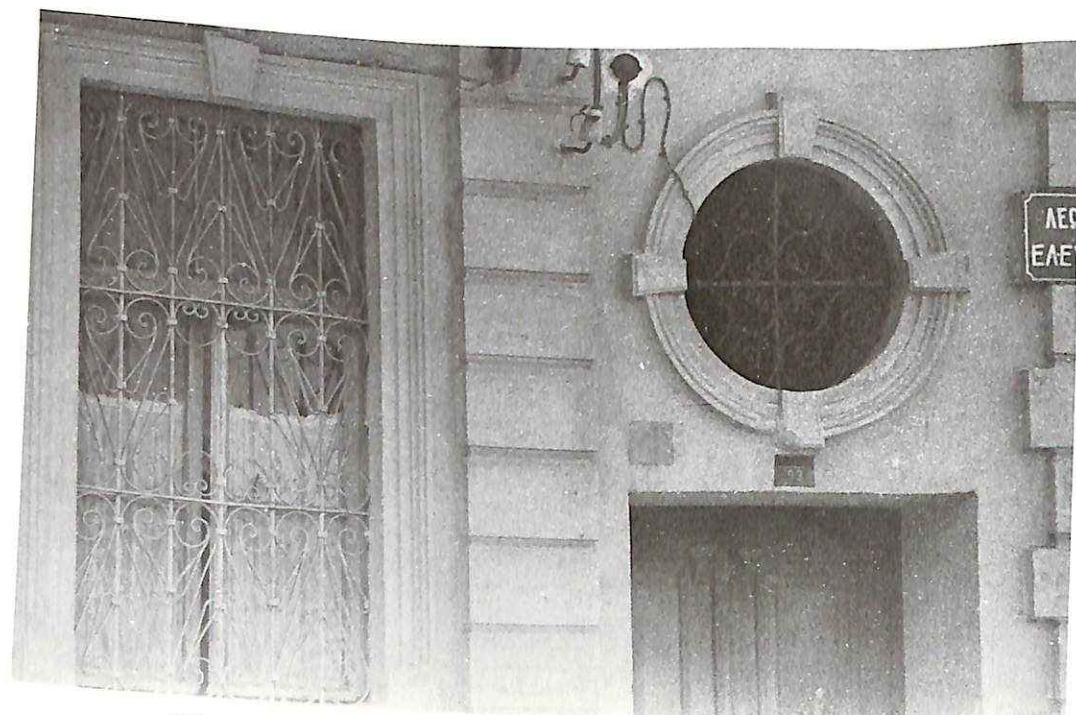

Ήράκλειο/Κρήτης, 22-3-1975. Μάτι του βοδιού πάνω από έξώθυρα φράγκικου κτίσματος

Ρέθυμνο/Κρήτης, 25-3-1975. Μάτι του βοδιού πάνω από θυροφεγγίτη

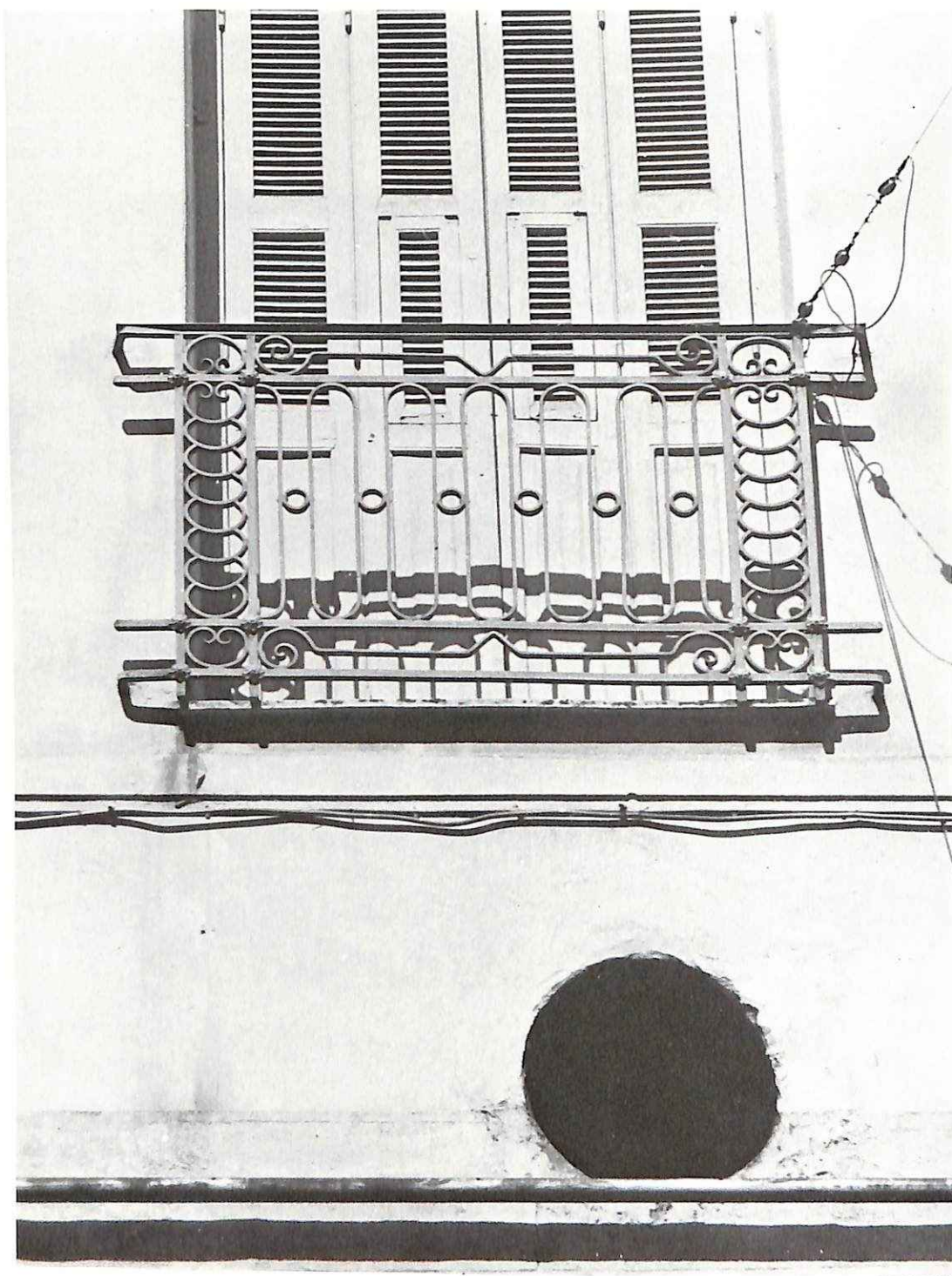
Μακρυνίτσα, 1-4-1975. Μάτι του βοδιού σέ ἐκκλησιά τῆς τουρκοκρατίας

Φλώρινα, 28-12-1974. Μάτι του βοδιού πού κατέχει, εἰσέτι, τήν θέση τοῦ θυροφεγγίτη

Καστοριά, 29-12-1974. Λαϊκό μάτι του βοδιού πάνω ἀπό εἰσοδο καταστήματος

Λαμία, 17-3-1975. Μάτι του βοδιού που δέν είναι παρά μία στρογγυλεμένη τρύπα

ΠΥΡΣΟΓΙΑΝΝΙΤΙΚΕΣ ΠΙΤΕΣ

Άλλο ή πίτα
κι άλλο ή πίτσα

γιαγιά μου σέ ξεχάσαμε!
πρίν γεράσεις, σέ χάσαμε!
μάς παράτησες άφου σέ παρατήσαμε
Θυμάσαι! Σωστός πλάστης, έσύ
έπλαθες, έπλαθες
έπλαθες παιδιά
έγγόνια
δισέγγονα
τρισέγγονα

κουλούρια
χριστόψωμα
έφτάζυμα
πίτες, πολλές πίτες
πίτες μεγάλες
πίτες μικρές

Όταν σου ζητήσαμε νά φτιάσεις
πίτσες
έσύ φώναζες: ώς έδω και
μή παρέκει, νισάφι

Καί χάθηκες
σέ ψάχνουμε σ' όλα τά βουνά
σ' όλα τά λαγκάδια
δέν αφήσαμε άνέμη
για άνέμη
ρόκα για ρόκα
άργαλειό για άργαλειό
πού νά μή ρωτήσουμε
μήπως σέ είδαν πουθενά

Χάθηκες αφήνοντάς μας
αυτό τό μήνυμα:
άλλο ή πίτα πίτα
κι άλλο ή πίτσα.

Σπ. Βραχ., Βόλος 1980

λαχανόπιτα

Μανανί μωρ' μανανί θέλω πίτα κριτσανή
καί ψωμί μέ γκίζα.
(διήγηση Θεόφилου Βούρη)

γαλατόπιτα

τηγανίτες-λαγκίτες

Καί στό νοῦνο θέ νά πᾶμε
τηγανίτες θέ νά φᾶμε
τηγανίτες μέ τό μέλι
καί ἡ τζούκα μ' δέν τίς θέλει.

(Πυρσογιαννίτικο τραγούδι)

κλωστό

κρεατόπιτα

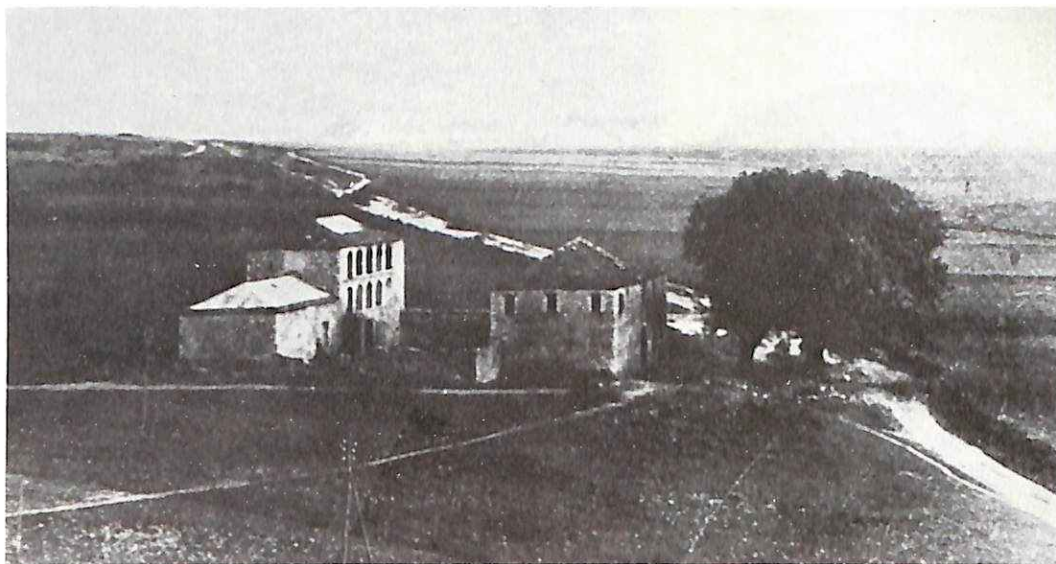
Μάνα ἔχω ἀπ' ὅλα. Τίποτα δέ θέλω νά μοῦ
στείλεις. Μόνο μωρ' μάνα πεθύμησα μιά
λαχανόπιτα μ' ἓνα πέτρο καί μέ χοντρό
κόθαρο καί μπόλικά λάπατα.
Ὁ Τόλης θά κατηφορίσει μέ τά γομάρια
μετά τήν Πανίγια. Δόστου νά μοῦ τή φέρει.
Θά φχαριστηθῶ πολύ...

(ἀπόσπασμα ἀπό γράμμα
Πυρσογιαννίτη μᾶστορα, Πωγώνια 1928)

κολοκυθόπιτα

διακονιό ή σιντίλα

Τό χάνι τής 'Ασφάκας
κι ο παλιός δρόμος.
"Εδῶ ξαποσταίναμαν στά
ταξίδια γιά τό Τσιάμκο"

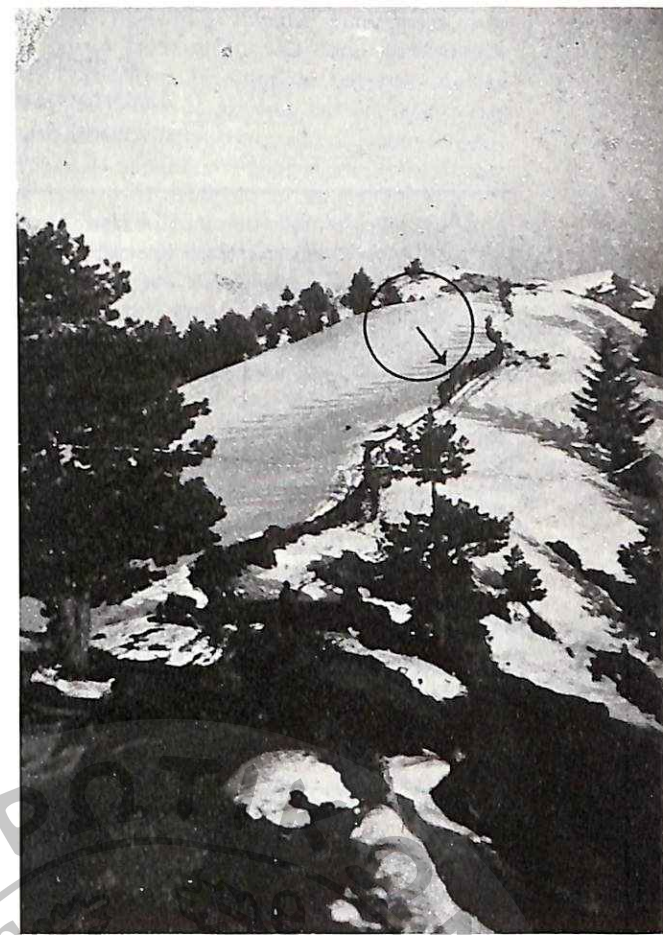
Τσαρούχια τιλιτίνι καί φοῦστα κόκκινη
τά βάζει ἡ Μυγδάλω καί πάει στό διακονιό.
Χτυπάει τή μιά τήν πόρτα τή βρίσκει σφαλιστή
πάει στήν παραπέρα τήν τρώει τό σκυλί.
- Βαρέθηκα μωρ' μάνα σακούλια νά κρατῶ
καί θά τά παρατήσω νά πάω νά παντρευτῶ.
- Βάστα κόρη μ' βάστα καί τούτη τή χρονιά
καί γώ θά σέ παντρέψω μέσα στήν Κορυτσά.

(Τραγούδι τοῦ διακονιοῦ—φκιάχτηκε καί τραγουδή-
θηκε ἀπό Πυρσογιαννίτες στά χρόνια τῆς Κατοχῆς)

Τά κατοχικά χρόνια εἶναι μιά ἀνοιχτή
σκηνή, ὅπου τό κάθε πρόσωπο ἔχει νά παίξει
ἓνα ρόλο λίγο πολύ τραγικό καί ἄγριο. Ἡ
βιαιότητα τῆς πείνας χαρακτηρίζει καθοριστι-
κά τή ζωή ἐκείνων τῶν ἡμερῶν. Οἱ ἄνθρωποι
προσαρμόζονται στή νέα κατάσταση καί ἀντι-
λαμβάνονται πῶς ἡ ἱστορία τοὺς δίνει ἀσταμά-
τητα νέο περιεχόμενο.

Στίς πολιτείες τῆς κατοχικῆς Ἑλλάδας οἱ
ἄνθρωποι τουμπάνιαζαν στοὺς δρόμους ἀπό
τὴν πείνα, πουλοῦσαν τὰ νοικοκυριά τους γιά
ἓνα κομμάτι ψωμί καί ἐπέζησαν μέ τὴν ψυχὴ
στό στόμα. Τὰ χωριά μας πείνασαν τό ἴδιο
—ἴσως καί περισσότερο— μέ τὴν ἄλλη Ἑλλά-
δα. Τὰ μπλουκία τῶν μαστόρων, ἄνεργα καί
ἀπελπισμένα, πρόσφεραν τὴν ἐργασία τους γιά
ἓνα πιάτο φαί καί στήν καλύτερη περίπτωση
γιά ἓνα δυό κιλά καλαμπόκι. Ἡ ἀνταλλαγή μέ
εἶδος στά παζάρια τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας
ἀνέστειλε γιά ἓνα μικρὸ χρονικὸ διάστημα τὴν
ἐπερχόμενη πείνα. Τό διακονιό στή γειτονικὴ
Ἀλβανία εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ τέλους. Οἱ ἄνθρω-
ποι καί σήμερα ἀκόμα «τρομάζουν» στήν ἀνά-
μνησή του. Διακονιό σημαίνει ἀπλῶνω χέρι,
ζητιανεύω. Ἡ φτώχεια τὸν καιρὸ ἐκεῖνο εἶχε
ἓνα ὑπαρξιακὸ περίγραμμα πού σήμερα ἀκόμα
καί νά τό ἐντοπίσεις εἶναι δύσκολο. Οἱ ἄνθρω-
ποι ἀναγκάζονται νά παραμερίσουν τὴν ντρο-
πὴ, καταπονοῦν τὰ κορμιά τους σέ ὀλονύχτιες
ὁδυνήρες πορεῖες, ἐξορίζουν τὸν ὕπνο, μερικοὶ
«ἐγκαταλείπουν» τὰ παιδιά τους ἀπὸ μεγάλη
ἀνάγκη καί ξεπουλᾶν τὰ νοικοκυριά τους. Κι
ὅμως τὰ γλέντια κι οἱ χαρές τῆς περιόδου
αὐτῆς εἶχαν μιάν ἀσυνήθιστη ἔνταση. Χλευά-
ζουν τὰ προσωπικά τους δράματα μέ ἐξοντωτι-
κά ἀνέκδοτα καί τραγούδια μέ ἀσυνήθιστη
εὐκολία. Οἱ χαλασμοὶ κι οἱ μπόρες τέντωσαν τό
σχοινί, θά πεῖ ἡ Δημητρούλα Παπανικολάου.
Οἱ μετακινήσεις σέ ὅλο τό βορειοδυτικὸ τρί-
γωνο ἀλλάζουν τίς παραστάσεις καί προσθέ-
τουν καινούριες ἐμπειρίες στή ζωή τῶν ντό-
πιων. Εἰδικότερα οἱ γυναῖκες γιά πρώτη φορὰ
βγαίνουν ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς περιοχῆς. Ἡ
«παλιά» ἀτμόσφαιρα τοῦ χωριοῦ περνάει στήν
ἱστορία. Ἐκτοτε ἔμπασε νερά τό τουλούμι, πῆρε
κατήφορο πολὺ τό ρέμα, θά πεῖ μέ σιγουριά ὁ
Χρῆστος Ντόβας.

Ἡ ἀγριότητα τοῦ καιροῦ ἀφυδατώνεται
στίς σημερινές τους διηγῆσεις. Τὰ γεγονότα
αὐτὰ σημάδεψαν γιά πάντα τὴ ζωή τους. Ἐλά-
χιστοι προσφέρθηκαν νά βοηθήσουν, καί αὐ-

Πυρσογιαννίτες ἀνηφορίζουν
τὴ χιονισμένη
κορυφὴ τοῦ Ρουσιотάρ'.
Χρόνια τῆς πείνας.
(Ἀρχεῖο Γ. Μαυρομάτη.
- Πρωτοχρονιά 1942)

τοὶ μέ ἐπιφύλαξη καί ὑποψία. Καλοὶ μας φίλοι
πού πάσχισαν ὥς τὰ σήμερα δυνατά γιά τό
περιοδικό, ὄχι μόνο ἀρνήθηκαν νά βοηθήσουν,
ἀλλὰ ἔσπευσαν «πανικόβλητοι» νά ὑποδείξουν
νά ἀποφύγουμε τό διακονιό. Τί τὰ θέλετε αὐτά;
Ἀφήστετα, μὴν ζύνετε πληγές· δύσκολα χρόνια,
ζοριστήκαμε κι ἀπλώσαμε ντροπιασμένοι τό χέρι.

Διηγείται ή Δημητρούλα Παπανικολάου

“Αν πήγα λέει στο διακονιό! “Α μωρ’ έρμε, σάμα γλίτωσε κανέναν. Πλούσιοι καί φτωχοί πάεινε ή πείνα δυό παράδες. Κάτι τρανοί πού τώρα κοκορεύονται μέ παλάτια στά Γιάννενα καί στην “Αθήνα, περπατούσε ποτάμι ή ψείρα στο κορμί τους καί τζιρίκωναν πίτες άπ’ τή γάστρα.

Διακόνεψα άπ’ τόν “Απρίλη ως τό Νοέμβρη” είμαι παιεμένη ως τόν κάμπο τής Ντερόπολης. “Εκεί πού λέει καί τό τραγούδι «στης Ντερόπολης τόν κάμπο...». “Εκεί καμπόσοι έδιναν στάρι. Κινούσαν από δώ μέ τά πόδια στο Πληκάτ’, από κεί σκαπετούσαν στο 2520 στο Γράμμο κι ήταν ένα μοναστήρι πάνω άπ’ τήν Κορυτσά καί ριχνόμασταν πέρα μεριά καί βγαίναμαν στο Μαλίκ μέ τά ποδάρια. Είδαν τά μάτια μου πόλεις καί χωριά, αλλά ποιός κοιτούσε τέτοια; ό νους μας ήταν στο στάρι καί δέν περίσσευε για άλλο.

Νύχτα μέρα περπάτημα μέ 40-50 οκάδες φορτωμένοι κι άιντε γυρνούσαμεν όχπίσω πάλι. Χτυπούσαμεν πόρτες καί μās έλεγαν «δέν έχει, δέν έχει, πέρασαν πολλοί, πέρασαν πολλοί»· αλλά μās έδιναν οί καημένοι οί “Αρβανίτες, μās έδιναν καλή τους ώρα.

“Οχτώ μήνες ψωμί διακονεμένο φάγαμε άπ’ τήν “Αλβανία. Πουλούσαμεν τά θκά μας καμιά φορά. “Αν σουβλεπαν δαχτυλίδι, ού νά στο πάρουν άμέσως. Είχαμαν καί τά μικρά τά παιδιά μαζί μας μέ τά σακούλια· γιατί λέν «βαρέθηκα μωρ’ μάνα σακούλια νά κρατῶ», τότε βγήκε αυτό τό τραγούδ’ από τόν Τάκη τό Φλίντρη.

Τί τά θέλεις, τί τά μολογās. Κοιμούμαστεν όπου κουνιάζαμε· νά σέ τίποτε ρεματιές, άμα βρίσκαμαν κανένα μοναστήρι. Σάμα σου έλεγε καί κανέναν πού πās καί τί κάνεις. Μιά φορά νυχτώσαμεν σ’ ένα τούρκικο χωριό. “Ακουμπήσαμεν νά ξαποστάσουμε σ’ ένα τζαμί στο προαύλιο. “Ηρθε ένας κακός Τούρκος καί μās έλεγε ικ-ικ, δηλαδή έδῶ είναι ιερός τόπος καί πρέπει νά φύγουμε. “Αρπάζει ή αδερφή μου ένα ξύλο καί τόν φοβέριζε. Σκώθηκε ό Τούρκος κι έφυγε, άμα τ’όταγιε άς έκανε κι άλλως.

Ζοριστήκαμαν καμάρ’ πολύ· πεινάσαμεν γιατί από πουθενά δέν είχαμαν άπολαβή. Οί άντρες δέν είχαν δουλειές. Είχα τήν προίκα τής κοπέλας μ’ καί τήν πούλησα. Πορέψαμε λίγο μέ τό τριμήνι τό στάρι πού σπέρναμαν στο βουνό. “Ανέβηκε όλο τό χωριό δυό ώρες δρόμο στο Λιβάδι καί στίς Λίμνες ψηλά στο Ταμπούρ’ κι έσπειρε. Είχε καλή σοδειά γιατί ήταν κοπρισμένα χρόνια άπ’ τά βλάχικα κοπάδια. “Οπου περίσσευε βραγιά, λίγο χῶμα, τό σπέρναμαν. Τί νά κάνουμε! “Εσύ πείνασες ποτέ; “Εκεί νά σέ δῶ τί γλύκα έχει. “Οχι όπως τώρα πού έχετε άπ’ όλα τά καλά καί τοῦτο δέ μ’ άρέσει καί κείνο μ’ βρωμάει. Τότε έλειπαν όλα κι ή ντροπή ήταν μεγάλη. Πῶς ν’ άπλώσεις τό χέρι, πῶς νά διακονήσεις; Τί νά κάναμαν όμως, τά παιδιά πεινούσαν. Μου λέει μία μέρα ένας μπακάλης, μακαρίτης τώρα, πῶς θά τά βγάλεις πέρα μ’ ένα ζαλίκι καλαμπόκι μωρ’ Τούλα; “Α μωρ’ έρμε, τοῦπα, δέ κοιτās τήν κατάντια σου πού κρύβεις τά πράματα στά τσουβάλια καί θέλεις δέκα οκάδες καλαμπόκι για έναν πήχη ύφασμα. Κάτι τέτοιοι σάν αυτόν καλοπόρεψαν εκείνο τόν καιρό.

Πηγαίναμαν κι έρχόμασταν κάθε βδομάδα. Κινούσαμεν Δευτέρα, τό Σάββατο έπρεπε νάρθουμε. “Επρεπε νά ξεκινούμε νύχτα για νά μή μās βροῦν οί “Ιταλοί γιατί δέ μās άφναν νά περάσουμε τήν “Αλβανία.

Τί παπούτσια μωρ’ έρμε, έλα στά συγκαλά σου. Νά τίποτα πασιμάκια από βελόντζες, κάνα ζευγάρι έτσι σάν πέδιλα, οί περισσότεροι ξυπολιαταριό. Τά δέναμαν μέ τίποτα σχοινιά κι έμπαινε νερό καί χιόνι άπ’ όλες τίς μεριές. Περνούσαμεν τό Ρουσιotάρ’ για νά σκαπετήσουμε πέρα στο Τσιotύλ’ μέ τρία μέτρα χιόνι. “Οχι σάν τώρα πού πηγαίνετε για βόλτα μέ τ’ αυτοκίνητα! “Ετσι κι εγῶ πηγαίνω. Τί νά σ’ κάνω, έπρεπε νά σ’ είχα τότε καί νά σέ φορτώσω μέ σαράντα οκάδες καλαμπόκι καί τό χιόνι ένα μπόι.

Δέν ξέρω ποιά χρονολογία είχαν σκοτωθεί τά Περωνούλια στο Τσιάμικο. Κίνησαν τόν κατήφορο νά κάνουν ανταλλαγή στάρι μέ λάδι καί τά σκότωσαν οί Τσιάμηδες. Νά ρῶτα τό Θόδωρα τόν Περώνη καί τήν Κούλα. Αυτοί μόνο γλίτωσαν. Θεέ μ’ βοήθησε ή Παναγία κι όπως τούς είχαν δεμένους ξελύθηκαν καί σώθηκαν. “Ηρθαν στο χωριό κι είπαν τό κακό. Θρήνος, τόσα βλαστάρια πάησαν χαμένα, τάριξαν οί “Αρβανίτες στο μπάδ’, όλα Περω-

νούλια. Δυό παιδιά έχασε ή καημένη ή Κωσταντίγενα. Κι ύστερα πάλι σκότωσαν οί “Αρβανίτες, πού νά ξεμυτίσεις κάτω άπ’ τά Γιάννενα! Μέ τήν ψυχή στο στόμα πάεινε ό κόσμος για λίγο λάδι, αλάτι καί φορτωμένοι γυρνούσε δυό καί τρεις μέρες δρόμο.

“Α μωρ’ έρμε έσύ ρωτās κι εγῶ στενοχωριέμαι πού τά θυμιέμαι. Τί νά σου κάνω, τώρα έχουμε άπ’ όλα, παντεσπάνι καί τά ξεχάσαμεν.

Μία φορά, άποκριές ήταν, ξεπεξέψαμαν στο “Επταχώρι. “Ανάψαμαν φωτιά στο σχολειό, είμαστεν καμιά σαρανταριά Πυρσογιαννίτες. Μ’ λέει ό μακαρίτης ό Κοπανάκος: «“Α μωρ’ Τούλα θά πάω νά ντυθῶ μασκαράς». — «Τρανύτερος μασκαράς μωρ’ χαμένε», τ’ λέω, «άποκλείεται νά γίνεις έτσι πού είσαι ντυμένος μέ τά τσόλια».

Πάηνε τό γέλιο καί τό τραγούδι, έναν παρά. Πού ξέρω; “Ο Θεός μās τῶχε δῶκει τόσο κουράγιο; “Αμα έφεγγε ή μέρα σέ περίμενε εκείνο τό έρμο τό Ρουσιotάρ’ σάν τό διάολο άπέραστο.

Βοηθιόμαστεν όμως καί προσέχαμαν ό ένας τόν άλλον πολύ. Μπροστά καί πίσω

άντρες, στή μέση οί γυναίκες κι άνηφορίζαμαν τό βουνό ζαλικωμένοι. Κι όπου καθόμασταν για ξεκούραση αρχίζαμε τό τραγούδ’ καί τά λανάρια. «“Αν δέ γελάσω καί δέν τραγουδήσω», έλεγε ό Κοπανάκος, «μέ τί κουράγιο μωρ’ Τούλα θά περάσω φορτωμένος σαράντα οκάδες τό Ρουσιotάρ; Πῶς νά τό κουβαλήσω;»

Σαράντα οκάδες είναι μία μεριά μπλαρίσια καί νάχεις καμιά στάλα ψωμί, νάχεις καί τό τσιόλ’ για τόν ύπνο, νάχεις καί τό ντενεκέ για τό λάδ’. “Οπου καθόμασταν για ξεκούραση κουρκουτιάζαμαν. Κουρκούτ’ καί κατσιαμάκι πού πάηνε άντάρα. Λίγο νερό κι άλεύρι, μ’ αυτό κρατηθήκαμαν θεέ μ’, μ’ αυτό, γεροί στην πείνα καί εμείς καί τά παιδιά μας. Περνούσαμεν τήν Παναγία στο “Επταχώρι μέρα νύχτα μέ βροχή καί χιόνι καί νάμαστε, όλοι ζήσαμεν, κανείς μας δέν έπαθε τίποτα. Μωρ’ εκείνο ήταν θαῦμα. Καί κουβαλούσαμεν καί τά παιδιά μαζί μας στο διακονιό. Διακονούσαν καλύτερα γιατί τά λυπόντουσαν οί “Αρβανίτες καί δέν τῶδιωχναν. Μερικά απόμκαν στην “Αλβανία άπ’ τήν πείνα, κλείστηκε ή “Αλβανία, απόμκαν εκεί καί παντρεύτηκαν.

Διηγείται ή “Αλεξάνδρα Βαλτά

έφεραν από τόσγια μπομπότα, ίσια ίσια νά μήν πεθάνουμε τής πείνας.

Χτυπούσαμεν τίς πόρτες, μπάμ-μπούμ σέ κάθε πόρτα μέ τήν άράδα. Κάθε πόρτα καί διακονιάρης. Μās βαρέθηκαν καί οί “Αρβανίτες. Σάμα είχαν άλλο νά μās δώκουν. Κι αυτοί φτωχότεροι από μās ήταν.

Μετά πού ήρθαν οί “Ιταλοί, έπεσε μεγάλη πείνα. Πάει τό ψωμί. “Ε, ύστερα πάει καί τό στάρι, δέν ήταν τίποτες. Κίνσαν ό κόσμος νά πᾶν στην “Αλβανία. Κινούμε καί μείς μία παρέα από τό μαχαλά μας: εγῶ, ή Πέτρινα τ’ Γκουντή, ξέρω καί γῶ ποιοί άλλοι ήταν, για τήν “Αλβανία. Πήραμαν τά ρούχα νά πᾶμε νά τ’ αλλάξουμε μέ στάρι. Μās λέν· οί Βουρμπανίτες: «Τί χαμένοι είστε· νά κινείστε νά πᾶτε καί νά χτυπείστε πόρτες νά σᾶς δώσουν». Οί “Ιταλοί όμως στην “Ερσέκα μās έπιασαν καί μās έβαλαν έκατό άτομα φυλακή. Μερικοί άπ’ αυτούς είχαν καί καλή καρδιά καί μās έδιναν ψωμί για τά πίκουλα, έτσι έλεγαν τά παιδιά. Πού νά μās χορτάσουν όμως! “Εμείς είμαστεν όλόκληρος στρατός από διακοναραίους. Μās

Είχαμαν τίς σποῦνες φορεμένες καί ή λέγκω τ’ Πύρσου έπιακε κι έβαλε άνάποδα τή φλοκάτα νά μή φαίνονται τά σιρίτια καί μās νομίζουν άρχοντοκρατημένους. Φορούσαμεν τά κατώτερα φστάνια για νά μās λυπᾶνται. “Από κάτω όμως είχα τό γαλάζιο μ’, τό καλό τό φστάνι.

Πάηναμαν εκεί, τσίκ μίλκ έλεγάμαν τ’ άλεύρι, τσίκ μίσιερ τό στάρι, τσίκ ντουάν τό τσιγάρο· αυτά μάθαμαν εμείς, τίποτ’ άλλο. Αυτά χρειαζόμαστεν, αυτά μάθαμαν. «Μή στενοχωριέστε», μās έλεγαν οί “Ιταλοί, «θά τελειώσει, λούφτ, ό πόλεμος· μή στενοχωριέστε».

Κάθονταν οί “Αρβανίτες κι έπιαναν τά κρόσια άπ’ τό φστάνι, σήκωναν τά φορέματα

κι έλεγαν: «Μωρ' αυτές είναι νοικοκυρές». Δέν ήθελαν νά μās βλέπουν τσιόλαβους. Είχα πάρει μιά φορά και τό μακαρίτ' τό θκό μ'. Τί ποιόν θκό μ'; Τί ρωτās και γελās σά χάχας. "Ετσι τουχαμαν έμεις τότε, δέν λέγαμαν τόν άντρα μέ τ' όνομα. Ούτε διαλέγαμαν. "Εναν πού ήταν νά πάρουμε, αγρίγιος ξαγρίγιος, τόν παίρναμαν. Τσιουλώναμε απ' τό φόβο στην πεθερά μπροστά. Τά γράμματα τάστελνε ό θκός μου στη μάνα μ' και όχι στην πεθερά μ' γιατί τ' άνοιγε κρυφά και τά διάβαζε. Πάηνα στά κρυφά και τά διάβαζε στον κιρτσέλ'. Τί νά διαβάσεις! Νά, τί κάνεις, είσαι καλά κι εγώ καλά και πολλά χαιρετήματα. Μιά φορά άντράλεψε τή σύσταση και τό πήρε ή πεθερά μ' και ντραπήκα πολύ. Τί τά θέλεις, σκρουμαλίδα έτσι ήταν εκείνα τά χρόνια. Νά μιά φορά είχε έρθει ό θκός μ' απ' τόν κήπο στους Μύλους. Είχαμαν χάσει μιά γίδα κι εγώ έλειπα, είχα βγει νά τή βρώ. Βγήκε ό θκός μου νά τήν ψάξει πέρα στην "Ανάληψη. Γύρσε όμως ή γίδα, γύρσα κι εγώ. Είπα νά βγώ νά τόν φωνάξω. Πώς νά τόν φωνάξω όμως; Ντρέπομαν πολύ γιατί έπρεπε νά φωνάξω τ' όνομά του. Τί νά κάνω, τί νά κάνω; Τό βρήκα κι άρχισα νά φωνάξω τ' όνομα της θυγατέρας μου: «'Ιουλία, 'Ιουλία, γύρσε ή γίδα, γύρσε» κι άς ήταν στά Γιάννενα ή 'Ιουλία για ψώνια. "Ακουσε αυτός 'Ιουλία, κατάλαβε και γύρσε σπίτι.

Γιά νά μήν τά πολυλογώ, τότε μέ τό διακονιό τουχα του θκού μ' μιά σακούλα μέ δαντέλα. "Ηξερε λίγο τ' άρβανίτκα, τά μιλούσε ίσια ίσια για συνοννόηση. Τουλεγα, μή ανοίγεις τό στόμα γιατί θά σου δούν οι 'Αρβα-

νίτες τά δόντια. Είχε μαλαματένια δόντια κι οι 'Αρβανίτες είχαν μανία μέ τά δόντια. "Ενα χρυσό δόντι μ' ένα σακί σάρι.

Πάηνε ό μακαρίτης ό θκός μ', άνοιγε τή σακούλα κι άρχινοῦσαν οι 'Αρβανίτισσες —μωρέ σεγκίν, μωρέ σεγκίν, δηλαδή ήσουν νοικοκύρης μέ χρυσά δόντια και τώρα ήρθες στην πόρτα μας για ένα πιάτο φαί.

"Ενα χρόνο βάσταξε τό διακονιό. "Υστερα παραπονέθηκαν, απόκαμαν κι οι 'Αρβανίτες και δέν έδιναν τόσο κι έπεσε πολύ χαμηλά ό κόσμος. "Αποδώθε στό Μπεράτι ως τό Πρεμέτι δύσκολα έδιναν. Είχαν λαχταρήσει απ' τόν πόλεμο του '40. Πώ-πώ-πώ, έλεγαν, γκρέκο-γκρέκο μās έφαγαν τά γίδια. Στο Τεπελένι δέν άφκαν γίδα για γίδα. Είχαν πολύ όργη για τό γκρέκο.

Στό Μπιθκούκ' βρήκαμαν πολλούς βορειοηπειρώτες. "Ενας μās πήρε σπίτι τ', μās έβαλε νά φάμε και νά κοιμηθούμε στά μεταξωτά. Νάναι καλά ό άνθρωπος, καλή του ώρα. «Πέρασα μιά φορά απ' τήν 'Ελλάδα», μās λέει, «έξω από τό Μπιζιτούν' στά Γιάννενα και δίψασα. Παρακάλεσα κάτ' γυναίκες πού έφερναν νερό και δέ μου έδωκαν. Είδες πώς ήρθε ή ώρα, νά ρθει ή 'Ελλάδα για νωμί στην 'Αλβανία. "Αν μπαίναμε έμεις στην 'Ελλάδα, όπως έσεεις τώρα, θά πεθαίναμαν της πείνας».

Τήν άλλη χρονιά άρχισαν λίγο οι δουλειές. Πάει και ό θκός μου στό Γυφτοπωγώνι και δούλευε για μιά όκά καλαμπόκι τή μέρα. Πάηναμαν κι έμεις από δώ και τό φορτωνόμασταν μέ τήν πεθερά μ'. "Ετσι πορέψαμαν καμπόσο τό δύσκολο καιρό.

•••••

Διηγείται ό Γιάννης Μαυρομάτης

Αυτές τίς φωτογραφίες τίς έβγαλα μέ τή φωτογραφική μου μηχανή παραμονές πρωτοχρονιάς τό 1942 και τίς εμφάνισα μετά τήν άπελευθέρωση. Θυμοῦμαι μās βρήκε ό ήλιος, χάρμα Θεού ή μέρα, κοντά στην κορυφή του Ρουσιοτάρ' ξυπόλυτους και πεινασμένους. Πήρα τή φωτογραφική μηχανή κι έφτασα στην

απέναντι ράχη για νά καδράρω όλο τό τοπίο. "Εβλεπαν οι χωριανοί πού φωτογράφιζα και γελοῦσαν λέγοντας: «Οι φωτογραφίες μās έλειπαν' έδώ δέν έχουμε μοίρα στον ήλιο κι ό Μαυρομάτης βγάξει φωτογραφίες τίς φάτσες μας». Είμασταν ό Κοπανάκος, ό Τόλης ό Ζγολόμπης κι άλλοι χωριανοί. "Η κορυφή του Ρουσιοτάρ' φαίνεται γυμνή από χιόνι γιατί είχε φοβερές άνεμοθύελλες και δέν τό κρατούσε. "Αφού για νά περάσουμε τήν κορυφή κρατούσε ό ένας τόν άλλον άλυσίδα και βάζαμε μαντίλια στο πρόσωπο για τά άνεμοσουρία.

Φωτογραφίες: Γ. Μαυρομάτης

Διηγείται ο
Θεμιστοκλής
Γκάσιος

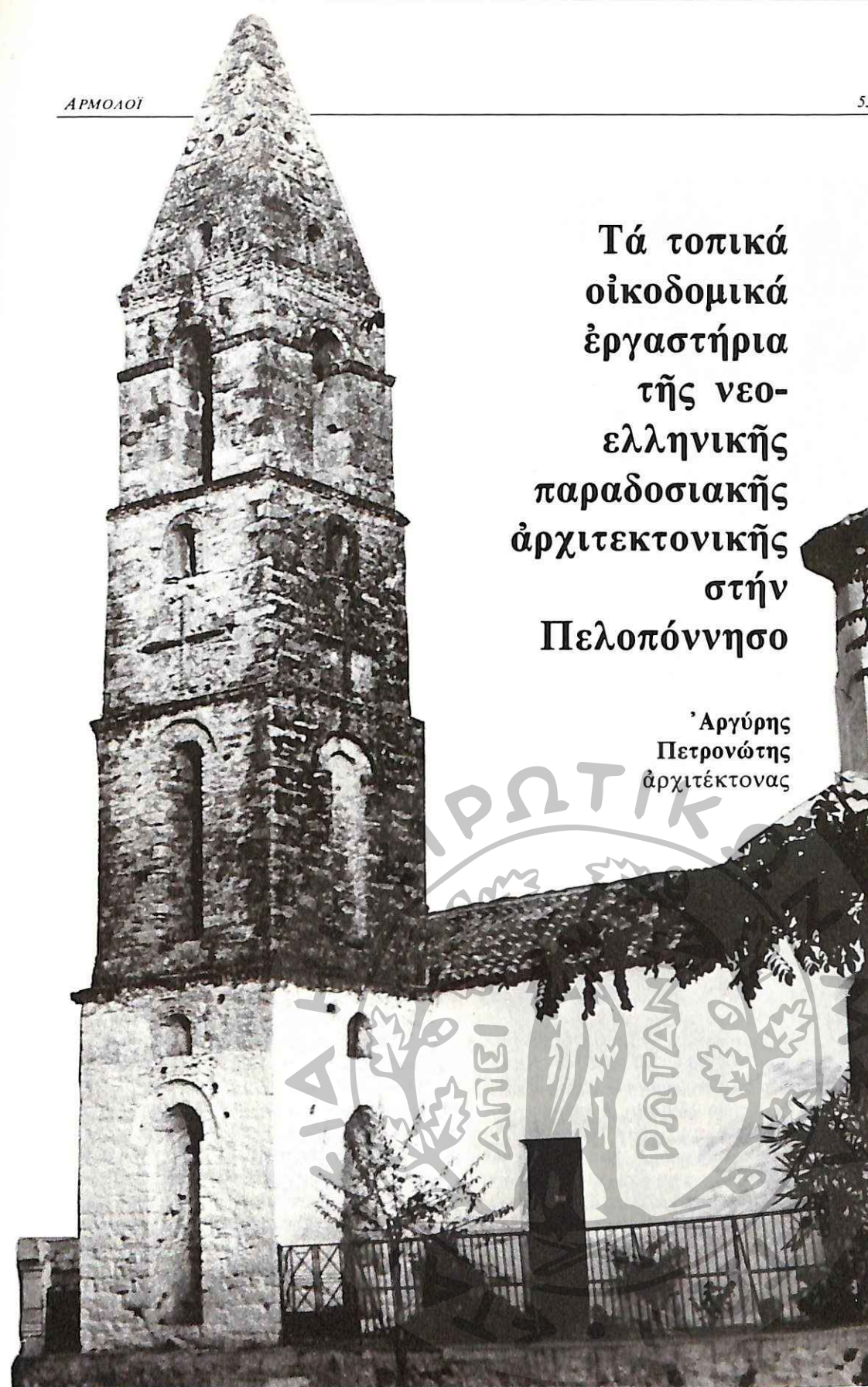
‘Εγώ πήγα μέχρι τὰ Καλιάρια, τὴν Πτολεμαῖδα δηλαδή. Τότε βγήκε καὶ τὸ τραγούδι «οὔστι-οὔστι τὰ γομάρια πού τραβοῦν γιὰ τὰ Καλιάρια...». Κάναμε ἀνταλλαγὴ· δίναμε λάδι, ἀλάτι, κάλτσες, φορέματα καὶ τ’ ἀλλάζαμε μὲ καλαμπόκι καὶ στάρι. Τὸ στάρι τὸ κατεβάζαμε ἀπ’ τὰ Γιάννενα στοῦ Τσιάμκο καὶ τ’ ἀλλάζαμε μὲ λάδι καὶ τὸ λάδι πάλι στὴ Μακεδονία μὲ πιὸ πολὺ στάρι. Αὐτὴ ἡ διαδρομὴ γινόταν μὲ τὰ πόδια καὶ μὲ σαράντα ὀκτάδες φορτωμένους· ἀπὸ Πυρσόγιαννη ὡς τὴ Μακεδονία πέντε μέρες νὰ πᾶς καὶ νᾶρθεις καὶ ἄλλες ὀχτὼ μὲ δέκα μέρες νὰ πᾶς καὶ νᾶρθεις ἀπ’ τὸ Τσιάμκο. Ἦμουν παιδί ὅμως καὶ δὲν καταλάβαινα τὴν κούραση. Λυγοῦσαν τὰ γόνατα ἀπ’ τὴν κούραση, δὲν μποροῦσα νὰ περπατήσω καὶ σ’ ἐπιανε τὸ παράπονο. Φτάναμε στοῦ χάνι τῆς Ἀσφάκας πτώματα στὴν κούραση γιὰ νὰ ξαποστάσουμε λίγο.

Αὐτὲς τὶς φωτογραφίες τὶς ἔβγαλε ἓνας Χρῆστος Γκρέκο, παλιὸς ληστής ποῦχε φύγει ἀπ’ τὸ λήσταρχο Τζιατζιά στοῦ χωριό Μπουμπουλίνη τῆς Ἀλβανίας. Θυμιέμαι ἡ γυναίκα τ’ τὸ πήρε σὰν προσβολὴ νὰ μᾶς βγάλει ἐμᾶς φωτογραφίες. Ἡ μιά εἶναι μὲ τὸ Νίκο τὸν ἀδερφό μ’ πού φοράει γυαλιά κι ἡ ἄλλη μὲ τὸν Ἀντώνη τὸ Ματαρά πού ταξίδεψε στὴν Ἀμερική. Δὲς καὶ τὰ σακούλια ἀνοιχτά γιὰ τὸ στάρι, ὅπως λέει καὶ τὸ τραγούδι τοῦ διακονιοῦ.

Τά τοπικά οικοδομικά ἐργαστήρια τῆς νεο- ελληνικῆς παραδοσιακῆς ἀρχιτεκτονικῆς στὴν Πελοπόννησο

Ἀργύρης
Πετρονώτης
ἀρχιτέκτονας

Ἡπειρώτικο σπίτι στήν Ἀλωνίσταινα Ἀρκαδίας, 1901

1. Ἀπό μιά ἔρευνα πού συνεχίζεται γιά τούς χτίστες στήν Πελοπόννησο παρουσιάζονται ἐδῶ μερικά βασικά συμπεράσματα¹.

2. Ἡ ἔρευνα ἀναφέρεται στούς φορεῖς τῆς παραδοσιακῆς ἀρχιτεκτονικῆς στήν τελευταία φάση τῆς προβιομηχανικῆς περιόδου στήν Πελοπόννησο. Γιά τά χρονικά ὅρια καί ἱστορικά πλαίσια τῆς φάσης αὐτῆς πού ἐρευνᾶμε μποροῦμε νά ποῦμε σέ σχῆμα πρῶτύτερο:

α. ὅτι λήγει συμβατικά στά 1910 (βέβαια συνεχίζεται σποραδικά ἀλλά μέ κάποια πυκνότητα πού τέμνεται στά 1940), καί
β. ὅτι ἀρχίζει τουλάχιστον ἡ δημιουργικότερη περίοδός της, μέ τή δεκαετία 1770-1780, ὅριο λιγότερο συμβατικό τώρα καί περισσότερο πραγματικό (μιάς περιόδου πού φωτίζεται ἀπό μελέτες ὅλο καί καλύτερα στόν καιρό μας).

3. Ὡστε σωματώνεται πρῶτα καί κύρια στόν κορμό τῆς ἔρευνάς μας:

α. ὁλόκληρος ὁ 19ος αἰώνας, πού εἶναι μετά τήν Παλιγγενεσία ἰδιαίτερα πυκνός σέ

παραδείγματα καί ὕλικό, καί
β. τό πρῖν ἀπ' αὐτόν σπουδαῖο διάστημα ἐκεῖνο μετά τόν ξεσηκωμό στά λεγόμενα «Ὁρλοφικά»², δηλαδή ἡ πεντηκονταετία 1770-1820, πού «ἀπογείωσε» κυριολεκτικά τήν ἐλληνική οἰκονομία³ μέ ἀποτέλεσμα τήν ἰδιαίτερη ἀνάπτυξη τῶν ἐδικυμένων ἐπαγγελμάτων καί μαζί τους τῆς δραστηριότητος τῶν μαστόρων μας. Ἡ ἐποχή αὐτή μᾶς διασώζει πολλά χτιστά μνημεῖα, χρήσιμα στήν ἐρευνά μας.

Ὅμως εἶναι ἐπίσης χρήσιμο καί ἀναγκαῖο νά παρουσιαστεῖ ὕλικό, πού ἔστω καί ἀποσπασματικά ἀντλοῦμε ἀπό τόν ὑπόλοιπο προηγούμενο σπουδαῖο 18ο αἰώνα, πού σάν βρυσομάννα ἔχει πολλές ἀφειρηρίες καί πηγές, δηλαδή νά φτάσουμε στό ξεκίνημα τῆς δεύτερης Τουρκοκρατίας στήν Πελοπόννησο⁴, τῆς ὁποίας ἡ ἀρχή (1715) θεωρεῖται ἀφειρηρία τῆς ἀνοδικῆς πορείας τοῦ νεοελληνικοῦ μας πολιτισμοῦ, καθῶς γενικότερα «ὁ 18ος αἰώνας σημειώνει ἀποφασιστική στροφή στήν ἐξέλιξη τοῦ ἐλληνι-

Πυρσογιαννίτες μαστόροι στή Σπάρτη, 1935

κοῦ ἔθνους»⁵, τότε πού παρουσιάζεται τό μεγάλο κίνημα τοῦ «νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ»⁶.

Πληροφορίες θά ἀντλήσουμε καί ἀπό τήν ἀκόμα προγενέστερη περίοδο, δηλαδή ἀπό τή δεύτερη Βενετοκρατία στήν Πελοπόννησο (1685-1715)⁶, μέ τίς ὁποῖες πληροφορίες θά συντεθοῦν εἰδήσεις καί πράγματα πού ἀντλοῦνται ἀπό τά προηγούμενα χρόνια ἔχοντας πραγματικά βυζαντινές καταβολές.

4. Τελειώνοντας αὐτήν τήν εἰσαγωγή πρέπει νά τονίσω ὅτι ἀδυναμία τῆς μελέτης μου παραμένει τό γεγονός ὅτι δέν κατορθώθηκε πάντοτε ὁ χρονικός καθορισμός τῶν στοιχείων πού παραθέτω. Γιά ἄλλα προβλήματα θά ἀναφερθῶ στό τέλος.

5. Ὅλα τά χτίσματα, πρῶτ' ἀπ' ὅλα τά σπίτια στούς οἰκισμούς, ἰδιαίτερα στά χωριά τῆς Πελοποννήσου χτίζονται στήν περίοδο αὐτή ἀπό μαστόρους, τεχνίτες μέ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά: Δηλαδή

α. ἀνήκουν σέ ὀργανωμένα — ἔστω καί πρόσκαιρα — *συνεργεῖα* (στή γλώσσα τους, «μπουλούκια», «τσουῖρμα», «κομπανίες»), πού χτίζουν ταξιδεύοντας ἀπό τόπο σέ τόπο.

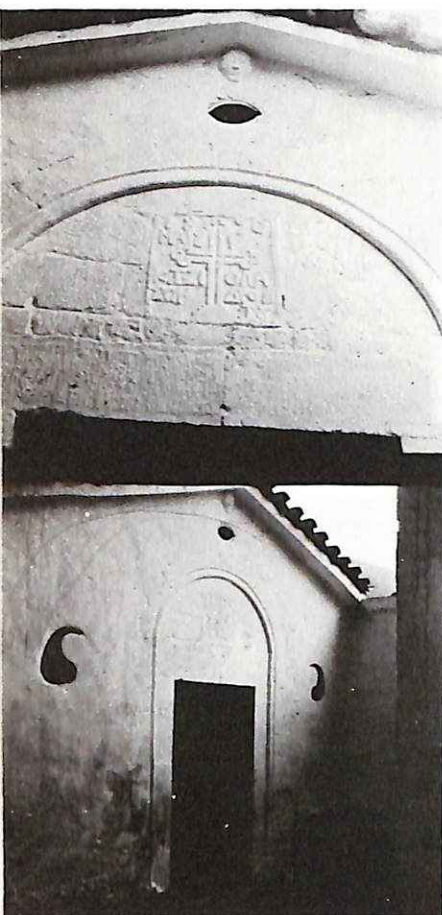

Κτιτορική ἐπιγραφή στήν αὐλόθυρα τῆς Ἀγίας Ἐλεούσας, μονιδρίου τοῦ χωριοῦ Μπεζενίκου (ἐπίσημα Βλαχέρνας) Ἀρκαδίας:
1900 ΙΟΥΛΙΟΥ 11

Η ΚΤΙΣΤΕ(Υ) ΜΑΚΕΔΟΝΙ

Οἱ χτίστες πρέπει νά ἦταν ἀπό τήν περιοχή Ζουπάνι (ἐπίσημα Πεντάλοφος) τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας

β. Τά συνεργεῖα τους αὐτά κατανέμονται σέ μερικές αυτόνομες ὁμάδες, πού μποροῦμε

Ἡ δυτική πρόσοψη τῆς Ἁγίας Ἐλεούσας τοῦ χωριοῦ Μπεζενίκου (κάτω) καί λεπτομέρεια τοῦ ὑπέρθυρου τῆς (πάνω). Οἱ μαστόροι Μακεδόνες, ὅπως δείχνουν τὰ χαρακτηριστικά ἀπὸδόσχημα παραθυράκια

στή γλώσσα τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης νά ὀνομάσουμε *τοπικά οἰκοδομικά ἐργαστήρια*.

- γ. Αὐτά τὰ τελευταῖα τουλάχιστον σέ 5 ἀπό τίς 9 περιπτώσεις χρησιμοποιοῦν ἐπαγγελματικές *μυστικές γλώσσες*. Καί ἄλλα δύο ἀπ' αὐτά ἱκανοποιοῦνται μέ τήν κανονική τους, ἰδιαίτερη ὅμως, γλώσσα. Ὡστε μόνον ἓνα δέν ἔχει ἰδιαίτερο μυστικό γλωσσάρι⁷.
- δ. Τά «τοπικά οἰκοδομικά ἐργαστήρια» *διαφοροποιοῦνται* μεταξύ τους πρῶτα καί κύρια ἀπὸ τή *διάφορη γεωγραφική προέλευσή τους*. Ὅμως ξεχωρίζουν — μερικές φορές δραστικά — καί ἀπὸ μιά ἰδιαίτερη *μορφολογία* πού δίνουν στά ἔργα τους, καί πού νομιμοποιεῖ ἴσως περισσότερο τόν ὄρο πού διαλέξαμε γι' αὐτά, δηλαδή «τοπικά

οἰκοδομικά ἐργαστήρια». Ἡ μορφολογία αὐτή δέ στηρίζεται μόνο σέ κάποια — σχετική πάντα — ποικιλία μορφῶν, ἀλλά καί πηγάζει κάποτε ἀπὸ τή χρήση τῶν ὑλικῶν, καί κάποτε ἀπὸ τή διαφορετική ἐπεξεργασία τους, στηριγμένη σέ μικρότερη ἢ μεγαλύτερη δεξιότητα, ποικιλμένη μερικές φορές μέ τόσο μεράκι πού σέ κάποιες περιπτώσεις φτάνει νά 'ναι ἀτόφια καλλιτεχνική παρόρμηση. Τήν τελευταία αὐτή περίπτωση ἀπαντᾶμε συχνότερα στό πιο ἄγονο μέρος τοῦ Μωριά, σ' αὐτήν τήν αὐχμηρή Μάνη.

- ε. Τά «τοπικά οἰκοδομικά ἐργαστήρια» στήν Πελοπόννησο — ἀπό καταγωγή ἢ διαμονή — *δέν εἶναι πάντοτε πελοποννησιακά*, ὅπως θά δοῦμε σέ λίγο. Κι αὐτό εἶναι ἓνα κανονικό κοινωνικό-οικονομικό φαινόμενο ὅσον ἀφορᾷ στούς περιοδεύοντες τεχνίτες καί στούς πρᾶματευτάδες τῆς γεμάτης ἰδιομορφίας, ἀλλά ὄχι καί τόσο κλειστής ἢ ἀταξίδευτης — ὅπως νομίζαμε παλιότερα — παραδοσιακῆς μωραϊτικῆς κοινότητας τῆς Τουρκοκρατίας καί ὅσο αὐτή ἐπέζησε στόν περασμένο αἰῶνα⁸. Προέρχονται λοιπόν ὁμάδες μαστόρων καί ἀπὸ ἄλλες ἐλλαδικές περιοχές, καί μακρινότερες καί γειτονικές, ὅπου ἄλλωστε βγαίνουν — ἔστω καί στά κράσπεδά τους — καί ἐργάζονται λίγο πολύ καί πελοποννησιακά συνεργεῖα. Χωρίς νά ὑπάρχουν περιορισμοί στήν κίνηση ἢ ὅρια στήν ἐπαγγελματική δραστηριότητα τῶν τοπικῶν αὐτῶν οἰκοδομικῶν ἐργαστηρίων, πού μπορείς δηλαδή ὁπουδήποτε νά ἀπαντήσεις, ὥστόσο ἡ ἔρευνα ἔφτασε καί σέ τοῦτο τό συμπέρασμα γεωγραφικῆς, ὅσο καί κοινωνικοοικονομικῆς φύσης: δηλ. μπορούμε νά κατανεύουμε τήν Πελοπόννησο σέ περιοχές πού ἀποτελοῦν *δυναμικά πεδία* καί κύριο χῶρο δράσης τῶν *ἐργαστηρίων* αὐτῶν. Πρέπει ὅμως νά παρατηρήσουμε ὅτι καί τὰ ὅρια τῶν περιοχῶν αὐτῶν *μέσα στό χρόνο* ἀπλώνονται ἢ μαζεύουν, καί μαζί καί ἡ δραστηριότητα τῶν συνεργείων.

Σχετικά μέ τὰ χρονικά προβλήματα ἔχουμε πολλά ἀκόμα νά μάθουμε ἐρευνώντας τὰ μνημεῖα καί ἀρχεῖα. Ἡ γεωγραφική ἔρευνα ὅμως μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ἄρκετά προχωρημέ-

Λαγκαδιανός μαστορας πελεκάει καμαρολίθια στή Στεμνίτσα, 1978

νη ἔχοντας καταλήξει στήν παρακάτω κατανομή τοῦ πελοποννησιακοῦ χώρου — πού ἀμέσως ἐξετάζουμε — καί μικρό περιθώριο μένει γιά βασικές ἀλλαγές:

ΤΑ ΤΟΠΙΚΑ ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΑ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ ΚΑΙ Ο ΧΩΡΟΣ ΔΡΑΣΗΣ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟ⁹

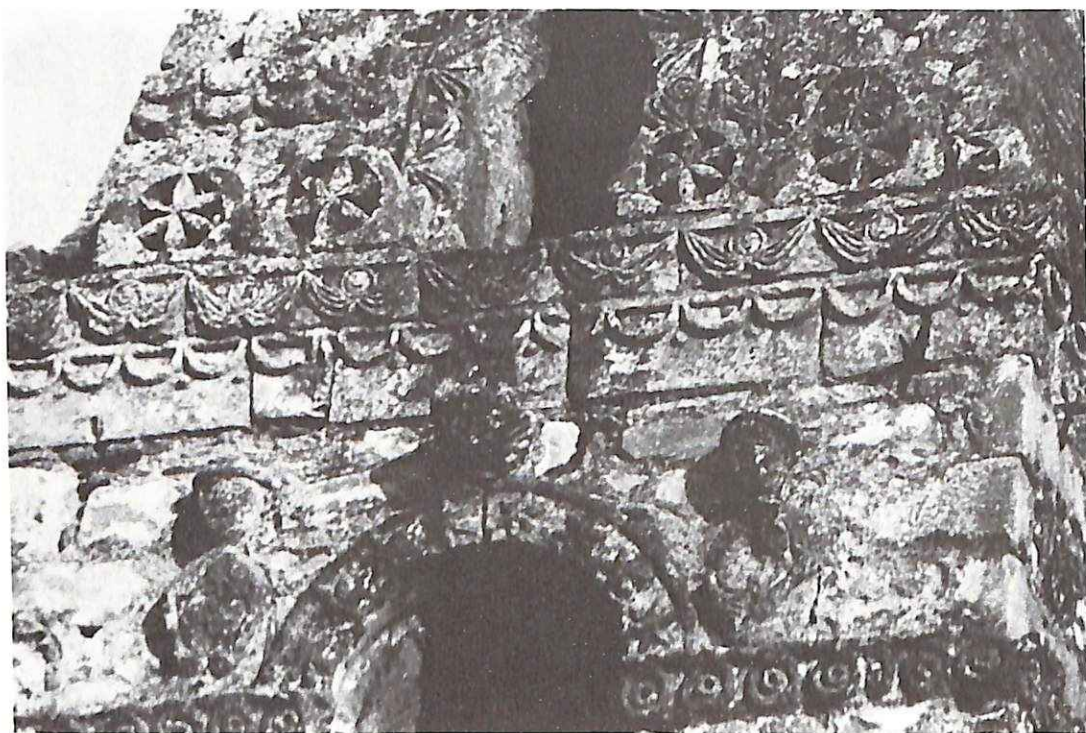
Ἔτσι:

- 1) Ἡ ΒΔ Πελοπόννησος εἶναι ὁ χῶρος πού πυκνά χτιζόταν ἀπὸ τὰ ἡπειρωτικά συνεργεῖα, φυσικό προγεφύρωμά τους στή χερσόνησο καθώς κατέβαιναν ἀπὸ τή βορεινὴ πατρίδα τους ἀκολουθώντας πορεία *δυτικά τῆς Πίνδου*. Προέρχονται — ὅπως φαίνεται — ἀπὸ μαστοροχώρια βόρεια τῆς Κόνιτσας καί ἀπὸ τὰ Τζουμέρκα, τοὺς ὀνομάζουν στήν Β. Πελοπόννησο «Ἀγιαννιώτες» καί χτίζουν ὄχι μόνο στήν Ἀχαΐα, ἀλλά ξεχύνονται καί στήν παραλιακὴ λουρίδα τοῦ Κορινθιακοῦ ὡς τήν Κόρινθο κ.ά. Οἱ μαστοροὶ αὐτοὶ «κουδαράιοι» μιλοῦνε τὰ «κουδαράϊκα», ὅπως εἶναι γνωστή ἡ μυστικὴ μαστόρικη γλώσσα, μέ κάποια ἴσως ἡπειρωτικὴ παραλλαγή — ἢ μέ κάποια τεχνάσματα¹⁰.
- 2) Δίπλα τους, ἀνατολικότερα, στήν περιοχή τῶν Καλαβρύτων, στοὺς ὄρεινους ὄγκους

καί στά κράσπεδα τοῦ Χελμοῦ καί τῆς Τζήριας καί ἀνατολικά σ' ὅλην τήν Κορινθία καί νοτιότερα στήν Ἀργεῖα, Ναυπλία καί Ἑρμιονίδα ἐμφανίζονται οἱ «Βαρβαρίτες», εἴτε «Κλουκινιώτες» ἢ «Κλουτσινιώτες» μαστοροὶ (— διδαχτικός ὁ τσιτακισμός αὐτός). Αὐτοὶ προέρχονται κυρίως ἀπὸ τό χωριό Βαρβάρα εἴτε Ἁγία Βαρβάρα, μά καί ἀπὸ τὰ ἄλλα «Κλουκινόχωρια» τῶν Καλαβρύτων¹¹. Πρέπει κάποτε νά ἀπλώνονταν κυριαρχικά καί σέ ἄλλες περιοχές κοντινές καί μακρινότερες, ὅπως δείχνουν παλιές κατασκευές. Καί ἴσως κάποτε θά ἦταν περίφημοι ἂν εἶναι — ὅπως πιστεύω — ταυτόσημοι μ' αὐτοὺς πού ἀναφέρουν οἱ πολλὲς παραλλαγές τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ:

*Μαστόροι Καλαβρυτινοὶ καί μαρμαροχτιστάδες... (ἢ πετροπελεκητάδες)*¹².

Πρέπει λοιπόν ἡ δραστηριότητά τους νά

Λεπτομέρεια από το κορύφωμα του μανιάτικου καμπαναριού της Μηλιάς στην Έξω Μάνη, 1776

ξεκινάει από πολύ παλιά, ωστόσο η παλιότερη μνεία τους είναι μόλις του 1798¹³. Κι αυτοί είχαν τό μυστικό τους επαγγελματικό γλωσσάρι, τό «μπαρμπάτικα»¹⁴.

- 3) Ο ευρύτετος χώρος της Κεντρικής Πελοποννήσου χτίζεται πυκνά από τους Λαγκαδιανούς (ή Λαγκαδινούς) που ξεκινάνε από τὰ Λαγκάδια της όρεινης άρκαδικής Γορτυνίας και πολλά άλλα χωριά της ίδιας άγονης περιοχής¹⁵. Αυτοί εργάζονται και στην υπόλοιπη χερσόνησο, ιδιαίτερα τή δυτική και νότια, δηλ. στην Ήλεια, Μεσσηνία, Λακωνία και στή Μάνη. Βγαίνουν έξω και από τήν Πελοπόννησο, τό γνωρίζουμε για τό 18ο αιώνα στή Μεγαρίδα¹⁶, τό υποθέτουμε για τή Ζάκυνθο¹⁷. Ή δραστηριότητά τους τεκμηριώνεται στά προεπαναστατικά χρόνια από έγγραφα της τούρκικης διοίκησης της Τριπολιτσάς, μάλιστα σέ δημόσια έργα¹⁸. Δουλέψανε και μέ τό σφυρί για τήν Έπανάσταση του 1821¹⁹. Μυστική τους γλώσσα είναι τὰ «μπολιάρικα»²⁰.

- 4) Στή Μάνη δημιουργήθηκε κάποτε και

έδρασε σχεδόν αποκλειστικά μόνο σ' αυτήν ένα ιδιαίτερο τοπικό εργαστήρι²¹. Ή αφετηρία του τὰ χωριά κυρίως της Έξω Μάνης, σήμερα Μεσσηνιακής. Ή ανάμεσά τους ήταν παλιά οι «πετροφάοι», σπουδαίοι μαστόροι στο σκάλισμα της πέτρας, τέτοιοι που όταν ή δουλειά τους μαθευτεί — δέ θέλω νά υπερβάλω — θά μπορεί νά στέκει δίπλα σέ πανελλήνια άλλα έργα, τέτοιοι ώστε στην Πελοπόννησο νά μήν υπάρχει τίποτα, ούτε τό ελάχιστο, που νά μπορεί νά συγκριθεί μέ εκείνα τὰ έργα τους²². Οι Μανιάτες μαστόροι δέ μιλήσανε ποτέ μυστική γλώσσα²³.

- 5) Στόν Α. πελοποννησιακό χώρο βρίσκεται ή Τσακωνιά. Αυτή μαζί μέ τήν άλλη όρεινή Κυνουρία έχει ένα δικό της ξεχωριστό οικοδομικό εργαστήριό μέ πολλές επιδράσεις στην δουλειά του. Ή απλώνει τή δράση του και πρός τίς άλλες πλευρές του Πάρωνα, δηλ. δυτικά πρός τή Λακωνία, και νότια στην έπαρχία Έπιδάουρου Λιμηράς. Ή εκεί υπάρχει ή μνήμη ότι οι «Τσακωνοί» μαστόροι όπως τούς λένε, χτίζανε στά πα-

λιότερα χρόνια πολύ πριν παρουσιαστούν οι Λαγκαδιανοί χτιστάδες. Μία παράδοση τούς θέλει νά χτίσανε «της Κυράς τό γεφύρι» στο Λάδωνα²⁴. Ή αν αυτό μπορούμε νά τό δεχτούμε σάν ένδειξη, τότε πρέπει νά υποθέσουμε και νά έρευνήσουμε μήπως ή δραστηριότητά τους χρονικά και τοπικά έφτανε σέ πολύ μεγαλύτερα πλαίσια από τὰ γνωστά. Τό παλαιότερο μέρος του «Γεφυριού της Κυράς» ανάγεται πιθανότατα στή Φραγκοκρατία²⁵.

Οι «Τσακωνοί» μαστόροι όταν βγαίνουν έξω από τόν κλειστό χώρο της Τσακωνιάς δέν είχαν ανάγκη από μυστική επαγγελματική γλώσσα, αφού οι ίδιοι είναι φορείς ενός αρχαιότατου γλωσσικού ιδιώματος²⁶. Από τήν ευρύτερη περιοχή της Κυνουρίας, δηλ. από τὰ χωριά του Καστρίου βγαίνουν καλοί πελεκάνοι και μαρμαράδες, οι Καστρίτες.

- 6) Στόν ίδιο χώρο εμφανίζονταν συστηματικά Σπετσιώτες μαστόροι, ναι, από τίς Σπέτσες, τό γνωστό νησί. Τούς θυμούνται ακόμα στά Κουνουποχώρια της Κυνουρίας. Αυτοί χτίζανε και στην άπέναντι γειτονική τους άκτή, στο Κρανίδι και στην Έρμιονίδα. Στην ίδια ομάδα μαστόρων συγκαταλέγονται και οι δημιουργοί των γνωστών αξιόλογων βοτσαλωτών δαπέδων²⁷. Οι Σπετσιώτες μαστόροι μπορούσαν νά συνεννοηθούν μεταξύ τους μυστικά μιλώντας τήν κανονική τους γλώσσα, τ' άρβανίτικα.

- 7) Μία ομάδα σπουδαίων τεχνιτών δέν είναι δεμένη μέ καμιά ιδιαίτερη περιοχή του πελοποννησιακού χώρου. Είναι οι «κουδαραίοι» Μακεδόνες μαστόροι²⁸ ή καλύτερα οι «Μακεδόνοι» όπως σέ μία έπιγραφή του 1900 στην Άγία Έλεούσα Μπεζενίκου (έπισημα Βλαχέρνα) της Άρκαδίας αυτοχαρακτηρίζονται και όπως από τούς Μωραίτες ακόμα σήμερα ονομάζονται. Μία βέβαιη αφετηρία τους είναι τὰ χωριά Ζουπάνι (έπισ. Πεντάλοφος) και Ντόλος (έπισ. Βυθός) της έπαρχίας Βοΐου του νομού Κοζάνης. Διαδρομή τους μία πορεία 12 ήμερών ή 8 τήν άνοιξη ανατολικά της Πίνδου και μέσα από τή Θεσσαλία και τή Βοιωτία. Οι «Μακεδόνοι» εργάστηκαν παντού, χαρακτηριστικά εκτός από τήν Άχαΐα, συχνά στην Άρκαδία, συχνότερα στους κεντρικούς οικισμούς και είναι οι

Πάνω, βαρβαρίτικο σπίτι στο χωριό Βάχλια της όρεινης Άρκαδίας, 19ος αιώνας. Κάτω, λαγκαδιανό σπίτι στη Στεμνίτσα Άρκαδίας, 1835

κύριοι οικόδομοι στις πόλεις της Πελοποννήσου. Φυσικά μιλάνε τὰ «κουδαραίικα»²⁹.

- 8) Από τή συστηματική χαρτογράφηση του χώρου απομένει νά αναφερθεί ή ΝΑ περιοχή της Πελοποννήσου, ή πιο άνοιχτή στο Αίγαίο και σέ ποικίλες επιδράσεις. Έτσι ή περιοχή αυτή δέν είναι δεμένη μ' ένα τοπικό οικοδομικό εργαστήρι, αλλά χώρος όπου παρουσιάζονται σχεδόν όλα τὰ οικοδομικά εργαστήρια που αναφέραμε, όπως ακόμα και μαστόροι νησιώτικης προέλευσης από τή σχετικά κοντινότερη Κρήτη ή τή μακρινότερη Κάρπαθο. Και εκτός από όλους αυτούς εμφανίζονται και ντόπια συνεργεία μέ παράδοση και μορφολογία δική τους, ιδιαίτερα στίς κλειστές λεκάνες γύρω στη Ρηχιά και ως τήν Κρεμαστή και

στους άνοιχτούς κάμπους στόν Άσωπό καί πρὸς τή Δαιμονιά. Είναι οἱ Ζαρακίτες χτίστες. Στὴ Ρηχιά οἱ πιό όνομαστοί άπ' αὐτούς ήταν οἱ Λαββαῖοι μαστόροι.

- 9) "Όπως σ' αὐτήν τήν παραπάνω περιοχή, έτσι καί σ' άλλα όρεινά ή άγωνα χωριά βγαίνουν έδω κι εκεί καλοί χτιστάδες καί άλλοι ειδικευμένοι μαστόροι, ειδικευμένοι σκαφτιάδες (οἱ Τσάκωνες είναι περίφημοι³⁰), σιδεράδες, μαραγκοί, «κονισματάδες» (πολλοί γνωστοί στήν «άγιαδουλειά» αὐτή όπως τή λέγανε είναι οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ Κουτήφαρη τώρα επίσημα Θαλάμαι τῆς Ξέω Μάνης³¹), ξυλογλύπτες (όπως ή οίκογένεια Ντινόπουλοι από τό Βαλτεσινικό), οἱ χτενάδες τοῦ χωριοῦ Κοσμάς πού μιλάνε τά «γιωργατζαίικα»³², οἱ γανωτήδες, χρυσοχόοι καί καμπανάδες τῆς Στεμνίτσας πού μιλάνε τά «μεσιτισιώτικα»³³. Ἡ Στεμνίτσα είχε βγάλει καί ένα περίφημο κλειδαρά, τόν Τσικιμέ. Ἄς μήν παραλείψουμε δέ καί τούς «μπολιάρηδες», δηλαδή τούς ξεειδικευμένους επαίτες από τό Ρεκούνι (έπίσης Λευκοχώρι) Γορτυνίας έπειδή καί αὐτοί έχουν μυστική έπαγγελματική γλώσσα, τά «μπολιάρικά»³⁴.

Συμπληρώνοντας τίς μαστόρικες ξεειδικεύσεις ύπογραμμίζουμε ότι Ἡπειρώτες καί Μακεδόνες είναι οἱ κύριοι οίκοδόμοι όλων τών άστικών κέντρων στήν Πελοπόννησο, καί ότι Ἡπειρώτες μαστόροι καί τηνιακοί μαρμαράδες οἱ δημιουργοί τών πιό πολλών καμπαναριών³⁵, οἱ τελευταῖοι ιδιαίτερα τών μαρμαρέων.

- 10) Κοντά σ' όλα αὐτά τά γνωστά καί έντοπισμένα εργαστήρια παρουσιάζονται καί δύο διαφορετικές περιπτώσεις.

α. Στήν Κορινθία όπου κυριαρχοῦν οἱ «βαρβαρίτες» μαστόροι τελευταία άκουσα άόριστα καί γιά κραβαρίτες χτιστάδες. Ἡ εἶδηση πού μεταφέρω μέ επιφύλαξη θέλει έρευνα γιατί από τό 'να μέρος «βαρβαρίτες» μαστόροι μοῦ εἶπαν ότι αὐτούς προσονομάζουν έτσι σκωπτικά, αλλά κάποιος άλλος κάτοικος τῆς Κορινθίας μοῦ μίλησε καί γιά μαστόρους πέρα από τόν Ξεπαχτο.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

1. Τά βασικά πορίσματα τῆς μέχρι τό 1975 έρευνας είχαν παρουσιαστεί σέ μιά όμιλία μου στήν

β. Ἡ δεύτερη περίπτωση: Πρόκειται γιά μιά — άς πούμε — μυστηριώδη όμάδα μαστόρων τούς «Κιούσηδες» ή «Τσουσηδες» καί «Τσουχτηδες».

"Όταν αὐτούς τούς άκούς στή Ν. Πελοπόννησο μπορεῖς νά τούς ταυτίσεις μέ τούς Λαγκαδιανούς, πού έξορμούν από τό κέντρο τοῦ Μωριά. Ἄν ρωτήσεις εκεί γιά «Τσουσηδες» θά σοῦ πουν ότι αὐτοί είναι Καλαβρυτινοί. Οἱ τελευταῖοι πάλι μέ τή σειρά τους δέν ταυτίζουν τόν έαυτό τους μέ τούς Τσουσηδες. Στά μέρη τών Πατρών έλεγαν «Τσουσηδες» κι αὐτούς πού έρχονταν από τή Δωρίδα, ίσως καί Αἰτωλοακαρνανία. Ὡστε βαθμιαία πηγαίνουμε όλο καί πιό βόρεια. Ἡ έρευνα τελικά έδειξε ότι οἱ «Τσουσηδες» ήταν δασοκόποι καί «σκιζάδες»: κόβαν δέντρα καί σκίζαν τούς κορμούς τους καί ότι έρχονταν από τή Β. Ἑλλάδα. Εἶχαν κι αὐτοί τό μυστικό γλωσσάρι τους³⁶. Ἀλλά είναι χαρακτηριστικό ότι κι αὐτός ό Μανόλης Τριανταφυλλίδης μελετώντας τό ίδίωμα τους δέ γνωρίζει άν προέρχονται από τήν Ἡπειρο ή τή Μακεδονία. Δυό επώνυμες περιπτώσεις στήν Ἀρκαδία πού αντιμετώπισε αὐτή έδω ή έρευνα έξακριβώθηκε ότι προέρχονται από τή Β. Ἡπειρο.

11. Τό ύλικό δέν εξαντλεῖται μ' αὐτά καί μπορούσαμε πολλά νά προσθέσουμε, όπως γιά τή συγκρότησή τους, τά οίκονομικά τους, τά ταξίδια τους, τόν τρόπο πού ζούσανε, τήν όρολογία τους, τήν άξιολόγησή τους καθώς καί τή σύγκριση μεταξύ τους.

Ἐξάλλου — καί αὐτό είναι σπουδαῖο — πολλά προβλήματα έχουν άκόμα νά έρευνηθοῦν. Ἐκτός από τά χρονικά ζητήματα καί τά ιστορικά πλαίσια, πρέπει νά άνιχνευθοῦν μέ λεπτομέρειες οἱ τόποι-άφετηρίες καί διαδρομές τών «μπλουκιών», τά σχετικά μέ τίς ιστορικές καταβολές καί τή γέννηση τών θεσμών συγκρότησής τους, οἱ άλληλεπιδράσεις καί άκόμα ειδικότερα προσωπογραφικά θέματα κ.ά. καί ή άμεσότερη έπαφή.

Πολυτεχνική Σχολή Πατρών στίς 5 Μαΐου 1976 μετά από πρόσκληση τῆς Σχολῆς καί τοῦ κοσμή-

τορα κ. Γ. Κοκκινάκη. Τούς εύχαριστῶ καί τούς βεβαιώνω ότι ή συζήτηση πού άκολούθησε εκείνη τήν άνακοίνωση προκάλεσε σημαντικά έρεθίσματα γιά παρατέρα άποδοτική έρευνα.

2. Τάσος Ἀθ. Γριτσόπουλος, Τά Ὁρλωφικά, ή έν Πελοποννήσῳ Ἐπανάστασις τοῦ 1770 καί τά έπακόλουθα αὐτῆς. (Διδακτορική διατριβή Πανεπ. Ἀθηνών). Ἐν Ἀθήναις, 1967 («Μνημοσύνη», Παράρτημα άριθ. 1).
3. Κωστής Μοσκόφ, Ἡ Ἐθνική καί Κοινωνική Συνείδηση στήν Ἑλλάδα, 1830-1909: Ἰδεολογία τοῦ μεταπρατικοῦ χώρου, Ἱστορική μελέτη (1972), Ἀθήνα: «Ὀλκός», 1974.
4. Γενικά γιά τήν περίοδο: Μιχαήλ Β. Σακελλαρίου, Ἡ Πελοπόννησος κατά τήν δευτέραν Τουρκοκρατίαν, 1715-1821 (Texte und Forschungen zur Byzantinisch - Neugriechischen Philologie, Hefte z.d. «Byzantinisch - Neugriechischen Jahrbüchern» Nr. 33), Athen, 1939). Ἀνατύπωση από τίς έκδόσεις «Ἑρμῆς», Ἀθήνα 1978.
5. Νίκος Γ. Σβορώνος, Ἐπισκόπηση τῆς Νεοελληνικῆς Ἱστορίας. Βιβλιογραφικός όδηγός Σπύρου Ι. Ἀσδραχά, Ἱστορική Βιβλιοθήκη. (1972: τίτλος πρωτοτύπου: Histoire de la Grèce Moderne Presses Universitaires de France. Μετάφραση Αἰκατερινῆς Ἀσδραχά). Ἀθήνα: Ἐκδ. «Θεμέλιο», 1976, σ. 51 (άπ' όπου τό απόσπασμα).
- Ἀπόστολος Ε. Βακαλόπουλος, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ: (τόμος Δ') Τουρκοκρατία 1669-1812. Ἡ οίκονομική άνοδος καί ό φωτισμός τοῦ Ἑθνους. Θεσσαλονίκη (έκδ. συγγραφέα), 1973, ιδιαίτερα από σελ. 157.
- 5α. Κ. Θ. Δημαράς, Νεοελληνικός Διαφωτισμός (Νεοελληνικά Μελετήματα, 2). Ἀθήνα: έκδ. «Ἑρμῆς», 1977.
6. Γενικά γιά τήν περίοδο: Θάνος Δ. Κριμπάς, Ἡ Ἑνετοκρατούμενη Πελοπόννησος, 1685-1715. «Πελοποννησιακά», Α' (1956), σ. 315 κπ.
7. Γιά τά επαγγελματικά μυστικά «μαστόρικα» γλωσσάρια βλ. βιβλιογραφία:
- Γεώργιος Αἰκατερινίδης, Ἡ συνθηματική γλώσσα τών κτιστών τοῦ Ρεκουινίου (Λευκοχωρίου) Γορτυνίας στή «Γορτυνιακά», Α' (1972), σσ. 106-123, όπου στίς σσ. 112-115 σχετική βιβλιογραφία.
- Καλ. Παπαθανάση - Μουσιοπούλου, Συνθηματικές γλώσσες. Ἐθνολογικές καί κοινωνικές έπιπτώσεις. Βλ. Α' Συμπόσιο Γλωσσολογίας τοῦ Βορειοελλαδικοῦ Χώρου (Ἡπειρος - Μακεδονία - Θράκη) 28-30 Ἀπριλίου 1976. Πρακτικά (Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἵμου, άριθ. 179), Θεσσαλονίκη, 1977, σσ. 265-283, όπου στίς σσ. 279-281 ιδιαίτερη σχετική βιβλιογραφία.
- Βλ. καί σημ. 10.
8. Ὁ Στάθης Τσασωρός, Τρίπολη, στή διδακτορική του διατριβή πού έτοιμάζει γιά τήν εξέλιξη τών

όρεινών οίκισμῶν τῆς Γορτυνίας/ Ἀρκαδίας στό 18ο αἰ. μάς βεβαιώνει γιά σημαντική κινητικότητα τῆς εποχῆς.

9. Γιά τή διατύπωση τών άπόψεων αὐτῶν βασική στάθηκε ή έμπειρία από τήν έρευνα (όπωςήποτε συστηματική, όσο κι άν ήταν γρήγορη) τοῦ πελοποννησιακοῦ χώρου στή χρόνια 1973-1975. Βλ. Ἀργ. Πετρονάκης / Μ. Καβάγια, Πελοπόννησος / Νότια Ἐπείννησα: οἱ Παραδοσιακοί Οἰκισμοί τους. Τελική Ἐκθεση Μελέτης Ἑντοπισμοῦ καί Καταγραφῆς Ἀξιολόγων Οἰκισμῶν (πρὸς τή Διεύθυνση Προγραμματισμοῦ καί Μελετῶν τοῦ Ὑπουργείου Ἑσωτερικῶν). Ἀθήνα: φωτοτυπημένη δακτυλόγραφη έκδοση από τό «γραφείο μελετῶν» «Ἀρκαδία II». 1975.
- Ἀπό τότε συνεχίζεται άδιάκοπα ή σχετική έρευνα.

Στή γνώση τών τοπικῶν οίκοδομικῶν εργαστηρίων πού άπαρτίζανε οἱ Ἡπειρώτες, Λαγκαδι(α)νοί καί «Βαρβαρίτες» μαστόροι (βλ. στήν παραπάνω εργασία σσ. 72-73) προστέθηκε άπέραντο νέο ύλικό, άναδειχθηκαν οἱ Μακεδόνες μαστόροι σέ «τοπικό οίκοδομικό εργαστήριο» μεγάλης δραστηριότητας καί στήν ύπαιθρο, γιά τούς Μανιάτες «πετροφάους» άποκαλύφθηκαν άγνωστες πτυχές εξαίρετικῆς καλλιτεχνικῆς έπίδοσης, κωδικοποιήθηκαν οἱ γνώσεις γιά τούς «Κιούσηδες» γνωρίσαμε τούς Τηνιακοῦς μαρμαράδες. Τέλος άναγνωρίστηκε ένα «νέο τοπικό οίκοδομικό εργαστήριο», οἱ Σπεσιώτες μαστόροι, καθώς καί σημαντικά πράγματα γιά τή σχετική δραστηριότητα στήν έπαρχία Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς. Ὡστόσο πηγή έρεθισμάτων καί όρμητήριο αὐτῆς τῆς μελέτης, όπως καί άλλων άντικειμένων έρευνας στάθηκε εκείνη ή άρχική άνερεύνηση τοῦ πελοποννησιακοῦ χώρου.

10. Βιβλιογραφία γιά τή «μαστόρική» γλώσσα τους, βλ. σημ. 7 (Παπαθανάση) καί Σταθός Μαθ. Γκατσόπουλος, Τά Κουδαρίτικα. «Ἡπειρωτική Ἑστία», ΚΖ' (1978), τεῦχος 317-318, σσ. 832-842.
11. Τά σημαντικότερα δημοσιεύματα γι' αὐτούς είναι τοῦ Χρ. Γ. Κωνσταντινοπούλου, Οἱ όμότεχνοι τών Λαγκαδινῶν, έφημερίδα «Φωνή τῆς Ἀρκαδίας» 1 Ἰουνίου 1962, τοῦ ίδιου «Οἱ Καλαβρυτινοί μαστόροι», «Ἐπετηρίς τών Καλαβρυτινῶν», Περιοδική έκδοση τῆς Παγκαλαβρυτινῆς Ἐνώσεως, Ἀθήνα, τεῦχος 40 (1972) σσ. 111-122, τοῦ ίδιου, Καλαβρυτινοί μαστόροι στήν περίοδο τῆς Ἐπανάστασεως τοῦ 1821, στήν έφημερίδα «Ἀζανιάς» (έτος;) 3, άριθ. φύλλου 20 τῆς 28 Ἰανουαρίου 1973, σ. 2.
12. Κωνσταντινόπουλος (1972) ό.π. (= βλ. προηγούμενη σημ. 11) σσ. 114-115.
13. Στόν Κώδικα Μονῆς Αἰμυαλῶν ύπ' άριθ. 146: αψή (=1798) Ἀπριλίου κγ'. Ἦλθεν ό μαστρο-

- Ἀθανάσιος Ἀγιοβαρβαρίτης, καὶ ἐγράφη εἰς τὴν Ἀγία Ἐκφώνησιν...» σύμφωνα με τὴν ἔκδοση Ἰωάννης Γιανναροπούλου, Ποικίλα σημειώματα ἐκ Γορτυνιακῶν κτητορικῶν κωδίκων στὰ «Γορτυνιακά» Α' (1972) σσ. 303-400, ἰδιαίτερα σ. 361, ἀριθ. 490 (=φ.6α).
Εὐχαριστῶ τό φίλο Στάθη Τσοτσωρό γιὰ τὴν παραπομπή.
14. Μανόλης Τριανταφυλλίδης, Ἑλληνικὲς συνθηματικές γλώσσες, Ἀπαντα, τόμ. Β'. Θεσσαλονίκη: Ἀριστοτέλειον Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης, Ἰνστιτούτον Νεοελληνικῶν Σπουδῶν (Ἰδρυμα Μανόλης Τριανταφυλλίδης), 1963, σσ. 299-320, ἰδιαίτερα σ. 306.
 - Νικόλαος Μουτσόπουλος, Κουδαῖοι Μακεδόνες καὶ Ἡπειρώτες Μαστόροι: Οἱ πρόδρομοι τῶν πρώτων Ἑλλήνων τεχνικῶν ἐπιστημόνων στὴν ἔκδοση: Πρώτοι Ἑλληνες Τεχνικοί Ἐπιστήμονες περιόδου Ἀπελευθέρωσης (γενικὴ ἐπιμέλεια... Παῦλος Κυριαζής), Ἀθήνα: ΤΕΕ, 1976, σσ. 353-433 καὶ 449-453 (=οἱ σημειώσεις), ἰδιαίτερα σελ. 360 καὶ σημ. 51 (=παραπομπή στὸν Τριανταφυλλίδη, δ.π.).
 15. Κυριότερη ἐργασία: Χρήστος Γ. Κωνσταντινίδης, Οἱ Λαγκαδιανοὶ μαστόροι. Ἱστοριογραφικὴ μελέτη, Ἀθήνα: (ἔκδοσ. συγγραφέα), 1970.
 - Ἐπιτόπια ἔρευνα ἔκανε καὶ σχετικὴ ἀνακοίνωση στὴν Ἔδρα Μορφολογίας καὶ Ρυθμολογίας τοῦ ΕΜΠ τὴν Πέμπτη 28 Ἀπρίλη 1977 ὁ σπουδαστής Βασίλης Ἱερείδης με θέμα Λαγκάδα: ἀρχιτεκτονικὴ καὶ πολιτιστικοὶ παράγοντες.
 16. Φοῖβος Ἀνωγειανάκης, Τό γενεαλογικὸ δέντρο ἐνός λαϊκοῦ μουσικοῦ. «Λαογραφία» ΚΘ' (1974), σ. 93-113: γιὰ τὸν πρωτομάστορα Λιά Δηλιγιάννη, χτίστη καὶ βιολιτζή, τέλος 18ου αἰώνα.
 17. Στό χωριό Ἅγιος Λέων Ζακύνθου ἄκουσα τὴν 1 Νοεμβρίου 1974 ὅτι τὸν περασμένο αἰώνα χτίζανε Ἡπειρώτες καὶ Μωραῖτες· μετὰ χτίζαν ντόπιοι.
 18. Νίκος Α. Βέης, Ἀρκαδικὰ χωρικά περιπαίγματα... στὸ περιοδικό «Ἀρμονία», Γ' (1902) σσ. 89-96, 135-157, ἰδιαίτερα σ. 140.
 19. Χρ. Γ. Νικήτας, Οἱ Λαγκαδινοὶ μαστόροι κατὰ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821 (ἀπὸ δύο ἀνέκδοτα ἐγγραφα) στὸ «Γορτυνιακὸν Ἡμερολόγιον» 3 (1948) σσ. 23-26.
 20. Τριανταφυλλίδης, δ.π. σ. 318.
 21. Δυὸ ἀνακοινώσεις στὸ Α' Συνέδριον Λακωνικῶν Σπουδῶν, Σπάρτη - Γύθειον 7-11 Ὀκτωβρίου 1977, ἑβδόμη συνεδρία, Τρίτη 11.10.1977, Γύθειο: α) Μ. (μυχάλης) Κάσσης, Οἱ πετροφῶοι τῆς Μάνης καὶ ἡ προσφορά τους στὴ Μανιάτικη λαϊκὴ ἀρχιτεκτονική. β) Ἀργ. Πετρονάκης, Μανιάτες μαστόροι. Θὰ δημοσιευτοῦν στὰ Πρακτικά τοῦ Συνεδρίου, τόμ. Β' = Περιοδ. «Λακωνικά» Σπουδαί» τόμ. Ε' (1979, ἔκδοση 1980).
 - Ἐπίσης βλ. ἀνακοίνωση Μιχαὴλ Κάσση, Μαστρογιαννάκος Κισκύρας, ἕνας λαϊκὸς μαστορὸς τῆς Μεσσηνιακῆς Μάνης, στὸ Αὐτ. Τοπικόν Συνέδριον Μεσσηνιακῶν Σπουδῶν, Καλαμάτα 2-4 Δεκεμβρίου 1977, Συνεδρία πρώτη: Παρασκευή 2.12.1977.
 22. Πρβλ. ἀνέκδοτη ἀνακοίνωση Ἀργ. Πετρονάκη, Κωδωνοστάσια τῆς (σήμερα Μεσσηνιακῆς) Ἑξω Μάνης, στὸ ἀναφερόμενο στὴν προηγούμενη σημ. 21 Συνέδριον Μεσσηνιακῶν Σπουδῶν, Συνεδρία Τετάρτη, Κυριακῆς 4.12.1977.
 23. Ὅπως διαπιστώθηκε ἀπὸ τὴν ἔρευνα αὐτή, κυρίως ὅπως με βεβαίωσε ὁ Δρ. κ. Δικαῖος Β. Βαγιακάκος.
 24. Χρήστος Γ. Κωνσταντινίδης, Γύρω στὴ σημασία τῶν λέξεων «Τσακωνιά» καὶ «Τσάκωνες» στὰ «Χρονικά τῶν Τσακῶνων» Γ' (1969) σσ. 67-76, ἰδιαίτερα σ. 73 καὶ σημ. 21.
 25. Ἀργ. Πετρονάκης, Οἰκισμοὶ καὶ Ἀρχιτεκτονικὰ Μνημεῖα στὴν ὄρεινὴ Γορτυνία (Ἀρκαδία), Ἀθήνα: ἔκδ. Τ.Ε.Ε. 1975, σ.63, παράγρ. 100, σημ. 221-227.
 26. Θανάσης Κωστάκης, Σύντομη γραμματικὴ τῆς Τσακωνικῆς Διαλέκτου. Ἀθήνα 1951.
 - Θάνος Κ. Βαγενᾶς, Ἱστορικὰ Τσακωνιάς καὶ Λεωνιδίου. Ἀθήνα: ἔκδ. Δήμου Λεωνιδίου, 1971, ἰδιαίτερα σ. 309 ὅπου γλωσσικὴ βιβλιογραφία.
 27. Πόπη Ζώρα, Οἱ βοτσαλωτὲς αὐλὲς τῶν Σπετσῶν στὸ περιοδ. «Ζυγός» τεύχ. 70 τοῦ 1961, σσ. 23-30.
 28. Βλ. Ν. Μουτσόπουλος (1976), δ.π. (σημ. 14).
 29. Ὁ ἴδιος, δ.π.
 30. Κωνσταντινίδης (1969), δ.π. (σημ. 24).
 31. Ἀργ. Πετρονάκης, Ἀγιογράφοι καὶ «κονισμάδες» τῆς Μάνης. Θὰ δημοσιευτεῖ στὸ περιοδικό «Λακωνικά Σπουδαί» τόμ. 6 (1981;).
 32. Θανάσης Κωστάκης, Οἱ γεωργατζάδες (= χτενάδες) τοῦ Κοσμά καὶ ἡ γλώσσα τους. «Πελοποννησιακά» Στ' (1963-1968) ἔκδοσ. 1968, σσ. 43-91.
 33. Τάκης Κανδηλῶρος, Τό γλωσσάριον τῶν Στεμνιτωτῶν. «Ἀρκαδικὴ Ἐπετηρίς» Β' (1906), σσ. 222-223.
 - Ἀθαν. Παπαχριστοπούλου, Τρικλωνικά, Ἐν Ἀθῆναις 1889, σσ. 69-71.
 - Ἐπίσης στὸ Μ. Τριανταφυλλίδη δ.π. σημ. 14.
 - Νάσος Συναδινός, Τὰ «Μεστιτωτικά»... [1979].
 34. Γεωργ. Αἰκατερινίδης, Ἡ συνθηματικὴ γλώσσα τῶν κτιστῶν τοῦ Ρεκουνίου (Λευκοχωρίου) Γορτυνίας. «Γορτυνιακά», Α' (1972) σσ. 106-123, ἰδιαίτερα σσ. 107-108 καὶ 121-123.
 35. Ἀργ. Πετρονάκης, Πυρσογιαννίτικο Καμπαναριό τ' Ἅγιο-Χαραλάμπε Δημητσάνας, 1888. Περιοδικό «Ἀρμολογία» τεύχος 8-9 σελ. 57 — 1980.
 36. Τριανταφυλλίδης δ.π. (σημ. 14).

□

ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΠΥΡΣΟΓΙΑΝΝΗΣ

Ἡ ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΠΥΡΣΟΓΙΑΝΝΗΣ συμπλήρωσε 55 χρόνια ζωῆς. Μία πορεία γεμάτη ἀγῶνες καὶ συμμετοχὴ στὶς ἀνάγκες καὶ στὰ προβλήματα τοῦ τόπου μας. Χωρὶς τὸ Σύλλογο δὲν εἶναι ὑπερβολή, θὰ ἴμασταν φτωχότεροι σὲ πρωτοβουλίες γιὰ ἔργα καὶ σὲ προοπτικὴ γιὰ ἐπιβίωση. Στὰ χρόνια ποὺ πέρασαν δὲ σταμάτησε καὶ δὲ χαλάρωσε τὴν παρουσία του. Ἦταν κάτι ποὺ τὸ ἐπιδίωξε μόνιμα καὶ ποὺ ἀνταποκρινόταν σ' ἓνα διάχυτο ἢ συγκεκριμένο αἶτημα τῶν μελῶν του καὶ τοῦ κοινῶν γενικότερα.

Μισὸς αἰώνας ζωῆς δὲν εἶναι λίγος. Καὶ στὴ ζωὴ τοῦ καθενὸς καὶ στὴ ζωὴ ἐνός σωματείου. Στέκεσαι στὸ κρίσιμο αὐτὸ σταυροδρόμι καὶ ἀναπολεῖς τί πέρασε καὶ ἀναλογίζεσαι τί θὰ ῥθεῖ.

Τὸ γεγονός ὅτι ἡ δράση τῆς Ἐνώσεως προσφέρει σήμερα πλούσιο ὕλικό στὸν ὁποιοδήποτε κριτὴ τοῦ ἔργου της, τιμητὴ ἢ ἐπικριτὴ, αὐτὸ καὶ μόνον εἶναι ἀρκετὸ γιὰ νὰ μᾶς πείσει ὅτι αὐτὸ ποὺ ἐγίνε ἦταν κάτι τὸ ἐντονό καὶ ἀποφασιστικό. Καὶ μόνον σὲ τούτῃ τὴν προοπτικὴν ἂν τὴ δοῦμε ἢ 55χρονη, σταθερὴ καὶ ἰδίως αὐτοδύναμη, ὅχι ἀπλῶς ἐπιβίωση ἀλλὰ θαυμαστὴ ἀνθιση τῆς ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ, εἶναι ἓνα κατόρθωμα ποὺ τιμᾷ καὶ τὰ μέλη της καὶ τὸν τόπο μας.

Ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ 1912 ὡς τὴ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ μεσολάβησαν χρόνια σκληρὰ γιὰ τὴν κοινότητά. Ἡ ἔνταξη τῶν νέων περιοχῶν στὸ ἑλληνικό βασίλειο προκάλεσε ρωγμὴ στὴν παλιὰ διοικητικὴ ὁργάνωση καὶ κατέλυσε τὴν αὐτονομία τῶν κοινοτήτων.

Τὰ δεινὰ τοῦ πολύχρονου πολέμου φάνηκαν στοὺς πρώτους μετανάστες στὴν Ἀμερική, στὴ δυσκολία τῶν μαστόρων νὰ βροῦν δουλειές, στὴν πολύχρονη στρατιωτικὴ θητεία καὶ τὸ σκληρὸ τίμημα σὲ νεκρούς — κοντὰ στοὺς 15 — γιὰ τὴ μικρὴ μας κοινωνία. Περίπου τότε ἀνοίγουν τὰ πρῶτα καφενεῖα· ὁ Κυριάκος στὸν Πάνωμαχαλά (Σιουγκαράδες), οἱ Κοντοζησαῖοι στὴν Κάκα-Καρυὰ καὶ ὁ Κοσμάς πᾶνω ἂν τὸ Πουρτσαῖδο.

Οἱ πρῶτοι ξενιτεμένοι ρίζωσαν καὶ στέλνουν ἐμβάσματα. Τὰ μπλούκια τῶν μαστόρων ἀφήνουν τὰ γνωστὰ τους στέκια καὶ προσανατολίζονται στὶς πολιτείες τῆς παλιᾶς Ἑλλάδας καὶ στὰ στρατιωτικὰ ἔργα τῆς Μακεδονίας. Τὸ ὁμαδικὸ πνεῦμα καὶ ἡ ὁργανωτικὴ τους δομὴ ξεφτίζει καθὼς φεύγοντας παίρνουν μαζί ἀρκετοὶ καὶ τὶς οἰκογένειές τους.

Ὁ χειμῶνας τοῦ 1926 σημαδεύεται ἀπὸ τὴν ἰδρυση τῆς ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ. Ἐνα πνεῦμα ἀλλαγῆς καὶ μὴ πλατιά συμμετοχὴ μαστόρων στὰ κοινὰ χαρακτηρίζει καθοριστικὰ τὴν ἐπόμενη δεκαετία. Μελετώντας προσεχτικὰ τὶς λογοδοσίες τοῦ Συλλόγου καὶ τοὺς καταλόγους συνδρομητῶν τῆς πρώτης δύσκολης πενταετίας διαπιστώσαμε τὴν ἀπουσία τῶν ντόπιων κομματάρχων, μπικάληδων καὶ τῶν «κρατημένων οἰκογενειῶν».

Οἱ ἐγγήγορες, οἱ πιὸ ξύπνιες συνειδήσεις εἶναι οἱ μαστόροι τῆς διασπορᾶς τῶν παλιοελλαδίτικων κέντρων

Ὁ προστάτης τοῦ συλλόγου Νεομάρτυρας Γεώργιος ὁ «ἔξ Ἰωαννίνων». Φωτογραφία ἀπὸ τὸ λάβαρο

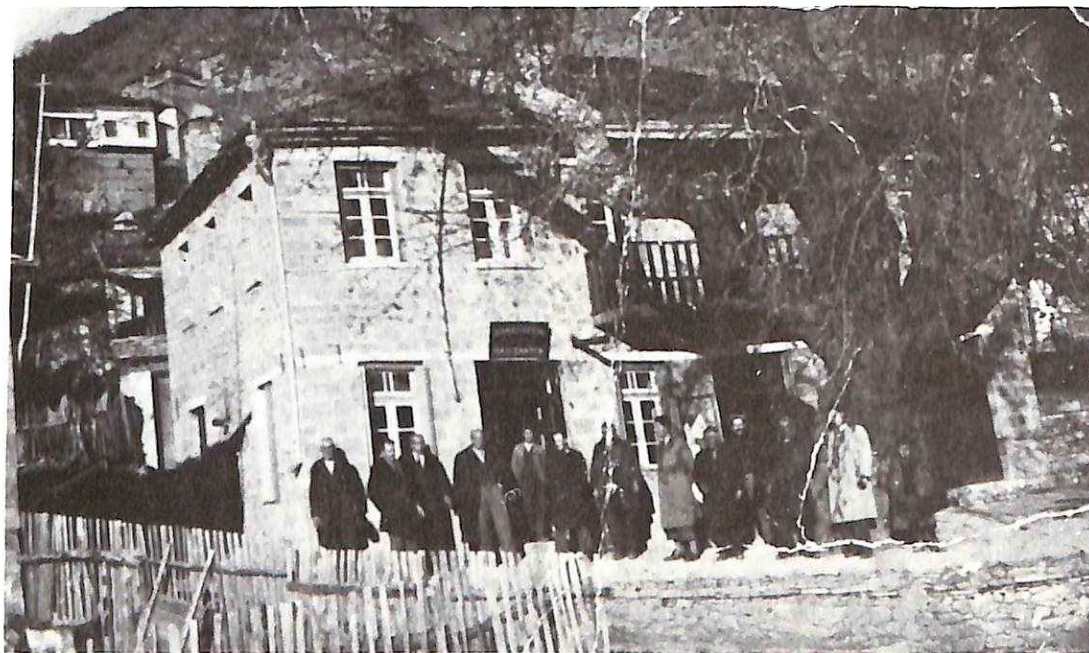
(Αθήνα, Μεσολόγγι, Βορειοδυτική Πελοπόννησος και Βόλος). Ακολουθούν σε κινητικότητα και πλαισίωση οι Αμερικανοί μετανάστες – είναι και οι πρώτοι αξιόλογοι οικονομικά ενισχυτές του Συλλόγου – και οι ξενιτεμένοι των παροικιών Σουδάν και Αιγύπτου. Και οι λίγοι έγγράμματοι του τόπου μας συμμετέχουν ενεργητικά από τα πρώτα χρόνια της ίδρυσης. Ξεχωρίζουν για την πολύτιμη προσφορά τους οι δάσκαλοι Γιώργος Ιατρίδης και Φίλιππος Παπαλαμπρίδης.

Δέν είναι τυχαίο ότι και πάλι μαστόροι στα 1912 ιδρύουν στην Αθήνα την **Εκπαιδευτική Αδελφότητα Πυρσογιαννιτών**. Οι πρώτες ανακοινώσεις τους είναι γεμάτες ένθουσιασμό και υποσχέσεις για την τουρκοκρατούμενη άκομα Πυρσόγιαννη. Ακολουθούν οι μαστόροι του Μεσολογγίου με την ίδρυση δικού τους συλλόγου που σκοπό έχει να βοηθήσει στα προβλήματα και στις ανάγκες του χωριού. Το πρώτο διοικητικό συμβούλιο απαρτίζουν οι τελευταίοι μεγάλοι πελεκάνοι της πέτρας – Γιάννης Νίτσος (Δέδος), Νικόλας Χρυσάφης και Αριστείδης Παπακώστας. Οι σπουδαίες κατασκευές τους και τα σκαλιστά τζακία του Δέδου δημοσιεύτηκαν στο 6ο τεύχος μας.

Η ιστορική μνήμη – διηγείται ο Απόστολος Ζυγολόμης – θέλει τους ιδρυτές του Συλλόγου να συλλαμβά-

νουν τό δραμά της στο πατάρι του καφενείου του Κυριάκου Παπαγεωργίου στον Πάνω-μαχαλά. Ήταν καινούριο καφενείο, από τα πρώτα, γιατί ο Κυριάκος είχε γυρίσει καζαντισμένος από τη Ρουμανία. Έκεϊ ένα χειμωνιάτικο βράδυ δύο νέοι του χωριού μας, ο αείμνηστος Παντελής Παπανικολάου και ο ισάξιος του Δημοσθένης Γκόψης πρωτοστατούν και πασχίζουν να κινητοποιήσουν τους πάντες. Συναντούν πολλές δυσκολίες αλλά η ανταπόκριση και ο ένθουσιασμός είναι μεγαλύτερος. Ο τόπος μας είχε ανάγκη από ανανέωση και προοδευτικές πρωτοβουλίες. Μήν ξεχνάμε ότι θγαίναμε από την τουρκοκρατία και τό ελληνικό κράτος δε μās έφκιαζε μέσα στα δεκαπέντε επόμενα χρόνια, μέχρι τό 1926, ούτε ένα έργο, νά, έτσι για δείγμα. Όποιος δέν είδε και δέν έζησε την Πυρσόγιαννη και την επαρχία μας ως τό 1930, είναι αδύνατο νά νιώσει τί πρόοδος έγινε μέσα σέ μία γενιά, παρόλα τό δίσεχτα χρόνια πού περάσαμε στό μεταξύ. Χτίσαμε μέ τό χέρια μας και τίς συνδρομές των άπανταχού Πυρσογιαννιτών μέσα στα 55 χρόνια του Συλλόγου έργα και έργα πού μόνο θαυμασμό μπορούν νά προκαλέσουν. Έτσι γεννήθηκε και ανδρώθηκε ή Προοδευτική Ένωση, ό κόσμος κατάλαβε τόν προορισμό της και τή συνέδραμε μέ κάθε τρόπο. Αυτά είχα νά σās πώ για τό λαμπρό μας Σύλλογο.

Τό παλιό
ξενοδοχείο
του Συλλόγου

Αριστερά, ο Παντελής Παπανικολάου, πρώτος γενικός γραμματέας του Συλλόγου. Στο κέντρο, ο Αντώνης Δούμας, πρώτος μεγάλος ευεργέτης του Συλλόγου. Δεξιά, ο Γεώργιος Ιατρίδης, ή «ψυχή» του Συλλόγου για πολλά χρόνια

θεωρήσαμε άπαραίτητο νά δημοσιεύσουμε μερικά άποσπάσματα από τίς λογοδοσίες της Προοδευτικής Ένωσης για νά φανεί πιό καθαρά ή προσφορά της.

Κατά τό διαρρευσαν έτος δύο σπουδαία γεγονότα συνετέλεσαν ώστε παραλλήλως πρós τήν ενίσχυση διά της έγγραφής άρκετών μελών νά αναδειχθί ή Ένωσίς μας και νά φθάση εις τοιοϋτον σημείον ώστε νά έλκύση τήν προσοχήν πάντων. Τό έν εκ τούτων είναι αι δοθείσαι θεατρικαί παραστάσεις και τό δεύτερον, επακόλουθον του πρώτου, αι δωρεαί των κ.κ. Αντωνίου Δούμα και Μιχαήλ Ματαρά.

Σκοπός διά τόν όποιον άπεφασίσθη νά δοθώσιν αι θεατρικαί παραστάσεις ήτο όχι τόσο η ύλική ενίσχυσις του Ταμείου της Ένώσεως όσον ή ήθική εξύψωσις των κατοίκων της Κοιτης Ένώσεως όσον διά πολλούς των όποιων τό θέατρον ήταν έντελώς άγνωστον. Τά σχόντα τήν πρωτοβουλίαν της συγκροτήσεως του θιάσου φιλότιμα μέλη της Ένώσεως απέβλεψαν κυρίως εις τήν έκπολιτιστικήν επίδρασιν τήν όποιαν άσκει τοϋτο. Τό θέατρον όχι μόνον σήμεραν όποτε ή άνθρωπότης έφθασε τό άκρον άωτον της προόδου και του πολιτισμού, αλλά από των παλαιότατων χρόνων έθεωρείτο εκ των ών οϋκ άνευ.

Η συγκρότησις θιάσου εις μίαν κοινότητα από τήν όποιαν λείπουν όλα τά μέσα συναντά πολλάς δυσχερείας. Χάρις όμως εις τάς εύγενείς προσπάθειας των φιλοτίμων νέων οίτινες μετέσχον εις αυτόν υπερνικήθησαν όλα τά έμπόδια και επέτυχεν άπολύτως του σκοπού δι' όν συνεκροτήθη. Πρós τά μέλη του θιάσου έξεφράσθη ή εύάρεσκεια ήμών.

Τό Διοικητικόν Συμβούλιον δέν ήτο δυνατόν νά παραβλέψη τό γεγονός ότι ή επιτυχία των παραστάσεων εκτός των άνωτέρω, ώφείλετο κατά μέγιστον μέρος και εις τήν κυρίαν Βικτωρίαν Καραγκιόζη ήτις ως είναι εις πάντας γνωστόν μη φεισθεΐσα οϋδενός κόπου και οϋδεμιās θυσίας διά της συμμετοχής της εις τόν θιασον μέ τόν ρόλον της πρωταγωνιστρίας και εις άμφότερα τά έργα «Γκόλφω» και «Έσμέ» συνετέλεσεν οϋ μόνον εις τήν επιτυχίαν του σκοπού της συγκροτήσεως του θιάσου αλλά και εις τήν διά σημαντικού

Η Βικτωρία και
ο Νίκος Καραγκιόζης
πού πρωταγωνίστησαν
στην πρώτη
«Γκόλφω»

ποσοῦ ἐνίσχυσιν τοῦ Ταμείου τῆς Ἐνώσεως ἐκ δραχ. 3.500 περίπου καὶ ἀνεκλήρυνεν αὐτὴν διὰ πράξεώς του δωρητρίαν τῆς Ἐνώσεως.

Ἐκτός τῶν ἀνωτέρω ἡθικῶν καὶ ὑλικῶν ὠφελημάτων ἅτινα ἐπέφερε τὸ θέατρον, συνετέλεσε τοῦτο εἰς τὴν ἀνάδειξιν ἐνός Μεγάλου Εὐεργέτου καὶ ἐνός δωρητοῦ. Ἐνθουσιασθέντες οἱ κ.κ. Ἀντώνιος Δούμας καὶ Μιχαὴλ Ματαράς κατὰ τὰς παραστάσεις δι' ὅσα ἐβλεπον νὰ συντελοῦνται ὑπὸ τῆς Ἐνώσεως καὶ θέλοντες νὰ δώσωσι μεγαλυτέραν ζωηρότητα ἀλλὰ καὶ ἐνίσχυσιν διὰ τὴν συνέχισιν τοῦ κοινωφελοῦς ἔργου αὐτῆς, ἐδωρήσατο ὁ μὲν κ. Ἀντώνιος Δούμας 150 δολλάρια, ἤτοι 11.220 δραχ. ὁ δὲ κ. Ματαράς 1000 δραχμάς. Τὸ δὲ Διοικητικὸν Συμβούλιον, διὰ πράξεως αὐτοῦ ἀνεκλήρυξε συμφώνως τῷ καταστατικῷ τὸν μὲν κ. Ἀντώνιον Δούμαν Μέγαν Εὐεργετὴν τῆς Ἐνώσεως, τὸν δὲ κ. Μ. Ματαράν δωρητὴν αὐτῆς.

(Λογοδοσία 1927)

Ὅμοιως κατόπιν προσωπικῆς μας ἐπισκέψεως εἰς Βαθυλάκων ἀπεφασίσθη ἡ ἐπ' αὐτοῦ κατασκευὴ λιθίνης στερεᾶς γεφύρας ἣτις ἐξετέθη κατόπιν πράξεως τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου καὶ εἰς μειοδοτικὸν διαγωνισμόν, ἀλλὰ δυστυχῶς οὐδεὶς ἐργολάβος ἐδέχθη νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐργασίαν καὶ ἔτσι ἀφέθη καὶ πάλιν ὁ λάκκος ἀχαλίνωτος ἵνα συνεχίσῃ τὸ καταστρεπτικὸν ἔργον του, τὸ τῆς διακοπῆς δηλαδὴ τῆς συγκοινωνίας καὶ ἐδέχθη νὰ διανυκτερεύσουν καὶ ἐφέτος οὐκ ὀλίγοι εἰς τὴν ἀντίπεραν τοῦ λάκκου ὄχθην κατὰ τὴν ἐπ' ἀνὰ ὁδὸν τῶν εἰς τὴν ἀγαπητὴν μας πατρίδα, ἀλλὰ διὰ τελευταίαν φοράν, διότι θὰ πρέπει ἡ γέφυρα αὕτη νὰ κατασκευασθῇ τὸ ἐπόμενο ἔτος πάσῃ θυσίᾳ.

(Λογοδοσία 1927)

Ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐπιδιόρθωσιν τῆς εἰς ἀθλίαν κατάστασιν εὐρίσκομένης ἐπαρχιακῆς ὁδοῦ Κονίτης-Πυρρογιάννης διετέθησαν δραχ. 750 περίπου, καθόσον αὕτη εἶχε καταστῇ σχεδὸν ἀδιάβατος.

(Λογοδοσία 1927)

Ἐκ πληροφοριῶν τὰς ὁποίας ἐλάβομεν ἀλλὰ καὶ κατόπιν διαβεβαιώσεως τοῦ ἱατροῦ τῆς Κοινότητός μας, ὅτι τὸ εἰς θέσιν «Γκάλινα» ἐκπηγάζον θειοῦχον ὕδωρ περιέχει ἱαματικὴν δύναμιν δι' ὠρισμένας παθήσεις, ἀπεφασίσθη ἡ διάθεσις κονδυλίου με σκοπὸν ὅπως ὄχι μόνον περισυλλεγῇ τὸ τοιοῦτον ὕδωρ ἀλλὰ καὶ ἀπομονωθῇ ἵνα μὴ ἀναμινύνηται μετ' ἄλλων ὑδάτων καὶ κατεσκευάσῃ κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὥστε νὰ δύναται νὰ ἀνταποκρίνηται εἰς τὰ ἀνάγκας τοῦ Κοινοῦ.

(Λογοδοσία 1927)

Ἐπίσης ἐλήφθη φροντίς καὶ διὰ τὴν ἐπιδιόρθωσιν τοῦ τμήματος «Ἀλιάγα» ἀλλὰ οἱ εἰδικοί τῶν ὁποίων τὴν γνώμην ἐζητήσαμεν, μᾶς ἀπέτρεψαν τοῦτο καθόσον ὡς μᾶς διεβεβαίωσαν ἔνεκα τῆς καθιζήσεως τοῦ ἐδάφους εἰς ἐκεῖνο τὸ σημεῖον εἶναι ἀδύνατος ἡ ἐπιδιόρθωσις καὶ πρέπει τὸ τμήμα ἐκεῖνο τῆς ὁδοῦ νὰ ἐγκαταλειφθῇ καὶ νὰ διέλθῃ ἡ ὁδὸς ἀνωτέρω. Τὸ τοιοῦτον βεβαίως εἶναι ἀνώτερον τῶν δυνάμεων τῆς Ἐνώσεως καὶ ἀφέθη εἰς τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ Κοινοτικοῦ Συμβουλίου τὸ ὅποιον διαθέτει πρὸς τοῦτο τὸν νόμον περὶ προσωπικῆς ἐργασίας.

(Λογοδοσία 1927)

Μερικὰ ἀπὸ τὰ μέλη του ἔφεραν τὸ ζήτημα αὐτὸ στὴ συνεδρίασιν τῆς 8 Ἰουνίου μετὰ τὴν εἰσήγησιν νὰ γίνῃ Ξενοδοχεῖο γιὰ τὰς ἀνάγκας τῆς Κοινότητος. Τὸ Συμβούλιον ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ Κοινότης ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἑνα Ξενοδοχεῖο γιὰ νὰ βρῇ στέγη τόσο οἱ ξένοι διαβάτες ὅσο καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἐργάζονται τὶς ἡμέρας ποὺ συνεδριάζει ἐδῶ τὸ Εἰρηνοδικεῖο γιὰ νὰ μὴ βρῇσιν ἀφορμὴ γιὰ δίκαια παράπονα, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ζήτημα εἶναι ξεχωριστῆς σημασίας καὶ ξεφεύγει ἀπὸ τὴ δικαιοδοσίαν του, ἀποφάσισε τὸ Συμβούλιον νὰ τεθῇ ἐνώπιον γενικῆς Συνελεύσεως τῶν μελῶν. Γιὰ νὰ μὴ ματαιωθῇ ὁμῶς τὸ ἔργον ἐλλείψει χρημάτων, σὲ περίπτωσιν ποὺ ἡ Συνέλευσις θ' ἀποφάσισεν τὴν πραγματοποιήσῃ του, ἀποφασίστηκε νὰ περιοριστοῦν οἱ δαπάνες αὐτῇ τῇ χρονίᾳ οἱ ἀπολύτως ἀναγκαῖες.

(Λογοδοσία 1930)

Τὸ δημοτικὸ σχολεῖο ἀποβλέπον πάντοτε εἰς τὴν σπουδαιότητα τῆς ἀναδασώσεως τῆς Κράπας ὄχι μόνον γιὰ λόγους ὑγείας, ἀλλὰ καὶ γι' αὐτὴν ἀκόμα τὴν ὑπαρξὴν τοῦ Χωριοῦ, φύτεψε τὴν περασμένη χρονίᾳ διάφορα φυτὰ στὸ γυμνὸ μέρος ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο μετὰ τούτους βράχους ποὺ διαθέτει στέκεται ἀπειλητικὸν σὰ νὰ μᾶς λήθῃ πῶς πολὺ γρήγορα θαρθῇ νὰ μᾶς βρῇ στὰ σπῖτια μας μέσα ἂν δὲ λάβωμεν τὰ μέτρα μας, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι κοντὰ στὸ δρόμο, τὰ ζῶα ποὺ περνοῦν κάθε μέρα κατὰστρεψαν τὰ φυτὰ. Γι' αὐτὸ ἀποφασίσσαμε νὰ φραχθῇ μετὰ σὺρμα ὅλο τὸ μέρος παράλληλα μετὰ τὸ δρόμο ὥστε νὰ μὴ μπαίνουν τὰ ζῶα.

(Λογοδοσία 1930)

Ἐνῶ ὅλοι ἔχουμε πλέξει τόσα ὄνειρα καὶ ἔχουμε στηρίξῃ τόσες ἐλπίδες εἰς τὴν Ἐνωσιν, παρουσιάζονται ἐλάχιστοι εὐτυχῶς – τὸ τονίζω αὐτὸ – οἱ ὁποῖοι φαίνεται ὅτι δὲν ἔχουν ἄλλη δουλειὰ ἀπὸ τοῦ νὰ συκοφαντοῦν τὸ ἔργο τῆς Ἐνώσεως κι' ὅλα νὰ τὰ βλέπουν σκοτεινά. Γι' αὐτοὺς οὐτε θὰ κάναμε κἂν λόγο ἀλλὰ τὸ κάνουμε μόνον καὶ μόνον γιὰ νὰ προφυλάξω μερικὸς οἱ ὁποῖοι μετὰ τὴν εὐπιστίαν τους δίνουν πίστη στὰ λεγόμενα ὑπὸ τούτων καὶ ἔτσι γίνονται πρόξενοι ἀνυπολογιστῶν κακῶν χωρὶς νὰ λαμβάνουν ὑπ' ὄψιν τους ὅτι προξενοῦν τὴ χειρίστη ἐντύπωσιν σ' ἐκείνους οἱ ὁποῖοι, ἐνῶ δὲν ἔχουν οὔτε ἰδέαν τοῦ χωριοῦ, γιατί ἄλλοι λείπουν ὅλη τους τὴ ζωὴ, ἄλλοι δὲ γεννῶνται καὶ σὲ ξένους τόπους, ἐν τούτοις εἶναι προθυμότεροι νὰ συνεισφέρουν πάντοτε τὸν ὀβολό τους καὶ μετ' εὐχαριστήσεως μαθαίνουν γιὰ κάθε πρόδοον ποὺ γίνεται εἰς τὴν γενέτειρά των γονέων τους. Κι' αὐτὸ τὸ ἀναφέρω ἐδῶ γιὰ μεγάλη τους τιμὴ καὶ ἔπαινον. Καθένας μπορεῖ νὰ μὴ μὲν εὐχαριστημένος ἀπὸ τὸν τρόπον ποὺ διαχειρίζεται τὸ Συμβούλιον τὰ τῆς Ἐνώσεως, ἀλλ' αὐτὰ ἐξετάζονται ἐδῶ μέσα κι' ὄχι στοὺς δρόμους.

Ὅλοι εἴμαστε βιοπαλαίσταις καὶ αἰσθανόμεσθα τὰ ἐπακόλουθα τῆς οικονομικῆς κρίσεως, ποὺ περνοῦμε. Ἀλλ' ἀπὸ τὸ σημεῖον αὐτὸ ὡς τὴν πλήρη ἀδιαφορίαν ποὺ παρατηρεῖται σὲ μερικὸς εἶναι μεγάλη ἀπόστασις καὶ πολλοὶ τρόποι ὑπάρχουν γιὰ νὰ ἐκπληρώσῃ κανεὶς τὶς ὑποχρεώσεις του. Τὸ πᾶν εξαρτᾶται ἀπὸ τὴ θέλησιν.

(Λογοδοσία 1930)

Δὲν παραλείπω νὰ εὐχαριστήσω μπροστὰ στὴ Συνέλευσιν τὸν κ. Νικόλαον Βαζούκην ὁ ὁποῖος χωρὶς κανένα συμφέρον καὶ ἰσως μετὰ ζημίαν του, παραχώρησε τὸ κατάστημά του γιὰ γραφεῖο

τῆς Ἐνώσεως ἐπὶ 7 μῆνες ὅταν ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ πρώτου γραφείου μᾶς ἐβγάξε καὶ δὲν εἶχαμε ποῦ νὰ καταφύγουμε.

(Λογοδοσία 1930)

Ἀπ' ὅλες ὁμως τὶς κατευθύνσεις προτιμήθηκε ἐκείνη ποὺ ὀδηγεῖ στὸ πράσινο δηλ. εἰς τὴν ἀναδάσωση τῶν πέριξ τοῦ χωριοῦ γυμνῶν μερῶν καὶ τὸν ἐξευγενισμόν τῶν ἀγρίων καὶ ἡμέρων καρποφόρων δέντρων ποὺ βρῖσκονται μέσα εἰς τὴν περιφέρειαν τῶν καλλιεργουμένων κτημάτων τοῦ χωριοῦ. Τὰ καλὰ ποὺ θὰ προκύψουν ἀπὸ τὴν πραγματικότητα τῶν ἀνωτέρω σὲ κανένα δὲν εἶναι ἀγνωστα. Μετὰ τὴν ἀναδάσωση τῶν γυμνῶν μερῶν θὰ καλλιεργῶνται πολὺ ἡ ὑγιεινὴ κατὰστασις τοῦ Χωριοῦ. Μετὰ τὸν ἐξευγενισμόν τῶν καρποφόρων δέντρων θάχωμε καλλίτερη ἐσοδείαν καρπῶν καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ποιοῦ καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ποσοῦ ἡ ὁποία θάχῃ ὡς συνέπεια καὶ τὴν ἀνάλογον οικονομικὴν μας ἐνίσχυσιν. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ αὕτη ὁρμώμενοι συνήλαμε σὲ συνεδρίασιν γιὰ νὰ λάβωμε σχετικὰς ἀποφάσεις. Ὑστερα ἀπὸ λεπτομερῆ συζήτησιν ἀποφασίσσαμε νὰ μοιρασθῇ ὅλη ἡ καλλιεργημένη ἑκτασίς τοῦ Χωριοῦ σὲ τμήματα καὶ κάθε χρόνο ἡ κατὰ διετίαν νὰ ἐμβολιαζώμεν ἀπὸ ἀνθρώπους εἰδικούς τὰ δέντρα ἀγρία καὶ ἡμερα ἐνός τμήματος, καὶ τοῦτο γιὰ νὰ μὴ φέρωμε προσκόμματα εἰς ἄλλες ἀνάγκας τῆς Κοινότητος. Τὸ τμήμα ἐκεῖνο θὰ κηρυχθῇ ἀναδασωτέον καὶ εἰς τὴν ἀνάγκη μπορεῖ νὰ διορίζεται ἀπὸ τὴν Ἐνωσιν ἑνας φύλακας τὸν καιρὸν ποὺ θὰ βόσκειν τὰ ζῶα στὰ ἄλλα κτήματα γιὰ νὰ μὴ μπαίνουν στὸ βόσκειν τὰ ζῶα κατὰστρέφουν τὰ τρυφερά βλαστάρια. ἀπαγορευμένο μέρος καὶ καταστρέφουν τὰ τρυφερά βλαστάρια. Ὅταν τὰ νέα φυτὰ μεγαλώσουν καὶ δὲν ἔχουν πλέον ἀνάγκη ἀπὸ τὸ ζῶα, θὰ γίνῃ ὁ ἐμβολιασμός σὲ ἄλλο τμήμα καὶ οὕτω καθεξῆς.

(Λογοδοσία 1930)

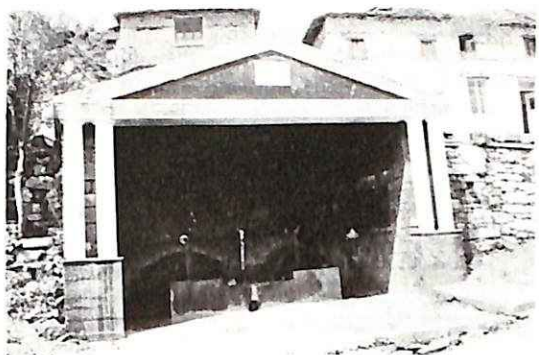
Ἐπίσης συνεννοηθήκαμε μετὰ τὸν κ. Πρόεδρον τῶρα τὸ χειμῶνα ποὺ δὲ λείπουν τὰ χέρια νὰ γίνῃ ἐκκαφὴ καὶ ἰσοπέδωσις διὰ προσωπικῆς ἐργασίας τοῦ παλαιοῦ νεκροταφείου γύρω ἀπὸ τὸν Ἅγ. Νικόλαον μέσα στὸ ὁποῖο θὰ φυτευτοῦν διάφορα δέντρα καὶ ἔτσι νὰ γίνῃ ἑνας κήπος ὡραίος, στόλισμα τοῦ Χωριοῦ μας.

(Λογοδοσία 1930)

Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο συνεκλήθησαν κατόπιν αἰτήσεων δύο ἑκτακτοὶ συνελεύσεις. Ἡ πρώτη συνεκλήθη μετὰ σκοπὸν ἵνα ἡ Ἐνωσις ἔλθῃ ἀρωγὸς εἰς τὴν Κοινότητα διὰ τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ μέλλοντος νὰ χρησιμεύσῃ ὡς Μόνιμον Ταχυδρομικὸν τοῦ χωριοῦ, οἰκῆματος, καὶ ἐξουσιοδοτήθη τὸ Συμβούλιον ἵνα χορηγήσῃ εἰς τὴν Κοινότητα ὡς δάνειον δραχμαὶ δισχίλια αἰτίνες καὶ ἐδόθησαν.

Ἡ δευτέρα Συνέλευσις συνεκλήθη ἵνα χορηγήσῃ ἕτερον δάνειον εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν ἥτις συνεστήθη καὶ ἀνέλαβε νὰ λύσῃ τὸ ζήτημα τῆς ἐγκαταστάσεως ἐνταῦθα μονιμοῦ ἱατροῦ καὶ τὸ ζήτημα τῆς ἐξουσιοδοτήσεως τῆς Συνελεύσεως ἐχορηγήσῃ καὶ τὸ πᾶν κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐνταῦθα μονιμῆς ἱατρικῆς ἐχορηγήσῃ τῶν πέντε χιλιάδων δραχμῶν μετὰ τὴν ὑπόσχεσιν νὰ ἐπιστραφῇ τοῦτο εὐθὺς ὡς ἤθελε καταβληθῇ ἐκ μέρους ἐκείνων τῶν οἰκογενειῶν αἱ ὁποῖαι ἐνεγράφησαν ὡς συνδρομηταί.

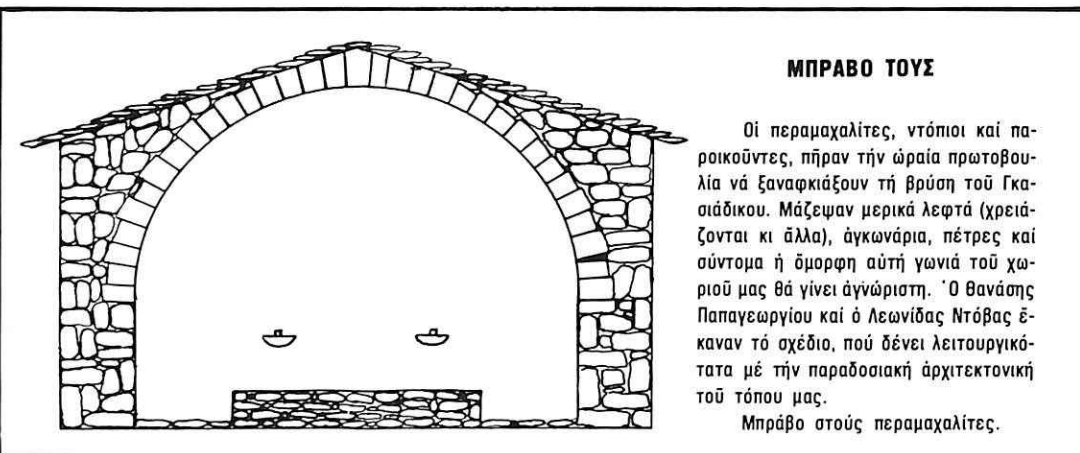
Ἡ χρηματοδότησις καὶ τῶν δύο ὡς ἄνω ἔργων, ἰδίως δὲ τοῦ ἱατροῦ, διδὲν τὸ δικαίωμα εἰς τὴν Ἐνωσιν νὰ ὑπερηφανεύηται ὅτι ἐπούλωσε μίαν μεγάλην πληγὴν τῆς Κοινότητος, καθόσον εἰς τὸ ἐξῆς θὰ ἔχῃ εἰς τὴν διάθεσιν τῆς μόνιμον

Τρία ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Συλλόγου: Πάνω, τὸ Ταχυδρομεῖο, στὴ μέση ἡ βρύση τοῦ Γκουμπέ καὶ κάτω τὸ ἱατρεῖο

ἱατρὸν, ἐνῶ ἔως τώρα ἡμεθα καταδικασμένοι εἰς θάνατον, ἀφοῦ εὐρισκόμεθα εἰς τὴν διάθεσιν τῶν διαφόρων ἐπιδημιῶν καὶ νόσων, καὶ ἀμφιβάλλω ἂν θὰ εὐρεθῇ κανεὶς νὰ ὑποτιμῇ τὴν σπουδαίαν ταύτην ὑπηρεσίαν ἣν προσέφερεν ἡ Ἐνωσις εἰς τὴν Κοινότητα.

(Λογοδοσία 1935)

ΜΠΡΑΒΟ ΤΟΥΣ

Οι περαμαχαλίτες, ντόπιοι και παραιοκούντες, πήραν την ωραία πρωτοβουλία να ξαναφτιάξουν τη βρύση του Γκασιιάδικου. Μάζεψαν μερικά λεφτά (χρειάζονται κι άλλα), άγκωνάρια, πέτρες και σύντομα η όμορφη αυτή γωνιά του χωριού μας θα γίνει αγνώριστη. 'Ο θανάσης Παπαγεωργίου και ο Λεωνίδας Ντόβας έκαναν τό σχέδιο, πού δένει λειτουργικότητα μέ τήν παραδοσιακή αρχιτεκτονική του τόπου μας.

Μπράβο στους περαμαχαλίτες.

Οι δρόμοι γιά τά άκριτικά χωριά

(άναδημοσίευση έπιστολής του Δ/ντή Τεχν. Υπηρεσιών τής Νομαρχίας 'Ιωαννίνων κ. Κ. ΒΗΧΑ στην έφημερίδα ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ).

Απαντώντας σέ έπιστολή πού δημοσιεύτηκε στό ύπ' άρ. 328/10-5-1980 φύλλο τής Έφημερίδας σας μέ τίτλο «Πώς νά κρατηθούν τά άκριτικά χωριά» σάς πληροφορούμε τά κατωτέρω πρós έννημέρωση του έπιστολογράφου σας και του άναγνωστικού σας κοινού σέ ότι άφορά τήν ύπηρεσία μας, δηλαδή γιά τήν κατάσταση του όδίκου δικτύου τής περιόχης.

Η 38η έπαρχ. όδός πού άρχίζει από τήν ένθική όδό Κονίσσης - Νεαπόλεως και έξυπηρετεί τίς Κοινότητες Πυρσόγιαννης - Βούρμπιανης - Άσμοχωρίου - Γοργοποτάμου και Πληκατίου είναι άμμοχαλικόστρωτος, έχει ικανοποιητική βατότητα και ή συγκοινωνία γίνεται μέ λεωφορεία του ΚΤΕΛ 'Ιωαννίνων καθ' όλη τήν διάρκεια του έτους.

Κατά τό παρελθόν έτος διατέθηκε πίστωση 2.000.000 δρ. γιά τή συντήρηση και βελτίωση τής όδου και άνάλογη πίστωση θά διατεθεί και κατά τό τρέχον έτος, έτσι ώστε νά βελτιώνεται συνεχώς ή βατότητα αυτής, γιά τήν άνετη και ασφαλή συγκοινωνιακή έξυπηρέτηση των κατοίκων. Γιά τήν πλήρη κατασκευή αυτής μετ' ασφαλικής όδοστρωσίας, ή δαπάνη είναι τής τάξεως των δεκάδων έκατομμυρίων και δέν είναι δυνατόν επί του παρόντος νά άντιμετωπισθεί από τά

Περιφερειακά Προγράμματα τής Νομαρχίας.

Η ύπηρεσία όμως έχει εισηγηθεί άρμοδίως και γιά τή χρηματοδότηση αυτή τής άνωτέρω όδου.

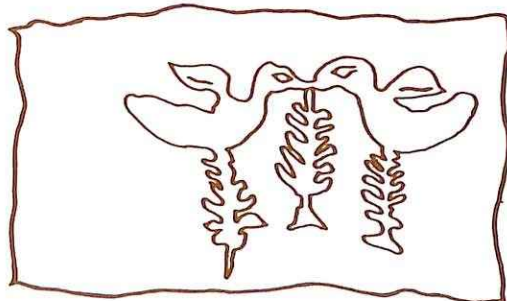
Σημείωση: «'Ο έλπίζων χείροντας άποθήσκει χέζοντας» λέει μιά χαλκιδικιώτικη παροιμία. Έμεις κ. Βήχα επιμένουμε νά έλπίζουμε χρόνια τώρα. Μακάρι νά 'ναι έτσι, όπως τά γράφετε γιά νά χαρεί λίγο ή καρδούλα μας. Πάντως τό παρακάνετε σ' ένα σημείο τής έπιστολής σας: γράφετε ότι: ό δρόμος είναι άμμοχαλικόστρωτος και

έχει ικανοποιητική βατότητα.

Αυτό πράγμα μπορεί νά συμβαίνουν: ή έρμηνεύετε διαφορετικά από έμάς τή λέξη βατότητα ή έμεις διαπράξαμε τεράστιο σφάλμα πού γίναμε γομάρια (γιατί μόνο τά γομάρια είναι σέ θέση νά περνούν άπ' αυτό τό δρόμο).

Κι άν γιά όλα αυτά δέν εϋθύνεται κανένας, νομίζουμε ότι ή νομαρχία εϋθύνεται γιά μία και μόνο παράλειψη. Θά έπρεπε νά πιάσει από τά άφτιά αυτόν τόν κύριο έργολάβο πού τόσο άσύδοτα κατασκεύασε και τόσο αδιάντροπα παράδωσε (μόνιμη συνήθεια) στην κυκλοφορία τό ασφαλτοστρωμένο (ό θεός νά τό κάνει) τμήμα του δρόμου από τήν ένθική όδό μέχρι τήν Πυρσόγιαννη.

Η ΣΥΝΤΑΞΗ

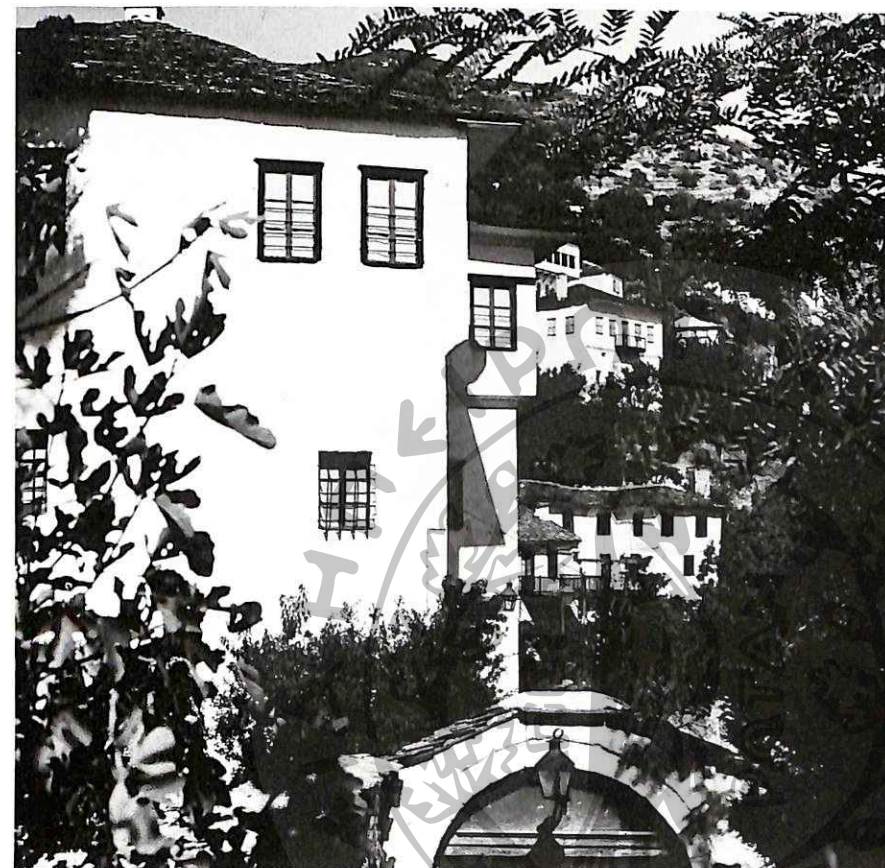

Ο Ε.Ο.Τ διατηρεί την παραδοση

Οι ιστορικοί παραδοσιακοί οικισμοί του ελληνικού χώρου, είτε όχυρωμένοι μεσαιωνικοί, όπως στη Χίο, στη Μάνη, στα νησιά, είτε αρχιτεκτονικοί τύποι ενός συνταιριασμού βυζαντινής παραδόσεως και δυτικοευρωπαϊκών επιδράσεων του 17ου και 18ου αιώνα, παρουσιάζουν μία ξεχωριστή ποικιλία στους τύπους και στη σημασία τους.

Ο ΕΟΤ, στην προσπάθειά του νά διατηρήσει τήν παράδοση, αναβιώνει τους οικισμούς αυτούς, νοικιάζει και αναστηλώνει τά σπίτια μετατρέποντάς τα σέ ξενώνες, σέ χώρους φιλόξενους, πού διατηρούν όλη τήν όμορφιά του παρελθόντος, και παρέχουν τή δυνατότητα γνωριμίας μέ τήν αρχιτεκτονική μας κληρονομιά.

ΠΗΛΙΟ - Μακρινίτσα

Οία Σαντορίνης, Μακρινίτσα Πηλίου, Βυζίτσα Πηλίου, Βάθεια Μάνης, Φισκάρδο Κεφαλληνίας, Μεστά Χίου.

ελληνικός οργανισμός τουρισμού
αμερικής 2 3223111 αθήνα ττ 133

